

**Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»**

**Міжнародна науково-практична
конференція**

**«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ: СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ»**

28–29 січня 2022 р.

**Одеса
2022**

УДК 80(063)
Ф54

Ф54 **Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку:** Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 28–29 січня 2022 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2022. – 184 с.

Подані на конференцію матеріали видаються в авторській редакції.

Рекомендовано до друку рішенням Правління ГО «Південно-українська організація «Центр філологічних досліджень» від 31 січня 2022 р. (протокол № 179).

УДК 80(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Антошина М. О., Ковальчук М. С. ОБРАЗНІ ЗАСОБИ РОМАНУ У ВІРШАХ «ДИВОГРАЙ» ОЛЕСІ ОМЕЛЬЧЕНКО	8
Вінце Б. О. ОСОБЛИВОСТІ СПІВІСНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ МОВ У МОВНОМУ ЛАНДШАФТІ МІСТА ВІНОГРАДІВ	12
Гарбар А. І. ПАСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ	15
Гарбар І. В. ЯВИЩЕ КАЛЬКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ	17
Грицевич Ю. В. СЕРВІС GOOGLE FORMS ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «ДІЛОВІ ПАПЕРИ ЯК ЗАСІБ ПИСЕМНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»)	19
Іоніка-Антал В. С. ЖІНКА-МИТЕЦЬ У ПОВІСТІ «ЗА СИТУАЦІЯМИ»	23
Личук С. В., Савчук Л. Д. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕРМІНІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ, УТВОРЕНИХ У МЕЖАХ СУФІКСАЛЬНОГО СПОСОБУ	27
Личук С. В. ПОКУТСЬКІ ГОВІРКИ СТЕЦЕВИ І СТЕЦІВКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОКУТСЬКО-БУКОВИНСЬКОГО МОВНОГО СУМІЖЖЯ	30
Мушировська Н. В. ТРЕНІНГ З МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	32
Осінчук Ю. В. ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМИ ІЗ СУФІКСОМ <i>-ЕЦЬ</i> (<i>-ЕЦЬ</i> , <i>-ЕЦ</i>) У СВІТСЬКИХ ПАМ'ЯТКАХ ХVІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІ СТ	37
Присівок Д. В. ФОРМИ ОПРИЯВЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ СТРАХУ В РОМАНІ С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»	41

Сердега Р. Л.
МОВА УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ:
СПРОБИ ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ.....43

Сушко О. І.
ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ДУМКИ В ТЕКСТАХ
ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ
ДОКУМЕНТІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.).....47

Фазекаш Н. В.
АФОРИСТИЧНІСТЬ МОВИ ЛІНИ КОСТЕНКО В РОМАНІ
«ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО».....50

Чубань Т. В., Кардаш Л. В.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА ДІСЛОВА ЯК ТВІРНА
БАЗА У ВНУТРІДІСЛІВНОМУ СЛОВОТВОРЕННІ55

НАПРЯМ 2. РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Буренко Н. В., Краснобаєва Б. О.
ЭПИСТОЛЯРИЙ ДОСТОЕВСКОГО:
ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС.....59

Габидуллина А. Р.
ПРАВИЛА РЕФЕРЕНЦИИ И ЮМОР.....64

НАПРЯМ 3. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Колісниченко А. В., Харицька С. В.
ЖАНРОВА ПАРАДИГМА ЛІРИКИ ГАРТА КРЕЙНА68

Мироненко В. О.
ЛІНГВІСТИЧНЕ СТВОРЕННЯ ФАНТАСТИЧНОГО СВІТУ
В ОПОВІДАННЯХ САПКОВСЬКОГО І ЛЕМА.....70

Советна А. В.
ДОМІНАНТНІ ОБРАЗИ В ТВОРАХ
ПИСЬМЕННИЦЬ ЧИКАНА.....73

НАПРЯМ 4. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Гванцеладзе А. М.
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРРЕАЛЬНОЇ ПОДІБНОСТІ
В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ.....76

Головко А. К.
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕРМІНА «ГЕРМАНІЗМ»
У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ79

Діденко А. М. ПЛАТФОРМИ “PADLET” ТА “QUIZLET” ЯК РІЗНОВИДИ ОНЛАЙН-ТЕСТУВАННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	82
Dubtsova O. V. COMMUNICATIVE FAILURES CAUSED BY DIFFERENCES IN STRUCTURES OF COMMUNICANTS’ ETHNOLOGICAL ENCYCLOPEDIA KNOWLEDGE.....	86
Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю. ПРОСОДИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПЕРЕКОНУВАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ СУДОВІЙ ПРОМОВІ	88
Ільченко А. Р. ДО ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТВОРАХ ЖАНРУ ХУАЦІЮ	93
Крисько І. В. ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ІНФОГРАФІЧНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ, ПРИСВЯЧЕНИХ COVID-19	96
Рубана Є. С. ПРИНЦИПИ ЧАСТОТНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕРМІНІВ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА	98
Сологуб Л. В. РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ЕКОЛОГІЧНОМУ НАУКОВО-ДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	101
Хмель В. В. НАВЧАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ФОНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	104
Tsys J. O. SIMILE AS A MEANS OF CHARACTER’S PERSPECTIVE REPRESENTATION IN N. COWARD’S COMEDY PRIVATE LIVES	108
Чопик Ю. С. НАЗВИ ЇЖИ ТА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В РОБОТАХ ГОМЕРА	112
Shevchuk T. R., Yasinska O. V. LINGUISTIC EXPRESSION MEANS OF ENGLISH SCIENTIFIC SPEECH STYLE	115

НАПРЯМ 5. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Іванишин М. В.

КОНЦЕПТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІСОФСЬКОГО ПІДХОДУ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ КІНЦЯ ХХ СТ. 119

Мельникова К. С., Корань К. С.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІСТЬ ОБРАЗІВ РОМАНУ
А. КАМЮ «ЧУМА»..... 123

Осовська В. В.

МОТИВ БУНТУ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНОМУ РОМАНІ-ПРИТЧІ
А. КАМЮ «ЧУМА»..... 125

Шевців Г. М.

«НАОДИНЦІ З СОБОЮ» МАРКА АВРЕЛІЯ
ЯК ФІЛОСОФСЬКА АВТОБІОГРАФІЯ..... 127

НАПРЯМ 6. ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Остапчук І. І.

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ МЕТАФОРИ:
МОДЕРНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ 132

Пашкова Н. І.

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА *ДВЕРІ*
В БАЛКАНО-СЛОВ'ЯНСЬКОМУ
ЕТНОМОВНОМУ КОНТИНУУМІ 135

Собослай В. В.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ
У МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ 139

Шелепкова І. М.

ВИЗНАЧЕННЯ ФОНДУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
ТА ЇЇ МІСЦЯ У СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ..... 143

Щербина Д. В.

ПОВНА МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ СПОРІДНЕНИХ
ПРИКМЕТНИКІВ ТА ПРИСЛІВНИКІВ
В УКРАЇНСЬКІЙ І БІЛОРУСЬКІЙ МОВАХ..... 147

НАПРЯМ 7. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Старкова Г. В.

«МЕМНА ПЕРСОНА» ТА БОРОТЬБА З ЇЇ ВПЛИВОМ:
ІСТОРІЯ ДОНАЛЬДА ТРАМПА 151

НАПРЯМ 8. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Нlavatska Yu. L.

FAKE NEWS AS A MEANS OF MEDIA COMMUNICATION:
SIX STEPS OF LINGUO-STYLISTIC APPROACH 155

НАПРЯМ 9. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Лесик І. В.

КОНЦЕПЦІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ..... 159

Мельник Н. І., Мельник О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ
ЛІФТОВОГО ОБЛАДНАННЯ: ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ..... 163

Мосієвич Л. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ
У РОМАНІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «СЕРЦЯ ТРЬОХ»
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 169

Сидорчук А. О., Болдирева А. Є.

ПЕРЕКЛАД ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ
ГЕЛЕН ФІЛДІНГ «ЩОДЕННИК БРІДЖИТ ДЖОНС»
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 172

НАПРЯМ 10. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Ignatieva A. I., Korolov S. S.

BASIC PRINCIPLES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE
BODIES OF MILITARY JUSTICE IN UKRAINE 177

НАПРЯМ 11. МОВА СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Супруненко С. О.

ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ У РОМАНІ МАКСА КІДРУКА
«ДОКИ СВІТЛО НЕ ЗГАСНЕ НАЗАВЖДИ» 181

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Антошина М. О.

студентка факультету української й іноземної філології
та мистецтвознавства

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Ковальчук М. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ОБРАЗНІ ЗАСОБИ РОМАНУ У ВІРШАХ «ДИВОГРАЙ» ОЛЕСІ ОМЕЛЬЧЕНКО

Олеся Омельченко відома своєю творчістю не лише в Україні, а й за її межами. Дослідники, на жаль, приділяли недостатньо уваги питанню про функції та роль засобів образності у творах письменниці. Як зазначає науковець Г. Бійчук, «образність, як здатність передавати загальне через одينية, досягається цілою низкою мовних прийомів», найпоширенішими з яких є тропи, а саме – метафора та епітет [2, с. 13].

Дослідження тропеїстики цікавило ще античних мислителів. Так, наприклад, учення про метафору бере свій початок з «Поетики» давньогрецького філософа Арістотеля [1, с. 83]. Професор А. Загнітко вказує, що метафора – це «лінгвістичний образ, що ґрунтується на певній подібності між двома об'єктами або концептами» [3, с. 178].

Українська письменниця Олеся Омельченко є майстринею глибоких та багатих на образність метафор. Так, в історико-філософсько-фантастичному романі-есе «Дивограй» можемо виділити такі метафоричні конструкції за тематичною належністю:

1. Метафоризація абстрактних понять: *час пульсує* [4, с. 9]; *покликала любов* [4, с. 18]; *карма ворухнулась* [4, с. 23]; *сила зла смішна* [4, с. 31]; *прозріла пам'ять* [4, с. 42]; *душа відкривається* [4, с. 46]; *фатум дурило* [4, с. 58]; *голос мій погас* [4, с. 66]; *предивний розум подає нам знак* [4, с. 72]; *мене недоля страдницьки питала* [4, с. 89]; *темнота летить* [4, с. 99]; *час промінно грав* [4, с. 102]; *ясна темін миготіла* [4, с. 128]; *швидкість вже доганяє думку* [4, с. 149]; *любов рятує* [4, с. 155]; *страх блукав* [4, с. 169]; *мудрість роду нам шлях шука* [4, с. 176]; *зло запалає у сліпучій миті* [4, с. 219]; *ридання душить* [4, с. 231] тощо.

2. Метафоризація об'єктів природи і природних явищ: *прокинувся гнаний льодовик* [4, с.26]; *заблискотіло усмішками небо* [4, с. 34]; *зайців лякав шаленістю вогонь* [4, с. 38]; *хай заздрять квіти і чудні купавки* [4, с. 38]; *вітрець збудив пороги* [4, с. 42]; *ревіло море, барвно грало* [4, с. 57]; *співали птаство, сонце і трава* [4, с. 125]; *і сміявся грім* [4, с. 125]; *Дніпро принишк, вслухається у дощ* [4, с. 125]; *сміявся ледь приморений сніжок* [4, с. 131]; *повіки сонечко торкне* [4, с. 157]; *із акул зметнувся вогонь* [4, с. 163]; *діамантами сніг блищав* [4, с. 169]; *Марія відчула себе рікою* [4, с. 220] тощо.

3. Метафоризація об'єктів Космосу: *зірочка цвіла* [4, с. 30]; *галактики спішать* [4, с. 50]; *перш ніж космос допоможе, час прискорить і вперед* [4, с. 71]; *зорі тайно мовчать* [4, с. 74]; *зорі проносились палаючі пристрасним жаром* [4, с. 85]; *космічний вітер зоряний швидкий* [4, с. 93]; *диха тепло матінка-Земля* [4, с. 107]; *то різнобарвний Сіріус, мов пес* [4, с. 127]; *планета смарагдово-блакитно-срібно мчить* [4, с. 129]; *Земля в ті віки була* [4, с. 174]; *до Ерідана думка мить летить* [4, с. 178]; *генний диво код, планета ця дбайливо зберігає* [4, с. 181] та ін.

4. Метафоризація образу серця: *палали серця* [4, с. 21]; *в серцях розквітнула любов* [4, с. 58]; *плаче серденько* [4, с. 58]; *серце недобре чує* [4, с. 88]; *серця тривожно стукотіли* [4, с. 98]; *в серцях незримо полум'я горить* [4, с. 106]; *і підсвідомо серденько благає* [4, с. 107]; *кричало серце* [4, с. 110]; *серце вирветься з грудей* [4, с. 113]; *ойкнуло сердечко* [4, с. 117]; *мені, Миколо, серце розриває* [4, с. 123]; *єдине серце сяяло у світ* [4, с. 141]; *добром засіє у серцях людей* [4, с. 204]; *тепло любові запалало в серці* [4, с. 206]; *серце кров'ю обливалося* [4, с. 323]; *серце уже спотикається* [4, с. 392] та ін.

Варто зазначити, що в романі Олесі Омельченко наявні також такі різновиди метафор як метонімія та персоніфікація. З останніх можемо виділити:

1. Перенесення рис і ознак, властивих живим істотам, на об'єкти природи і природні явища: *сад мені киває* [4, с. 17]; *стоїть в сльозах прощальний білий сад* [4, с. 17]; *Дніпро не ревів одчайо* [4, с. 23]; *Борисфен вирує і реве* [4, с. 40]; *природа ожила, прозріла, дуби і верби збіглись до води. І шелестять, і розмовляють вільхи* [4, с. 40]; *ліс сміявся й танцював* [4, с. 41]; *дерева шепчуться* [4, с. 42]; *хай чують ліс і небо* [4, с. 43]; *і вітер пестив, хвилі доторкались* [4, с. 54].

2. Перенесення рис і ознак, властивих живим істотам, на космічні об'єкти: *комети мчали* [4, с. 18]; *щоб колосилася щедрістю Земля* [4, с. 020]; *Земля старенька пам'ята* [4, с. 29]; *Земля купалась в зоряній росі* [4, с. 29].

3. Перенесення рис і ознак, властивих живим істотам, на абстрактні поняття: *відчуймо Долю милої серцю України* [4, с. 13]; *настав мій час* [4, с. 18]; *думка летить* [4, с. 18].

Значно меншою мірою у романі письменниці можна помітити метонімічні одиниці: *тужило царство бідне, плакало* [4, с. 53]; *внизу за мною плакало село* [4, с.110]; *вже часоліт напружено чекає* [4, с. 115]. Варто зазначити, що наведені конструкції належать до різновиду метонімії – синекдохи і відповідають моделі побудови, що полягає у перенесенні значення з цілого на його окрему частину. Так, наприклад: «*тужило царство бідне, плакало* [4, с. 53]», де слово «*царство*» вжито в значенні «*жителі царства*».

Значною мірою у творі представлений епітет, який більшість із дослідників називають «першотропом» [5, с. 126]. Основою епітетів Олесі Омельченко є прикметники. Так, наприклад, авторка використовує велику кількість епітетів на позначення атрибутивної ознаки:

1. Зовнішнього і внутрішнього стану людини: *я чиста й сильна* [4, с. 15]; *ми окрилені* [4, с. 21]; *Мотря чорноброва* [4, с. 36]; *світлокоса Ганна* [4, с. 37]; *весела Ольга* [4, с. 39]; *молодий Миколка* [4, с. 39]; *предивні люди* [4, с. 63]; *наймолодший син* [4, с. 104]; *Марії бідній* [4, с. 138]; *бліда Марія* [4, с. 186]; *панок ненажерний* [4, с. 243]; *надзвичайний чоловік* [4, с. 262]; *царські ніжки* [4, с. 316]; *юні солдати* [4, с. 351]; *людина мудра* [4, с. 396].

2. Абстрактних понять: *буття багатомірного* [4, с. 9]; *непересічну значимість* [4, с. 9]; *всесвітня гармонія* [4, с. 9]; *дійсність промениста* [4, с. 15]; *дух високий* [4, с. 16]; *сила смішна* [4, с. 31]; *чистий простір* [4, с. 71]; *дивна тривога* [4, с. 88]; *негаснуча любов* [4, с. 205]; *оживлена краса* [4, с. 206]; *вічна тайна* [4, с. 238]; *залізний час* [4, с. 238]; *грошовита совість* [4, с. 306]; *болюча пам'ять* [4, с. 318]; *ясна енергія* [4, с. 366]; *тиша глибока* [4, с. 388]; *бездонний біль* [4, с. 421]; *тиша глибока* [4, с. 429]; *лик священний* [4, с. 430].

3. Космічних об'єктів: *сузір'я милі, славні* [4, с. 14]; *Сіріус маленький* [4, с. 18]; *Антею прекрасний* [4, с. 20]; *чисті зіроньки* [4, с. 51]; *спіральна галактика* [4, с.51]; *червоні,жовті,блакитні зірки* [4, с. 68]; *чорна дірка* [4, с. 85]; *планета смарагдово-блакитно-срібна* [4, с. 129]; *Андромеда спірально-сяйна* [4, с. 143]; *Оріон прекрасний* [4, с. 146]; *планета чиста й незрівнянна* [4, с. 179]; *зорі превисокі* [4, с. 193]; *блідий Місяць* [4, с. 308]; *співучий Космос* [4, с. 356].

4. Об'єктів природи і природних явищ: *величезно-безмірний живий океан* [4, с. 9]; *вогонь одвічно-одночасний* [4, с. 23]; *поривний вітер* [4, с. 31]; *хмарка небесна* [4, с. 51]; *могутній дуб* [4, с. 103]; *гори круглі, сплюснуті, криві* [4, с. 115]; *дивне море* [4, с. 189]; *бідні острови* [4, с. 189]; *лютий смерч* [4, с. 268]; *легкий туман* [4, с. 302]; *невичерпний вогонь* [4, с. 341]; *сонячний вітер* [4, с. 442].

5. Рослинного світу: *квіточок прекрасних* [4, с. 14]; *гілля гігантське* [4, с. 23]; *гігантський куц* [4, с. 25]; *сяючі квітоньки* [4, с. 44]; *папороть сяйна* [4, с. 46]; *жовтий клен* [4, с. 102]; *клен осінній* [4, с. 102]; *троянди*

променисто-сині [4, с. 111]; *водорості колючі* [4, с. 188]; *солодкий виноград* [4, с. 193]; *плакучі верби* [4, с. 294]; *траві холодній* [4, с. 294]; *ромашки польові* [4, с. 294].

6. Тваринного світу: *крихітна комахка* [4, с. 25]; *гігантський птах* [4, с. 25]; *зловлена пташина* [4, с. 34]; *товстий тюлень* [4, с. 188]; *хитрий Лис* [4, с. 212]; *безвинну птаху* [4, с. 212]; *рідний голуб* [4, с. 229]; *смердючі свині* [4, с. 281]; *кровожерний крук* [4, с. 291]; *бджілочка золотиста* [4, с. 303]; *дикі звірі* [4, с. 329].

7. Інфернальних образів: *кривляка-чортик* [4, с. 26]; *злі відьми* [4, с. 31]; *відьомський біс* [4, с. 38]; *чортик відьомський* [4, с. 40].

8. Понять язичницької релігії та її божеств: *прадавнії боги* [4, с. 13]; *Бог некла кровожерний* [4, с. 22]; *премудрі мойри* [4, с. 28]; *сонцепоклонна віра* [4, с. 30]; *Перун всесильний* [4, с. 34]; *язичницький дух* [4, с. 47]; *вмілий волхв* [4, с. 227]; *премудрі волхви* [4, с. 282]; *скіфська богиня* [4, с. 241].

9. Міфологічних і казкових істот: *меткий лісовик* [4, с. 44]; *Медуза хижа* [4, с. 56]; *швидкокрилий Пегас* [4, с. 57]; *небесний принц* [4, с. 112]; *підступний змій* [4, с. 150]; *жорстокого дракона* [4, с. 183]; *морська сирена* [4, с. 188].

10. Частих тіла / органів людини: *неповторне обличчя* [4, с. 10]; *блакитні очі* [4, с. 17]; *привітна рука* [4, с. 17]; *дов'язенні шиї* [4, с. 24]; *великі очі* [4, с. 69]; *високе чоло* [4, с. 75]; *сині очі* [4, с. 75]; *ангельське лице* [4, с. 108]; *очі карі* [4, с. 150]; *білий череп* [4, с. 240].

Отже, завдяки використанню великої кількості найпоширеніших засобів тропейстики – метафор та епітетів, історико-філософсько-фантастичний роман-есе «Дивограй» письменниці Олесі Омельченко набуває образності та оригінального авторського стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Поетика. Київ: Мистецтво, 1967. 136 с.
2. Бійчук Г. Т. Актуалізація архетипів національного підсвідомого засобами художнього слова. *Дивослово*. 2005. № 10. С.12-15.
3. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
4. Омельченко О. О. Дивограй : історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах. Дніпро : Ліра, 2017. 475 с.
5. Онопрієнко Т. М. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. *Вісник ЖДПУ*. № 8, 2001. С. 127-130.

Вінце Б. О.
студентка II курсу магістратури
українського відділення кафедри філології
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Закарпатська область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПІВІСНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ МОВ У МОВНОМУ ЛАНДШАФТІ МІСТА ВІНОГРАДІВ

У роботі досліджено особливості співіснування та взаємодії мов у мовному ландшафті міста Виноградів.

Мовний ландшафт є невід'ємною частиною нашого життя, тому що куди б не йшли, куди б не дивились, ми майже всюди в нашому інформативному світі стикаємось із візуальною мовною інформацією. Мовний ландшафт дає уявлення про образ міста.

Для дослідження ми обрали місто Виноградів. Відомо, що місто має давню історію, тут проживають представники різних національностей, зокрема українці, угорці, румуни, німці, цигани.

Мета нашої роботи – проаналізувати мовні ландшафтні одиниці, зокрема публічні знаки. Об'єктом нашого дослідження є множина письмових і графічних знаків, яка є доступною.

Для нас важливо було визначити як взаємодіють мови у багатомовному середовищі на матеріалі мовних елементів, які передають важливу соціокультурну інформацію про місто Виноградів, його історію, культурні особливості. Використання знаків різними мовами пов'язано з білінгвізмом (маємо на увазі зокрема українсько-угорський, українсько-російський білінгвізм). Вважаємо, що мовні знаки активно впливають на формування образу міста і особливостей мовної спільноти.

Під час дослідження були зроблені цифрові фотографії, на яких суттєвим елементом є поява угорської мови.

На території Берегівського району, зокрема в селах, проживають представники різних національностей. Значна частина сільського населення району час від часу приїжджає у м. Виноградів, через те зустрічаємося з двомовними надписами на деяких наших крамницях. На пропонуваннях світлинах можемо побачити декілька прикладів.

Щоправда, на першій фотографії в українській назві є стилістична помилка: доцільно вживати *«двері відчинені»*, а не *«відкриті»*. На третій світлинці, хоча перше слово українське, але назва магазину – угорська. Результати дослідження свідчать про те, що в назвах крамниць досить часто є запозичені слова.

У магазині *«Все для керту»*, продається все що потрібно для землеробства і городніх робіт. Тут є запозичене слово.

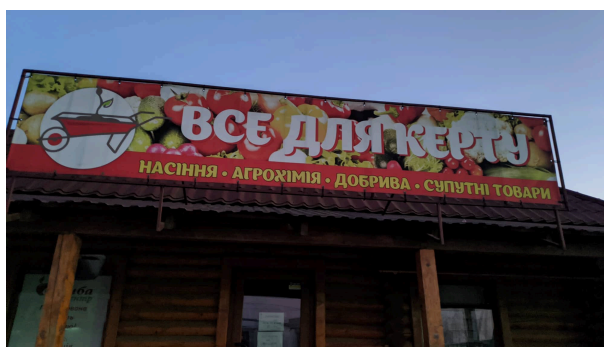
Фотографія 1. Двомовна назва

Фотографія 2. Двомовна назва

Фотографія 3. Двомовна назва

Фотографія 4. Запозичене слово в назві

«Керт» – діалектизм, поширений на території Закарпаття. Слово є запозиченням з угорської мови.

«Лампаш» – назва крамниці. Також відоме слово в нашому краї.

Фотографія 5

Українське *лампаши* «ліхтар» є запозиченням з угорської мови, у закарпатських говорах гунгаризм *лампаши* вживають у таких фонетичних варіантах: *лампоши, ломпаши* [1].

«ЗАКУСКА ПІД ГОРІЛОЧКУ» /350г	100 грн
«ОВОЧЕВИЙ БУКЕТ» /250г	85 грн
«ОСЕЛЕДЕЦЬ ПІД ГОРІЛОЧКУ» /250г	80 грн
ГРИБИ БІЛІ МАРИНОВАНІ /180г	90 грн
АСОРТИ З МАРИНАДІВ /450г	78 грн
ПЕРШІ СТРАВИ	
БУЛЬЙОН /350г	42 грн
БОРЩ /400г	45 грн
БОГРАЧ /400г	58 грн
БОБ-ЛЕВЕШ /400г	58 грн
СУП-КРЕМ ГРИБНИЙ /250г	60 грн
СУП-КРЕМ З ГАРЕБУЗА ТА КРЕВЕТОК /250г	70 грн
СУП «МАРСЕЛЬ» /250г	105 грн
ГАРНІРИ	
КАРТОПЛЯНЕ ПЮРЕ /150г	30 грн
КАРТОПЛЯ ПО-ДОМАШНЬОМУ /200г	30 грн
КАРТОПЛЯ ФРІ /150г	30 грн
КАРТОПЛЯ ПО-СЕЛЯНСЬКИ /200г	40 грн
РИС З ОВОЧАМИ /200г	45 грн

Фотографія 6. Запозичене слово в назві

Представляємо світлину про меню, в якому кілька назв страв іншомовного походження. Слово *бограч* (угор. *bogrács*) – перша страва, приготована із м'яса, паприки, помідорів, картоплі, моркви та спецій; страва запозичена з угорської кухні. Інше слово в меню *боб-левеш*. *Боб-левеш* — це *квасолевий суп*. Саме слово *левеш* походить від угорського *lé* – *сік або відвар чого-небудь, до прикладу halászlé – уха*. Похідне від *lé*: *leves* – *бульйон, суп, юшка* [1, с. 47].

Отже, мовний ландшафт є цікавим явищем для розкриття соціальних реалій. Він функціонує і як інформаційний маркер, і як символічний маркер, повідомляє про відносну силу та статус мовних спільнот, що живуть у певній місцевості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єлизавета Барань-Комарі. Роль Еміла Балецького в дослідженні угорських запозичень у творах західноукраїнських письменників кінця XIX – початку XX століття. *Studia Russica XXIII*. Budapest, 2009. С. 37–51.

Гарбар А. І.

старший викладач кафедри сучасних мов
*Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

ПАСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ

Фахове мовлення перенасичене вживанням пасивних конструкцій зі зворотними дієслівними формами на *-ся*, які в українській мові характеризуються тим, що в них особа виступає не як діяч, а як сприймач дії, підметом виступає неживий об'єкт, що часто суперечить як граматичним, так і логічним законам, наприклад: *проблеми вирішуються керівником* (замість *керівник вирішує проблеми*), *завдання ставляться науковцем* (замість *науковець ставить завдання*), *робота виконується працівником* (замість *працівник виконує роботу*) тощо. На думку О. Лаврінець, у сучасному науковому мовленні вживання пасивних конструкцій зі зворотними дієсловами на *-ся* повинне бути обґрунтованим: доречним буде вживання пасивних конструкцій, якщо дія мислиться безвідносно до діяча [1, с. 13]. На відміну від пасивних, активні конструкції сприяють динамічності та сконденсованості думок у мовленні, тому і є важливою ознакою синтаксису сучасної української літературної мови. Активну конструкцію варто вживати, якщо дія співвідносна з означеним або неозначеним діячем. Науковці радять будувати речення, у яких додатком є об'єкт, а дію, спрямовану на додаток, описує присудок. Органічно звучать активні конструкції: *працівник складає звіт*, а не *звіт складається працівником*; *комісія затвердила кошторис*, а не *кошторис затверджується комісією*; *сторони уклали договір*, а не *сторонами укладається договір* тощо.

Пасивні конструкції іноді можуть мати певний емоційно-експресивний відтінок значення, що для фахового мовлення є неприйнятним. Наприклад, конструкція *він не контролює* є стилістично

нейтральною, а аналогічна за змістом *ним не контролюється* має емоційне забарвлення. Замість пасивних конструкції у фаховому мовленні варто використовувати безособові односкладні речення із предикативними формами на *-но, -то*, коли є потреба наголосити на дії, а не на ознаці: *текст аналізовано в контексті* (замість *текст аналізується в контексті*). Речення з предикативними формами на *-но, -то* передають дію на першому плані як основу думки, конкретніше, ніж речення з пасивними дієприкметниками, у яких конкретизація дії не настільки актуальна, і вона подається в атрибутивному (другому) плані [2, с. 53]. З. Куньч зауважує, що на зміну пасивним конструкціям треба активізувати питомі українські моделі [3, с. 25–26]: конструкції із модальними словами *«треба», «можна», «необхідно»* у поєднанні з неозначеною формою дієслова: *необхідно зазначити* (замість *зазначається*); активні конструкції із різними формами дієслівних утворень: *Банківські працівники повинні аналізувати фінансову спроможність емітента* (замість *Банківськими працівниками повинна аналізуватися фінансова спроможність емітента*); неозначено-особові конструкції, в яких особу-діяча не названо, але можна сприйняти як певне коло людей: *Одержані значення аналізують у динаміці* (замість *Одержані значення аналізуються у динаміці*); конструкції з дієсловами у першій особі множини (через форму множини виявляють відтінок співпраці із читачем): *Поняття «вихідний документ» вживаємо у діловодстві досить часто* (замість *Поняття «вихідний документ» вживається у діловодстві досить часто*). Р. Рожанківський стверджує, що пасивні конструкції характерні для книжних стилів російської мови, в українській їх треба замінювати на органічні активні [4, с. 35].

Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що національна специфіка мови чітко виявляється у поєднаннях слів, тобто у синтаксичних тонкощах. Тому насамперед варто подбати про усталення в науковому стилі органічних українських синтаксичних конструкцій, усуваючи скальковані інтерференційні нашарування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лаврінець О. Активні і пасивні конструкції в сучасній українській науковій мові. *Наукові записки НаУКМА: Філологічні науки*, 2010. Т. 111. С. 13.
2. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с.
3. Куньч З., Голубінка Н. Пасивні дієслівні конструкції в українському науковому мовленні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Проблеми української термінології*. Львів, 2004. № 503 С. 24–26.
4. Рожанківський Р. Синтаксично-стилістичні риси науково-технічної мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Проблеми української термінології*. Львів. 2009, № 648. С. 34–38.

Гарбар І. В.
старший викладач кафедри сучасних мов
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

ЯВИЩЕ КАЛЬКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Мова не може існувати відокремлено, вона перебуває у взаємозв'язку з іншими мовними системами, наслідуює з іншої повністю або частково семантику слова, морфему з тими чи іншими змінами. Кальки нічим не відрізняються від власномовних утворень, доволі часто природньо додаються до лексичного складу української мови, заповнюють словникові прогалини. На утворення кальок впливали російська, польська, латинська, англійська, французька, німецька та інші мови. У перекладознавстві лінгвістичний термін *калька* набув негативного забарвлення, хоча прижився і закріпився у багатьох мовах. Мовознавець О. Пономарів зауважує про доречність калькування чужих слів як засобу номінації в тому разі, коли в рідній мові для якогось поняття немає назви. Наводить приклад кальки *діловиробник* (*рос. делопроизводитель*), *хоча в українській є нормативний варіант діловод* [1, с. 110].

Проблеми калькування порушували у своїх працях Л. Булаховський, М. Шанський, Л. Єфремов, О. Пономарів, І. Білодід, Т. Кияк, М. Кочерган та інші. Наразі немає єдності у поглядах на походження калькування, не визначено місце кальок у словниковому складі мови, у системі мовознавчих дисциплін. Одні науковці вважають кальки різновидом запозичень, інші – ототожнюють їх з буквальним перекладом. Автор терміна *калька* Ш. Баллі ще на початку ХХ ст. зауважив, що кальки є не кращими й не гіршими за запозичення [2, с. 71]. У «Словнику лінгвістичних термінів» за редакцією Є.В. Кротевича та Н.С. Родзевича зазначено, що *калька* – це слово (або окремий вираз), утворене шляхом копіювання того самого способу, яким воно було створене в іншій мові, тобто буквальний переклад морфологічних елементів слова (або виразу) із збереженням його структури й порядку розташування складових частин [3, с. 77]. С. Караванський у «Практичному словнику синонімів української мови» подає синоніми до слова *калька* – здирати, бездарно перекладати [4, с. 158]. Однак Л. Єфремов вважає, що ні за способом виникнення, ні в плані вираження, ні щодо об'єкта калькування кальки не можуть бути запозиченими словами. Кальки лише з мотиву появи пов'язані із запозиченнями, тому варто відрізнити кальки від власне запозичень, так як це різні явища, а спільними у них є лише чужомовні попередники.

Для творення іншомовних слів доречно фонетично переробити та граматично оформити запозичений матеріал [5, с. 80]. Мовознавці М. Шанський, Д. Лотте, Т. Кияк, М. Кочерган, О. Селіванова та інші поділяють кальки на повні та часткові. Повною називають ту кальку, в якій у мові реципієнта всі елементи слова, що надійшли з мови-продуцента, перекладаються послідовно та дослівно, а в частковій кальці не всі елементи слова перекладаються у мові реципієнта [6, с. 110]. У сучасному мовознавстві віддають перевагу класифікації кальок, запропонованій М. Шанським, на думку якого напівкальки у своїй будові мають як свій власний матеріал, так і частину матеріалу іншомовного слова, який за словотворчою моделлю є відповідником до подібного запозиченого слова [7, с. 202]. На думку О. Гаврилової, калькування є продуктивним способом словотвору в сучасній українській мові, зокрема має вагоме значення у формуванні нових термінів. Починається калькування з аналізу, тобто розщеплення слова на складові елементи, але паралельно з цим зразу ж відбувається і синтез дериваційно-мотивуючих одиниць у новій єдності [8, с. 93].

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що калькування має творчий характер, а творчість сприяє активізації словотворчих засобів рідної мови, створенню в разі потреби структурно-семантичного відповідника – кальки, яка за своєю зовнішньою формою нічим не відрізняється від власномовного слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культура слова: мовностилістичні поради: навчальний посібник / О. Пономарів. Київ, 2001. 240 с.
2. Французская стилистика / Ш. Балли. Москва, 1961. 394 с.
3. Словник лінгвістичних термінів / за ред.: Є.В. Кротевич, Н.С. Родзевич. Київ : Академія наук Української РСР, 1957. 236 с.
4. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. Київ, 2000. 480 с.
5. Основы теории лексического калькирования / Л.П. Ефремов. Алма-Ата, 1974. 191 с.
6. Основы термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков. та ін. Київ, 2000. 218 с.
7. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии / Н.М. Шанский. Москва, 1959. 247 с.
8. Українська мова. Енциклопедія / Н. Ф. Клименко. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. 752 с.

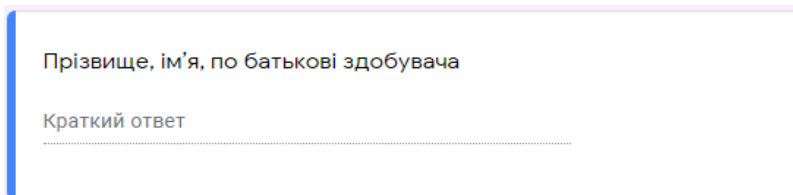
Грицевич Ю. В.
кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри історії та культури української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

**СЕРВІС GOOGLE FORMS ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОНТРОЛЮ
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ**
(на прикладі вивчення змістового модуля
«Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації»)

Не втрачає актуальності висловлена в 70-х рр. минулого століття Д. Парнеллом теза: «Вимірювання – права рука навчання. Без вимірювання не може бути оцінювання. Без оцінювання не може виникнути зворотний зв'язок з навчанням. Без зворотного зв'язку немає інформації про досягнуті результати. Без інформації про досягнуті результати не може виникнути систематичного навчання» [1, с. 5]. Неодмінною складовою навчального процесу ХХІ ст. все частіше стають хмарні технології, серед яких чи не перше місце посідають Google-форми як найоптимальніший інструмент для організації онлайн-контролю знань.

Далі в статті пропонуємо на конкретних прикладах розглянути типи тестових завдань, які можна створити за допомогою сервісу Google Forms і які придатні й апробовані в часі вивчення змістового модуля «Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації» нормативної навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» [див: 2; 3]:

1) завдання з короткими відповідями – коротка текстова відповідь, яка вводиться з клавіатури (див. рис. 1). Вважаємо, що таку опцію зручно й цілком слушно використовувати для ідентифікації ПІБ здобувача.

Прізвище, ім'я, по батькові здобувача

Краткий ответ

Рис. 1. Тип запитання: текст (рядок)

2) абзац – довга текстова відповідь, яка вводиться з клавіатури, як-от:

Прокоментуйте слова Світлани Бибики: "Документація повинна бути обличчям вашим і вашої компанії. Обличчям настільки виразним і неповторним, щоб, навіть не глянувши на підпис, адресат знав би, що це написано Вами".

Развернутый ответ

Рис. 2. Тип запитання: текст (абзац)

Принагідно зауважимо, що для завдань зазначеного вище типу (№ 1, № 2) автоматична перевірка та оцінювання не доступні.

3) Завдання з варіантами відповіді – вибір здобувачем єдиної відповіді з переліку опцій-відповідей:

Визначте, чи правильне твердження: У різних реквізитах одного документа дата може бути оформлена як словесно-цифровим способом, так і цифровим?

Так

Ні

✓ Документ інформаційного характеру, що підтверджує факти з життя й діяльності окремих громадян і різні обставини діяльності установ, організацій, підприємств - це із 1

Наказ

Протокол

Довідка ✓

Звіт

Рис. 4-5. Тип запитання: Один із списку

Автоматичну перевірку та відображення результатів у режимі реального часу вважаємо значною перевагою електронних тестів.

4) Прапорці – множинний вибір серед визначених пунктів:

✓ Реквізити АДРЕСАТ, АДРЕСАНТ обов'язкові в таких документах 3 из 3

- Заява ✓
- Скарга ✓
- Пропозиція ✓
- Витяг із протоколу
- Автобіографія
- Резюме

Рис. 6. Тип запитання: Декілька зі списку

Тут також варто зауважити, що в тестах із множинним вибором оцінювання відповідей здійснюється за принципом «усе або нічого», тобто максимальний бал отримує тільки та відповідь, у якій обрано всі без винятку правильні варіанти. Усі інші розв'язання (навіть правильні на 3/4) будуть оцінені в 0 балів:

✗ За призначенням документи поділяють на: 0 из 3

- вхідні й вихідні ✗
- організаційно-розпорядчі
- внутрішні
- зовнішні
- довідково-інформаційні ✓
- службові (офіційні)
- заяви, протоколи, листи
- рецензії, відгуки, анотації, реферати, статті
- обліково-фінансові ✓
- особисті

Правильный ответ

- організаційно-розпорядчі
- довідково-інформаційні
- обліково-фінансові

5) Список – вибір із випадного списку:

Визначте документ за його реквізитами: Назва виду документа. Текст, 2 балла
що містить: - дату; - місце; - організатора; - зміст (порядок денний)
події; - коло осіб, які запрошуються на подію; - умови входу (платний
чи вільний). Підпис (назва установи або колегіального органу,
прізвище або посада особи) — якщо потрібно.

Выбрать

Звіт

Рецензія

Оголошення

Витяг із протоколу

Рис. 7. Тип запитання: Список, який відкривається

6) Таблиця (сітка) з варіантами відповіді – відповідність між питанням у рядку та відповіддю в стовпці:

Установіть послідовність реквізитів „Грифа погодження”.

	1	2	3	4	5	Баллы	
Міністр освіти і науки України	☐	☒	☐	☐	☐	1 из 1	✓
31.12.2021.	☐	☐	☐	☐	☒	1 из 1	✓
особистий підпис	☐	☐	☒	☐	☐	1 из 1	✓
ПОГОДЖЕНО	☒	☐	☐	☐	☐	1 из 1	✓
Сергій ШКАРЛЕТ.	☐	☐	☐	☒	☐	1 из 1	✓

Рис. 8. Тип запитання: сітка (здобувач вибирає певні точки в сітці, що складається зі стовпців і рядків)

Отже, використання електронних Google-форм актуальне при організації як контрольного моніторингу навчальних досягнень, так і самостійної навчальної діяльності здобувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: навч. посіб. Київ: Майстер-клас, 2006. 160 с.
2. Грицевич Ю. В. Силабус навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» денної форми здобуття освіти. Луцьк, 2021. 12 с.
3. Грицевич Ю. В. Силабус навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів спеціальності 053 «Психологія» денної форми здобуття освіти. Луцьк, 2021. 12 с.

Іоніка-Антал В. С.

студентка II курсу магістратури

українського відділення кафедри філології

*Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Закарпатська область, Україна*

ЖІНКА-МИТЕЦЬ У ПОВІСТІ «ЗА СИТУАЦІЯМИ»

Творчість Ольги Кобилянської стала новим явищем в українській літературі. Саме її вважають засновницею української феміністичної літератури. Її авторський доробок величезний і різнобічний. Вона одна з тих письменниць, яка першою торкається теми рівноправ'я чоловіків і жінок.

Жінка є центром цілої низки творів Ольги Кобилянської як малих, так і великих жанрів. Саме її вважають психологом жіночої душі. Серед її творів є такі, які були досліджені більшою мірою (наприклад, «Царівна», «Людина», «В неділю рано зілля копала...» тощо), а є менш відомі твори, хоча не можна сказати, що вони менш значимі. Зокрема такою є повість «За ситуаціями».

Ольга Юліанівна була творчою, обдарованою особистістю, з юного віку цікавилася музикою, живописом, про що свідчать і її щоденникові записи. Тому цілком природно, що у значній частині творів вона звертається до образу жінки-митця. Наприклад, у новелі «Valse melancolique» перед нами постає образ мисткині, для якої гра на піаніно є захистом від повсякденних труднощів, способом вираження власного я. Тільки через мистецтво вона може заспокоїтися, відчутти себе щасливою, тільки гра на піаніно може розкрити її внутрішній світ перед

співмешканками. Музика, яку вона грає, дає можливість забути ті приривження, яких вона зазнала у житті.

Повість «За ситуаціями» була написана у 1913–1914 роках. Головна героїня повісті – піаністка Аглая Феліцитас Федоренко – високообдарована артистка, якій пророчать всевітню славу. Так само, як Олена Ляуфлер, Аглая втрачає свого нареченого Андрія. Пізніше знайомиться з Чорнаєм – університетським професором. Цей чоловік сподобався дівчині, отримав певну владу над її особистістю, пообіцявши їй свою матеріальну підтримку. Зрештою, не в змозі подолати численні перешкоди бідності та нестатків, Аглая помирає молодою, знесилена хворобою, так і не зазнавши бажаного щастя.

Микола Євшан досить критично відгукується про повість «За ситуаціями» в своїй праці «Критика, літературознавства, естетика» [2, с.500]. Повість була надрукована перед війною і критики не звернули на твір особливої уваги. Сам М.Євшан називає повість «блідую». Він вважає, що Ольга Кобилянська написала свій твір у невідповідний час і невідповідним людям. Але водночас науковець підкреслює, що варто було б прочитати цю повість, бо письменниця відкрила перед читачами велику буйну жіночу душу.

Аглая Ольги Кобилянської – це тип жінки, яку ми бачимо і в її попередніх творах. В автобіографії «Про саму себе» письменниця згадує, що цю повість вона написала під враженням гри одної великої драматичної акторки кіно – Асти Нільсен. Авторка хотіла присвятити цей твір саме їй. Ольга Кобилянська вклала в цей твір «лілії своєї душі». Її героїні – це люди творчі, потенційні митці.

Аглая Феліцитас – незвичайна національно невідомо жінка, яка керується лише внутрішнім голосом душі, що опановує її всю, наказує їй сильніше, ніж все інше. Характер у неї досить несамовитий. Вона постійно сумує за грою, за музикою. Життя своє бачить трагічно, але бажає творчої самореалізації. Всім героїням О. Кобилянської, які сумують за своєю творчою самореалізацією, притаманна артистична меланхолійність. Ольга Юліанівна вводить у свою творчість новизну – розкриває тему «жінка і культура» [2, с. 504].

Мистецький смак Аглаї формується під впливом музики та книжок. Її душа живиться музикою й німецькою літературою. Батьки не привчали дівчину любити і поважати свою мову. Аглая вважала, що українська мова є меншовартісною. Оскільки в сім'ї ніхто не мав наміру плекати українську мову і культуру, дівчина формувалася під впливом іншої, тобто чужої культури [3, с. 352].

О. Кобилянська не випадково обрала для своєї героїні ім'я Феліцитас, що означає «щастя». Сім'я, в якій вона виросла, не мала належних фінансових можливостей. Аглая виросла в домі дикої хаотичності, вічних суперечок, хвороби, нещастя, плачу, істеричного сміху. Вона любила музику, ритм і гармонію. Їй було важко жити

з родиною, бо ніхто з них не розумів її тонку і гармонійну душу. Ніхто не звернув уваги на її обдарованість, хоча дівчина мала «феноменальний» музикальний слух. Її батько, художник за професією, як митець міг би підтримати свою доньку, але не зробив цього. Батьки не бачили сенсу приділяти доньці якоїсь особливої уваги [3, с. 352].

Дівчина зустріла рідну душу. Це був молодий москвофіл Андрій. Він пророчить дівчині світле й прекрасне майбутнє великої артистки. Після його смерті вона постійно шукає щось чи когось, хто зможе зрозуміти її. Знайомство з професором Чорнаєм і з його братом Йоганнесом Шварцом приносять щось нове в життя дівчини.

У цій повісті порушуються декілька проблем. Перша – це становлення таланту, що не має можливості отримати належну освіту і підвестись на вершини закладених у людині творчих можливостей. Постійна бідність, несприятливі матеріальні умови, надмірна праця забирають життя Аглаї.

Ще одною важливою проблемою є денаціоналізація і винародовлення інтелігенції епохи зламу століть. У творі таким постає педагог Чорнай. Цей чоловік, який охарактеризований як «професор великого пана і українця», в дійсності відгородився від народу, став егоїстом. Він не цікавиться життям та проблемами інших людей. Він не бачить і не розуміє їх, бо повністю занурений у свою роботу. Чорнай – історик і колекціонер, його думки занурені у давнину. І кохання його до Аглаї таке ж егоїстичне. Він не цікавиться її почуттями, а бачить в ній жінку, яка стане відомою артисткою. Це любов самовпевненої і самозакоханої людини, яка хоче володіти «діамантом». Героїня ж О.Кобилянської любить його щиро і наділяє його позитивними якостями.

Авторка змальовує героїню як психологічно складну особистість, яку мучать внутрішні вагання та неспокій. В Аглаї борються суперечливі почуття. Духовно вона тягнеться до Чорная, а фізично її приваблює брат Чорная – Йоганнес. У цьому любовному трикутнику вона усвідомлює одну важливу річ: заміжжя забере від неї найголовніше – любов до музики. Героїня опиняється у ситуації складного вибору. Вона відверта з професором Чорнаєм. Дівчині боляче зізнаватися, але вона не хоче міняти мистецтво на шлюб. Аглая розуміє, що подружнє життя, хай би воно було навіть гарне, забере від неї часточку її самої, вб'є її. Вона не хоче жити буденним життям, бо кожна любов колись перейде у сірі будні.

Тамара Гундорова наводить уривки зі щоденника Ольги Кобилянської, де та пише про свої таємні мрії, еротичні фантазії. Щоб ліпше зрозуміти своєрідну душу Аглаї, важливо зрозуміти переживання самої письменниці. Автобіографічний момент, який О. Кобилянська втілила в повісті – це любовний трикутник Андрія, Чорная і Йоганнеса [1, с. 352].

Аглаї важко розумітися з людьми. Вона ще сумує за Андрієм, але їй затишно біля професора Чорная і, що дивно, її тягне до Йоганнеса. Постійний хаос, який затаївся в її мистецькій душі, потребує вирішення. Її подруга бачить вихід із цього безладдя – заміжжя. Вона не розуміє Аглаю, її пориви, її переживання.

Професор допоміг дівчині зрозуміти цінність української мови. Вона обожнювала Росію, її культуру, була великою прихильницею поезії Лермонтова і музики Чайковського. Був час, коли дівчина перебувала під великим впливом «московільської» групи інтелігенції, яка популяризувала російський царат і протестувала проти вживання української мови. Чорнай допоміг Аглаї полюбити російську прогресивну культуру і водночас полюбити і цінувати культуру свого народу. Їхні погляди інколи розходилися, але в обох переважає любов до рідної мови, без якої не може існувати нація. Аглая і Чорнай уособлюють у собі тенденцію української інтелігенції, яка прагне розвивати прогресивну українську культуру.

Головна героїня – це жінка-митець, в якій серце наповнене любов'ю до музики. Це живить її, надихає, дає їй жити повноцінним життям. Музика для неї як кисень. Її захоплення музикою – понад усе. У душі дівчини справжня боротьба, у неї страх перед реальним життям. І цей страх вона приховує. Всі свої почуття вона вкладає у музику. Вона готова відректися від реального, земного щастя, від гармонії родинного життя. Аглая впевнена, що заміжжя ослабить звук тієї струни, яка божественним голосом наповнює її душу, яка живить її.

Дівчина краще погодиться жити в безладді і какофонії мистецького життя, ніж у «правильному», гармонійному шлюбі. Вона вже обрала свою дорогу, і ніхто та ніщо не може відволікти її. Одинока правда її мистецької душі – це музика.

Таких жінок, як Аглая, в суспільстві називають «неврівноваженими». Сила музики сильніша від реалій, які оточують дівчину. Її «рівновага» – це пошук краси, поривів, переживань, високих настроїв.

Героїня від'їжджає до Відня, коли відчуває небезпеку у взаєминах з професором Чорнаєм. Небезпека – піддатися тим почуттям, які можуть обмежити її свободу. Ця небезпека погрожує їй закрити горизонт, забрати від неї життя. Прив'язаність до когось робить її життя обмеженим, вона задихається і відчуває безнадійність.

Аглая-Феліцитас Федоренко – героїня Ольги Кобилянської – має шалене прагнення до чогось нового в житті. Вона одна з найкращих втілень жіночого образу у творчості О. Кобилянської.

Микола Євшан акцентував на тому, що головна героїня одинока, бо не має достойних партнерів-однодумців. Аглая – загадкова мистецька душа, яка не змогла розцвісти, бо не була плекана відповідними, людьми, які б розуміли її тонку натуру. Неначе сама О. Кобилянська

постає перед читачем в образі Аглаї-Феліцитас Федоренко. З усіх українських літераторів нової доби Ольга Кобилянська є найбільш самотньою на шляху своєї літературної діяльності [2, с. 504].

Таким чином, у повісті «За ситуаціями» авторка творить психологічно складний образ жінки-митця з багатим і непростим душевним світом, яка перебуває в пошуках самої себе і свого щастя та шляхом складних психічних переживань усвідомлює, що сенсом її життя є саме мистецтво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. *Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ, Критика, 2002. 574 с.
2. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. Київ. Основи, 1998. С. 504. С. 500.
3. Кобилянська О. Зібрання творів у 10 томах. Т. 7. Повісті. Чернівці, «Букрек», 2019. 352 с.

Личук С. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства

Івано-Франківський національний медичний університет

Савчук Л. Д.

старший викладач кафедри мовознавства

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕРМІНІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ, УТВОРЕНИХ У МЕЖАХ СУФІКСАЛЬНОГО СПОСОБУ

Найбільш продуктивними афіксальними дериваційними способами в термінотворенні української мови вважається префіксація, суфіксація, конфікційний спосіб (суфіксально-префіксальний словотвір) і безафікційний (усічення). Але в термінології всі дериваційні утворення функціонують по-різному. Тут виробилися власні словотвірні критерії. Афікси виконують семантичну функцію, наділяючи терміни єдиним значенням або відтінком значень. У творенні термінів беруть участь не всі афікси. Найбільш поширеними є такі: *-н'н'(а)*, *-ізм*, *-цій(а)*, *-ість*, *-ач*, *-о* (нульовий суфікс) тощо [2; 185].

Серед продуктивних словотвірних моделей термінів медичної галузі, утворених у межах суфіксального способу, вирізняємо, наприклад, суфікси *-ни(я)*, рідше *-инн(я)*. У досліджуваній лексиці вони дійсно

активно функціонують. Такі словотвірні типи творяться від віддієслівних іменників і позначають процес, дію, різні операції. Вони мають ось таку дериваційну модель: *V+**-н'н'(а)***. Дієслівними основами для таких термінів часто слугують основи із суфіксами *-ува, -юва*. Наприклад: *активізування, балансування, блокування, бродіння, грязелікування, діагностування, дозування, електролікування, загартування, зондування, імплантування, карбоксилування, картування, клонування, коригування, лікування, моргання, оперування, переливання, підгодовування, пломбування, руйнування, схоплювання, покашлювання, препарування, прогнозування, протезування, прогресування, протипоказання, реагування, розтирання, рубцювання, свербіння (свербіж), секвенування.*

Серед таких термінів часто трапляються паралельні форми, що позначають закінчену і незакінчену дію: *випрямлення – випрямляння, занурення – занурювання, підсилення – підсилювання, урізання – урізування, укріплення – укріплювання, ущільнення – ущільнювання*, а також паралельні форми із взаємозамінними фонемами *дроблення – дробіння – дрібнення, зчеплення – зчіплювання*.

Описуючи зазначені терміни, необхідно також зупинитися на віддієслівних іменниках із суфіксом *-к(а)*: *вкладка (укладка), голодовка, замазка, діагностика, спайка, установка, хіропрактика*, що подаються у словниках поряд із *вкладання (укладання), голодування, замазування, діагностування, спаювання, установа, хіропрактикування*.

Сьогодні в українській медичній термінології спостерігається значне зменшення продуктивності словотвірного форманта *-к(а)*, його слід вживати лише у словах на позначення результату дії, а в значенні предметиного процесу дії використовувати терміни із суфіксом *-анн(я)*.

Серед досліджуваних термінів дуже поширеними суфіксальними дериватами вважаються іншомовні суфікси *-цій* із такою дериваційною моделлю *V+**-цій(а)***: *аберація, абіотрофія, автотрофія, агенезія, адвенція, адсорбція, акумуляція, алергізація, вакцинація, гальванізація, гемокоагуляція, генералізація, депігментація, дефібриляція, експлантація, екстракція, комплікація, кумуляція, маніпуляція, обстипація, перспірація, персистенція, препарація, релаксація, репродукція, трепанація, юкстапозиція*. При порівнянні функціональних характеристик українського суфікса *-нн(я)* та іншомовного *-ації(я)* у поєднанні зі спільнокореновими чужомовними основами, простежуємо семантичну наближеність значень термінів, що є однією з причин словотвірної варіантності: *вакцинація – вакцинування, вібрація – вібрування, препарація – препарування*. Це свідчить про схильність іншомовних назв до полісемії – позначати і тривалий процес, і завершену дію. Щоб уникнути цього явища, слід уживати суфікс *-нн(я)* для означення назв дії.

Низка медичних термінів на позначення процесів, станів, предметів, властивостей, величин утворено за допомогою додавання суфікса **-ість** до прикметникових твірних основ. Вони мають таку модель **A+-ість**: *гетерогенність, гемізиготність, глухість, вірулентність, далекозорість, ефективність, загальмованість, інвалідність, інкурабельність, інтенсивність, калорійність, квоість, колінеарність, контагіозність, короткозорість, курабельність, натальність, нервозність, окислюваність, операбельність, пастозність, патогенність, пенетрантність, пірогенність, припухлість, чутливість*. Такі деад'єктиви часто виступають конститuentами складених термінів.

Словотвірні моделі віддієслівних іменників **V+ -ник, -ач, -ар, -ець** у медичній термінології передають словотвірне значення виконавця дії або знаряддя діяльності. Наприклад: *антиокислювач, барвник, гірчичник, знійник, замінювач (замінник), лікар, лікар-ординатор, відновлювач, поглинач, усмоктувач, окислювач, живець, завідувач, курець*.

Продуктивною моделлю при творенні прикметників досліджуваної галузі є така **V+-льн(ий)**. Мотивуючими для таких термінів також є складні слова, наприклад: *протизапальний, субфебрильний, абсорбувальний, вимірювальний, диференціальний, гіподермальний, транснаціональний, рентгеноспектральний, постфебрильний, перинатальний, пуерперальний, протипаразитальний, преморальний* тощо.

Серед активних суфіксів також **-ок, -к(а), -ик** та багато інших, наприклад: *виросток, відросток, жовток, зародок, зсідок, згусток, завитка, задирка, задишка, діуретик, вузлик, кришталик*.

Отже, найважливіша причина продуктивності суфіксального способу серед поданих лексем полягає в тому, що в морфологічній структурі термінів закладені основи структурної систематизації, що має надзвичайно важливе значення для термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голод Р. Б. Українсько-англійсько-арабський тлумачний словник медичних термінів / Р. Б. Голод, Г. Я. Іванишин, С. В. Личук та ін. Видання 2. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», 2016. 492 с.
2. Панько Т. І. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.

Личук С. В.
кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

ПОКУТСЬКІ ГОВІРКИ СТЕЦЕВИ І СТЕЦІВКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОКУТСЬКО-БУКОВИНСЬКОГО МОВНОГО СУМІЖЖЯ

Народні говори – це джерельна база для живлення літературної мови як загальнонаціональної мови народу, тому ми повинні вивчати особливості функціонування народної лексики, зберігати словниковий склад мовних одиниць і приділяти їм належну увагу. Це невичерпне джерело поповнення літературної мови. Місцеві говірки зберігають живильну силу і зв'язок з рідним середовищем, тому треба бережно вибірувати регіональну лексику, до якої належать прислів'я, приказки, фразеологізми та інші сталі сполуки.

Західноукраїнські говори належать до найдавніших говорів української національної мови, що включають і покутсько-буковинський говір. Представляємо покутські говірки Стечеви і Стецівки Снятинської територіальної громади Івано-Франківської області Коломийського району (обидва села підпорядковуються Стецівській сільській раді), які розташовані на суміжжі Покуття і Буковини, зокрема з буковинськими говірками сіл Борівці, Киселів (Веренчацька територіальна громада Чернівецької області), Шишківці, Малятинці, Южинець, Хлівище (Ставчанська територіальна громада Чернівецької області). Вони увібрали в себе і відображають риси обох цих говорів – покутського і буковинського. Разом з тим це стосується і гуцульського говору, який із покутським включає фонетичні та граматичні риси, які в певний період розвитку нашої мови були нормативними і лише через історичні обставини перестали вважатися такими.

Немає чіткої межі, яка б відділяла покутський і буковинський говори. Однак у говірках Стечеви і Стецівки наявні риси і буковинських, і гуцульських говірок. Назвемо кілька прикладів. Серед них відзначимо м'якість шиплячих приголосних [ж'], [ч'], [ш'] у різних позиціях у слові, наприклад: ч'о 'чого', добран'ич', прип'ич'ок, п'ич', н'ич', шш'е 'ще', бдж'о'ла, ч'орний, ч'олка, ч'ос'нок, ч'ич'ка 'квітка', ж'е'ба, ж'ел', ж'елувати / по'желувати, ж'ел'існий, ш'епка, шч'епка та інші. В імениках середнього роду звук [е] з наближенням до [и] під наголосом після м'якого приголосного вимовляють у Стечеві і Стецівці на місці історичного [е] з фонетичним подовженням попереднього м'якого приголосного завдяки наступному [j]: в'іс'і'л'е^м, зна'к'е^м, п'ід'н'іл'е^м,

ши'к'е" (ши'к'е"), на'с'ін'е", см'іт'е" (см'ік'е"), звалишич'е", з'іл'е", п'іре" та інші. Праслов'янські звукосполучення губного з [j] на відміну від літературної мови збережені, тобто [j] у м'який не переходить у дієслівних формах, як-от: (я) 'ломіу, 'лубіу, 'ловіу, 'трафіу, 'топіу, 'плавіу; (вони) 'ломіе, 'лубіе, 'ловіу, 'трафіе, 'топіе, 'плавіе. До таких рис відносимо і вимову колишнього зворотного займенника *sę (постфікс) як **си**. У досліджуваних говірках цей постфікс вживається в усіх дієсловах, саме його послідовно використовує Василь Стефаник (жив у Стецеві протягом 1904–1910 років у свого тестя Кирила Гаморака) у своїх новелах. Значна кількість термінів – слова іншомовного походження. Трапляється запозичення з німецької, польської, російської та інших мов, зумовлені історичними подіями.

Не треба вважати, що досліджувані говірки мають специфічні риси, якими відрізняються від говірок інших суміжних покутських і буковинських сіл. Найбільший інтерес являє собою фонологічно-фонетична система говірок, тому що саме у фонологічному оформленні слів у різних мовців найлегше можна помітити різницю. Тут збереглися архаїчні мовні явища народно-розмовної мови, які втрачені іншими українськими діалектами. Разом з мовою збереглися й стародавні звичаї та обряди, мотивами яких є внутрішні психологічні засади місцевих етнографічних груп населення, а також соціальні та культурно-політичні причини, передовсім розвинене почуття своєї етнічної приналежності та національної самосвідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стефаник Василь. Повне зібрання творів: У 3-х томах. Т. 1. Новели. Київ, 1949.
2. Личук С. В. Словник народних географічних назв Івано-Франківщини. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2018. 312 с.
3. Lychuk, S. Theoretical and methodological principles of the research of national geographical lexis by Slavic and Ukrainian linguists (based on Ivano-Frankivsk Region, Ukraine). *Acta onomastica* LXI/1. 2020. P. 136-152 [in Czech Republic].

Мушировська Н. В.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри стилістики та культури української мови
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

ТРЕНІНГ З МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Глобалізація у сучасному світі стосується усіх теоретичних та практичних сфер життя, тому важливим є створення курсів з міжкультурної комунікації у процесі підготовки слухачів підготовчих курсів до іншомовного спілкування, які б враховували найважливіші стереотипи застосування мови в україномовному середовищі.

За визначенням Ф. Бацевича, «міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило послуговуються різними ідентичними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» партнера із спілкування, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку у спілкуванні» [1, с. 9].

На думку В. Манакіна, «завданням міжкультурної комунікації є формування міжкультурної компетентності, необхідних знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетнічних і міжкультурних конфліктів та встановлення комфортних умов спілкування в різних сферах та життєвих ситуаціях» [2, с. 10].

Міжкультурна комунікація може бути охарактеризована як комплекс взаємозв'язків, у яких представники різних національних спільнот, вступаючи у процес спілкування, обмінюються досвідом, духовними цінностями. Учасники міжкультурної комунікації під час контакту використовують як вербальні, так і невербальні засоби, які здатні бути потрактовані у відмінний спосіб, аніж під час спілкування всередині власної культури. У процесі вивчення української мови як іноземної міжкультурна комунікація є невід'ємним складником мовної підготовки, оскільки метою занять з іноземної мови є не лише вироблення мовної компетенції, а й міжкультурної, з метою більш якісних контактів та кращого порозуміння між співрозмовниками різних лінгвокультур, часом дуже неспоріднених.

Для підвищення рівня знань з міжкультурної комунікації важливу роль відіграє міжкультурний тренінг, спрямований на оволодіння культурними цінностями і нормами, поведінковими правилами представників різних культур. Тренінг охоплює як теоретичні аспекти, так і практичні. Теоретична частина передбачає усвідомлення особистісно

специфічних, культурних універсалій, закодованих у традиціях, звичаях, ритуалах і обрядах, можливість усвідомити іншу культуру через призму власного етноцентризму, стереотипів, упереджень, формування етнокультурної компетентності. Необхідно сформувати розуміння низки понять: «культура», «комунікація», «міжкультурна комунікація», «етноцентризм», «культурний релятивізм», «інтолерантність», «толерантність». Практична частина передбачає розвиток етнокультурної сенситивності, підвищення міжкультурної компетентності в ситуаціях міжетнічної комунікації, засвоєння стратегій подолання негативних етнічних установок та формування умінь вирішувати проблемні ситуації, опрацювання і закріплення навичок успішної міжкультурної взаємодії.

З цією метою логічно використовувати форми групової роботи: рефлексію досвіду і біографічну рефлексію з метою усвідомлення власної ідентичності; дискусії-бесіди; психосоматичні вправи; інтерактивне моделювання як свідоме відтворення ситуацій міжкультурного спілкування; рольові ігри з метою переживання в комунікативних ситуаціях норм і правил чужої культури, засвоєння її типових стандартів і правил, інтересів сторін, поведінкових форм; симуляцію як штучне створення конкретних ситуацій міжкультурного спілкування та прогнозування його можливих варіантів та результатів, з огляду на позиції його учасників. Такі методи дозволяють підготувати слухачів до ефективного сприйняття української культури через призму власного погляду на світ, підготувати до контактів в межах відмінного культурного середовища.

Щодо практичних завдань тренінгу, то вони мають свою тематику і логіку побудови. На початку важливим є вступне слово викладача, знайомство, створення і підтримка сприятливого психологічного мікроклімату. Слід уникати спрощеного розуміння іншої культури як «чужої», пояснити роль етнокультурних стереотипів і застережень, продемонструвати роль певних упереджень.

Ці завдання вирішуються за допомогою низки вправ [4]. Зокрема, на початковому етапі знайомство у групі слухачів можна здійснювати в нетрадиційній формі, за допомогою виконання вправи «бумеранг», яка сприяє більшій уважності, запам'ятовуванню імен та фактів, спостережливості, включеності учасників у групову роботу. Продовжити знайомство допоможе вправа на порівняння вітань у різних культурах з їх запам'ятовуванням і відтворенням у порівнянні з країномовними формулами вітань.

У ситуації знайомства з іншими культурами допоможе вправа «мій народ». Серед завдань цієї вправи може бути зреалізоване: формування позитивного сприйняття власних етнічних рис; розвиток інтересу до власної національної культури та культури інших народів; демонстрація вербальної й невербальної репрезентації свого народу. Цю вправу можна проводити в кілька етапів («опиши свій народ», «покажи свій народ», «намалюй свій народ»), даючи час на виконання кожного з них.

Описувати свій народ можна, називаючи по черзі його позитивні якості (наприклад, українець – м'який, життєрадісний, довірливий, миролюбний тощо) [3, с. 54]. Показуючи свій народ, учасники мають можливість продемонструвати жест, рух, танець чи пісню, які б допомогли найбільш точно уявити їхні етнічні особливості групі, при цьому група може повторювати якісь із перерахованих засобів невербальної комунікації, а також у процесі виконання завдання краще засвоїти особливості невербальної та паравербальної комунікації, властивої українцям. Можна також застосовувати малюнок, символ або піктограму, у якій би втілювалися етнічні особливості, та продемонструвати свої малюнки групі. У цьому контексті унаочнюються й національно-культурні символи українського народу. Після закінчення серії вправ можна поставити кілька запитань, наприклад, які складнощі виникали при виконанні певної частини вправи та які якості та особливості є найважливішими, на думку учасників, коли вони характеризують свій народ та засвоюють інформацію про українців.

Усвідомити культурні відмінності та виробити більшу толерантність до іншої культури допомагає вправа на розуміння «етноцентризму», завданням якої є усвідомити сильні сторони своєї культури та психологію етноцентризму у сприйнятті іншої. В ході її виконання учасники групи на картках повинні записати 10 найбільш характерних якостей представників своєї етнокультури і вказати, які з цих якостей можна віднести до позитивних, а які – до негативних, потім перерахувати кількість позитивних і негативних якостей. Як правило, кількість позитивних якостей виявляється більшою, тому потрібно підкреслити цю різницю і пояснити її проявом етноцентризму – феномену, що допомагає кожній етнічній групі підтримувати свою культуру і сприймати чужу через призму власної, яка позиціонується як найбільш гідна. У процесі обговорення потрібно дати відповіді на питання, чому своя національна культура зазвичай оцінюється позитивно, яке значення має для людини висока оцінка її етносу та у чому проявляється етноцентризм, які його позитивні та негативні сторони.

Вправа на «культурні асоціації» допомагає у групі вербалізувати культурні відмінності, засновані на стереотипах, та сприяє подоланню культурної упередженості. Пропонується назвати кілька стереотипів, пов'язаних з уявленнями про життя того чи іншого народу. Слід зауважити, які асоціації при цьому з'являються, чи є вони несподівані чи засновані на етнічних стереотипах, наскільки точно відображають національно-культурні особливості, чи не викликають культурного неприйняття. Виконання завдань такого типу вимагає максимальної поваги і толерантності.

Для досягнення успішної міжкультурної комунікації слід запропонувати вправу на встановлення найбільш важливих якостей, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії, з яких потім

будуть відібрані 5-10 основних. Це можуть бути: ерудованість та інформованість; розуміння і сприйняття різноманіття культур; компетентність; знання іноземних мов; терпимість до чужої думки і поведінки; тактовність, толерантність, повага до людської гідності, вихованість тощо. Також можна запропонувати вправу на встановлення якостей, які заважають ефективній міжкультурній взаємодії. Як підсумок, слід визначити, які якості допомагають, а які перешкоджають міжкультурній взаємодії на різних рівнях: а) особистісному; б) етнокультурному; в) соціальному (політика, економіка, статус).

Важливим є створення типових комунікативних ситуацій між представниками різних культур, наприклад, «Зустріч», «Магазин», «Базар», «Прийом гостей», «Конференція» тощо. Кожному з учасників дається 15–20 хв. на знайомство з матеріалом і обдумування ситуації, після чого він обирає з кількох запропонованих варіантів відповідей щодо ситуації найбільш прийнятний варіант, з його точки зору, аргументуючи його. Це дає змогу оцінити сформованість міжкультурної компетенції та в процесі аналізу обмінятися думками і враженнями. У ході виконання вправи відбуватиметься усвідомлення і практичне застосування різноманітних вербальних та невербальних засобів у ситуаціях міжкультурної взаємодії, що сприяє розвитку поведінкових навичок і вміння бути зрозумілим та розуміти інших. У результаті можливо отримати важливі знання про українську культуру і побут.

Хороший результат передбачає вправа на ігрове моделювання відносин, максимально наближених до реальних умов міжкультурної комунікації в результаті їх «програвання». За допомогою ігрових технологій можна продемонструвати не лише внутрішню готовність до взаєморозуміння, але і практичні навички міжкультурної взаємодії, міжкультурну компетентність. Для цього варто добирати цікаві ситуації, які дозволили б усвідомити специфічність картини світу представниками іншої культури, виявити національно-культурні відмінності, життєві уявлення, естетичні цінності, норми і правила поведінки, розуміння часопросторової, соціокультурної організації спілкування (ситуації «В ресторані», «У лікарні», «Подарунок», «Конкурс краси» тощо). Між учасниками розподіляються ролі з особистісною поведінковою позицією, яку вони займають в обговорюваному питанні.

Під час проведення рольових ігор відбувається обігрування ситуації, що може виникнути поза аудиторією, у реальному спілкуванні, виникає можливість поставити себе у цю ситуацію, адаптуватися у ній, приміряти на себе «іншу» роль, концентрувати увагу на використанні одиниць мови та засобів спілкувального етикету. Доречно застосовувати такі типи ролей: 1) «вроджені», пов'язані зі статтю та віком учасників гри; 2) «приписані», що визначають національність чи належність до етнічної групи; 3) «набуті», що відповідають родові

занять, професії; 4) «акціональні», що окреслюють коло дій у можливій життєвій ситуації, яка є тимчасовою; 5) «функціональні», що зумовлюють функціональне спілкування [5, с. 221-222].

Отже, у процесі вивчення української мови як іноземної формування міжкультурної компетенції відбувається шляхом тренінгу з міжкультурної комунікації, який являє собою наближену до реальної спробу адекватного і коректного способу взаємодії з представниками інших культур і передбачає виконання низки вправ. Основним показником опанування міжкультурної комунікативної діяльності є ситуація спілкування, яка відображає сукупність умов взаємодії, що вимагає від комунікантів обрання певних дій. Водночас вона дозволяє слухачам набути й осмислити особистий досвід як основу формування міжкультурної компетентності, засвоєння стереотипів спілкування в україномовному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посібник для університетів. Київ : Академія, 2012. 285 с.
3. Ребуха Л. З., Миськів О. В. Національний характер як формовияв національної ідеї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. Вип. 2(2). С. 53-62.
4. Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. Жить в мире с собой и другими: Тренинг. Москва: Генезис, 2000. 112 с.
5. Пріма Р. М., Козак А. В. Зміст формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх фахівців із міжнародних відносин. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries* : Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2021. P. 211-231.

Осінчук Ю. В.
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української мови
Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича
Національної академії наук України
м. Львів, Україна

**ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНІЗМИ ІЗ СУФІКСОМ *-ець* (*-ець*, *-ец*)
У СВІТСЬКИХ ПАМ'ЯТКАХ XVI –
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.**

Світські писемні пам'ятки української мови XVI – першої половини XVII ст. репрезентують «значний масив церковнослов'янізмів різних частин мови» [7, с. 298]. Найпродуктивніший спосіб поповнення церковнослов'янізмів – суфіксальне словотворення.

У різножанрових світських текстах досліджуваного періоду, що входять до джерельної бази Картотеки «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.», виявлено понад 3500 різних за структурою церковнослов'янських слів. Із-поміж них – 73 лексеми із суфіксом *-ець* (*-ець*, *-ец*), що позначають назви осіб чоловічого роду (*nomina personalia*).

Суфікс *-ець* (*-ець*, *-ец*) праслов'янського походження, який утворився «від індоєвропейського *-iko*, від сполучення *-ko* з голосним переднього ряду основи, відбулося чергування *k/c*» [6, с. 94; 5, с. 80-81]. Л. Гумецька зауважила, що «суфікс *-ець* відзначається більш різноманітними функціями. На перше місце виступає його агентивна функція в іменниках, утворених від дієслівних основ» [3, с. 80].

У полемічних і художніх творах, у пам'ятках ділового та наукового стилю засвідчено такі однокореневі іменники з дієслівною твірною основою + суфікс *-ець* (*-ець*, *-ец*): *борець* і *борець* 'борець' [8 III, с. 30] (п. 1596 Виш.Кн.¹ 252 зв.; 1627 ЛБ 214), *видець* 'глядач' [8 IV, с. 46] (1627 ЛБ 175), *жрець* і *жрць* 'жрець' [8 IX, с.180] (1642 ЛС 260; до 1596 Виш.Кн. 261), *игрець* 'гравець, грач' [8 XIII, с.18] (Унів, 1605 Виш.Дом. 191), *лестець* і *лестець* 'лестун, облесник; наклепник' [8 XVI, с.23] (1598 Виш.Кн. 248 зв.; 1642 ЛС 318), *пришелець* 'чужинець' (Стратин, 1565 ЛСБ 39, 1 зв.), *творець* 'творець' (Львів, 1616 Бер.В. 83), *чтець* 'читець' (Київ, 1627 ЛСБ 496).

Відприкметникові однокореневі деривати із цим суфіксом репрезентовано здебільшого в пам'ятках ділового стилю та лексиконах

¹ Умовні скорочення цитованих джерел див.: Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Список використаних джерел. Львів, 1994. 329 с.

XVI–XVII ст.; спорадично ці церковнослов'янськи проникали до полемічної, художньої літератури й до літописів: *близнець* ‘близнюк, близнята’ [8 II, с. 116] (1642 ЛС 207; 1650 ЛК 428), *истець* ‘позивач’ [8 XIII, с. 200] (Краків, 1538 AS IV, 154), *старець* і *старець* ‘старець’ (к. XVI поч. XVII ст. ПДПИ, 182, 64; Львів, 1605–1606 Перест. 40; Скит, 1633 ЛСБ 520, 2 зв.), *чернець* і *чернець* ‘чернець’ (Острог, 1509–1633 Остр.л. 129; Новогородок, 1589 ЛСБ 123). Зауважмо, що деякі лексеми із суфіксом *-ець* у староукраїнській мові входили до складу двочленних антропонімів: *Ивань Близнець* (1649 РЗВ 159); *Ивань Старець* (1649 РЗВ 320), *Юско Че(р)нець* (1649 РЗВ 430).

У світських староукраїнських пам'ятках з аналізованим суфіксом вжито церковнослов'янськи з основами іменників. Із цим суфіксом пов'язане творення назв молодих істот [1, с. 37], а також назв невеликих предметів; напр.: *агнець* і *агнець* ‘ягня’ [8 I, с. 72] (к. XVI ст. Укр.п. 76; Львів, 1605–1606 Перест. 54), *телець* ‘телець’ (серед. XVII ст. Хрон. 101), *юнець* ‘ягня’ (1642 ЛС 248), *ковчежець* ‘ковчежець, кіотець’ [8 XIV, с. 158] (1642 ЛС 90), *кораблець* ‘кораблик’ [8 XV, с. 12] (1642 ЛС 345); див. ще ін.: *волчець* ‘осет, будяк’ [8 IV, с. 216] (1642 ЛС 64), *градець* ‘містечко’ [8 VII, с. 69] (1642 ЛС 293), *кузнець* ‘коваль’ [8 XV, с. 174] (1552 ООвр.3. 105–105 зв.).

Відзначмо, що в Лексичній картотеці Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. okazіонально натрапляємо на церковнослов'янські іменники, у яких досліджуваний суфікс утворював віддієприкметникові та відчислівникові назви людей: *бѣглець* і *беглець* ‘утікач’ [8 III, с. 139] (1615–1616 Виш. Поз.мысл. 244; 1552 Очерк.3.), *первенець* ‘первісток’ (Чернігів, 1646 Перло 144).

Чисельною групою серед церковнослов'янських слів із суфіксом *-ець* (*-ець*, *-ец*) є група складних (двокореневих) лексем, у яких найчастіше першим компонентом виступає іменникова основа. Наприклад, із компонентом *бого-* (у структурі таких композитів у ролі суб'єкта дії фіксуємо винятково *Бог* [4, с. 103]) зафіксовано сім слів чоловічого роду: *богоборець* ‘богоборець’ [8 II, с. 138] (Київ, бл. 1619 Аз.В. 71; 1650 ЛК 429), *боговидець* ‘той, хто бачив Бога’ [8 II, с. 139] (Чернігів, 1646 Перло 164 зв.), *боголюбець* і *боголюбець* ‘боголюбець’ [8 II, с. 141] (к. XVI ст. Укр.п. 75; 1627 ЛБ 210; Унів, 1605 Виш.Домн. 189), *богомалець* і *богомалець* ‘богомалець’ [8 II, с. 142] (1547 ЛСБ 13; 1540 AS IV, 247), *богоносець* і *богоносець* ‘(той, хто відданий Богові) богоносець’ [8 II, с. 144] (Вільна, 1595 Ун.гр. 133; 1608–1609 Виш.Зач. 225), *богоотець* ‘(цар Давид, прабатько богочоловіка – Ісуса Христа) богоотець’ [8 II, с. 145] (Острог, 1598–1599 Апокр. 186), *богословець* ‘богослов’ [8 II, с. 147] (1615–1616 Виш.Поз.мысл. 240). Друга частина цих слів – дієслівна, рідко іменникова твірні основа.

Тільки як одну фіксацію у тексті ділового стилю XVII ст. маємо композит із першим компонентом *благо-* та ускладненим суфіксом *-енець*: *благовѣщенець* ‘член братства, що при церкві на честь Благовіщення’ [8 II, с. 95] (Львів, 1626 ЛСБ 1049, 6). Із цим суфіксом виявлено ще слово *кладенець* ‘колодязь’ [8 XIV, с. 106] (1642 ЛС 339).

У полемічних текстах, зокрема у творах І. Вишенського, та в лексикографічних працях досліджуваного часу, наявні складні церковнослов’янізми із препозитивною основою *мир-* (другий компонент – дієслівна основа): *миродержець* і *миродержець* ‘диявол’ [8 XVII, с. 192] (бл. 1610 Виш.Посл. до Княг. 235; 1608–1609 Виш.Зач. 224), *миролюбець* ‘той, хто виявляє пристрасть до мирського, земного’ [8 XVII, с. 192] (1600–1601 Виш.Кр.отв. 183; 1615–1616 Виш.Поз.мисл. 244), *миротворець* ‘миротворець’ [8 XVII, с. 193] (Рожанка, 1598 Л.Пот. 1015; 1642 ЛС 297). Г. Войтів наголосила, що слово *миръ* «позначає один із найважливіших концептів української, та й не лише української, картини світу» [2, с. 412].

За словотвірною моделлю «іменник + о + дієслівна основа + ець» утворено три складних церковнослов’янізми з першим компонентом *добро-*: *добродавець* ‘добродійник’ [8 VIII, с. 53] (серед. XVII ст. Хрон. 8 зв.–9), *доброписець* ‘каліграф’ [8 VIII, 56] (1627 ЛБ 205), *добротворець* ‘добродійник’ [8 VIII, с. 57] (1627 ЛБ 187). За цією схемою також утворені й інші композити, другим компонентом яких виступав корінь *-твор-*: *книготворець* ‘той, хто творить книги’ [8 XIV, с. 141] (Київ, 1623 МІКСВ 83), *чудотворець* ‘той, хто творить чудеса’ (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32).

Утворені за допомогою коренів *-грѣх-*, *-зло-*, *-люб-*, *-твор-* зі спільною негативною семантикою ‘чинити зло, гріх’ близькими між собою є синоніми *грѣхотворець* ‘грішник’ [8 VII, с. 105] (Чернігів, 1646 Перло 124 зв.), *грѣхлюбець* ‘грішник’ [8 VII, с. 104] (Чернігів, 1646 Перло 169 зв.) і *злотворець* ‘злочинець’ [8 XII, с. 23] (Львів, 1591 ЛСБ 157).

На негативні риси осіб в досліджуваних пам’ятках вказували також й інші різні за структурою церковнослов’янізми із суфіксом *-ець* (*-ець*, *-ець*), а саме: *блadosловець* ‘базика’ [8 II, с. 129] (к. XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 95), *душегубець* ‘убивця’ [8 VIII, с. 240] (1598 Виш.Кн. 282), *лжєлюбєць* ‘брехун’ [8 XVI, с. 30] (1608–1609 Виш.Зач. 225), *лихоимець* і *лихоимець* ‘хабарник; користолюбєць’ [8 XVI, с. 66] (Львів, 1587 ЛСБ 87, 1 зв.; к. XVI ст. Укр.п. 71; 1642 ЛС 200).

Зуважмо, що корінь *-люб-* був продуктивним в утворенні складних церковнослов’янізмів досліджуваного часу. Слова із цим коренем виражали як і позитивну, так і негативну семантику. У складних словах корінь *-люб-* міг бути не тільки у препозиції, а й у постпозиції. Окрім згаданих вище композитів, назвімо ще такі: *златлюбєць*

‘золотолюбєць’ [8 XI, с. 249] (1598 Виш. Кн. 277 зв.), *любомудрець* ‘філософ’ [8 XVI, с. 163] (Київ, 1621 Коп.Пал. 317), *сребролюбєць* ‘срібллюбєць’ (Львів, 1587 ЛСБ 87), *христолюбєць* ‘благочестива людина’ (ЦНБ 476 П/1736, 44), *человьколюбєць* ‘людинолюбєць’ (Львів, 1589 ЛСБ 120).

Із препозитивними компонентами *-дар-*, *жив-* староукраїнські світські пам’ятки репрезентують складні церковнослов’янізми (другий компонент – дієслівна твірна основа), що виражають поняття, пов’язані з Богом: *дародавець* ‘даритель життя; Бог’ [8 VII, с. 179] (1608–1609 Виш.Зач. 230), *живодавець* ‘творець життя; Бог’ [8 IX, с. 151] (Київ, бл. 1619 О обр. 61); див. ще ін.: *дароносець* ‘той, кому щось подаровано, кого чимось наділено’ [8 VII, с. 179] (1599–1600 Виш.Кн. 208–208 зв.), *живописець* ‘живописець’ (Острог, 1599 Кл.Остр. 201; 1627 ЛБ 37). Окрім цього, із дієслівною основою зафіксовано кілька складних композитів, що вказують на шанованих осіб, які своїми діями і вчинками пропагують християнське вчення: *златословець* ‘златоуст’ [8 XI, с. 250] (Київ, 1625 Коп.Каз. 40), *крестоносець* ‘поборник християнства’ [8 XV, с. 98] (1608–1609 Виш.Зач. 225), *страстотерпець* ‘святий, який страждав за Ісуса Христа’ (Київ, 1621 Коп.Пал. 849).

Зрідка препозитивними основами могли виступати займенники *все-*, *сам-* та числівники *двоє-*, *мног-*; напр.: *всевидець* ‘той, що все бачить; Бог’ [8 V, с. 23] (Чернігів, 1646 Перло 128), *самовидець* ‘очевидець, свідок’ (Львів, 1616 Бер.В. 70), *самодержець* ‘самодержець’ (Львів, 1605–1606 Перест. 26; Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32), *двоєсловець* ‘титул святого Григорія-дворечника’ [8 VII, с. 201] (поч. XVII ст. ЦНБ 476 П/1736, 50 зв.), *многоженець* ‘багатоженець’ (Львів, 1605–1606 Перест. 43).

Отже, за нашими спостереженнями, суфікс *-ець* (*-ець*, *-ец*), що утворює церковнослов’янізми на позначення назв осіб чоловічого роду, є продуктивним формантом у словотвірній системі української мови XVI – першої половини XVII ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ: КДПІ, 1993. 215 с.
2. Войтів Г. Семантична історія слова «мир» в українській мові XVI – I пол. XVII ст. *Нові дослідження пам’яток козацької доби в Україні: Збірник наукових праць, присвячений 100-річчю від дня народження І.К. Свешнікова*. Вип. 24. Київ: Центр пам’яткознавства НАН України і УТОПІК, 2015. С. 412–415.
3. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. 298 с.
4. Коца Р.О. Динаміка лексико-словотвірних типів складних прикметників в українській мові. Ужгород, 2021. 593 с.

5. Кровицька О. Назви осіб в українській мовній традиції XVI – XVIII ст. Семантика і словотвір. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 213 с.

6. Ліпич В., Правда Н. Нариси з історії українського словотворення (компаративно-суфіксальна деривація іменників) / Відп. ред. Білоусенко П.І. Бердянськ, 2014. 240 с.

7. Осінчук Ю. Церковнослов'янізми з богослужбово-обрядовою семантикою в українській мові XVI–XVIII ст. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Budapest, 2018. Volume 63, Number 2. P. 297–306.

8. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / відп. ред.: Д. Гринчишин, М. Чікало. Львів, 1994–2017. Вип. 1–17 (видання не завершене).

Присівок Д. В.

аспірант кафедри української літератури,
методики її навчання та журналістики

*Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Чернігівська область, Україна*

ФОРМИ ОПРИЯВЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ СТРАХУ В РОМАНІ С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»

Роман «Інтернат» став книгою, яка досить активно обговорювалася в читачьких колах. Це можна пояснити не тільки постаттю відомого автора, а й актуальністю теми російсько-української війни.

Дія роману розгортається на території Донецької області, де відбувається антитерористична операція. Жадан не вдається до героїчного пафосу й опису баталій, його твір про самовизначення людини в тяжких умовах війни. Подорожуючи пеклом окупованого міста, Паша стикається з екзистенційними категоріями страху, страждання, смерті, вибору.

У першій частині твору зображення страху близьке до того, яким воно було в романтиків: «страшний світ... повністю утворився, не передбачаючи руху та змін» [1, с. 161]. Паша блукає безпросвітними локаціями з інfernальними рисами й на фразу: «Хочу знайти [Віру], коли це все закінчиться?», – він отримує відповідь: «А з чого ти взяв, що це все закінчиться?» [2, с. 215]. Лише ближче до кінця тексту з'являється надія на майбутнє.

Страхом просочений буквально весь світ «Інтернату». Ним віє від безлюдних доріг, спустошеного міста, навіть рослини виглядають, наче

живі й перелякані: «Цієї зими дерева взагалі особливі: чутливі, мов тварини, здригаються на кожен вибух, тримають у собі своє тепло, не замерзають» [2, с. 51].

Боячись за своє життя, купчаться у вокзалі жінки, тому ж Паша тікає від обстрілів, ховається від переслідувачів чи біжить лісом, боячись вибуху.

Втім, тривога за своє життя є лише одним із вимірів страху в романі. Глибшим є зображення страху як втечі від відповідальності. На початку твору життя Паші наймовірно пасивне, він боїться щось змінювати. Через це втрачає дівчину, повагу своїх учнів, а племінника сестра віддає до інтернату. Навіть свою професію Паша називає просто «вчитель», не додаючи «української мови».

Досить промовистим у цьому плані є епізод в інтернаті, де Паша та фізрук Валера згадують, яким «хорошим» було радянське минуле, але не можуть сказати з якої ж сторони, української чи російської, був обстріляний спортзал, хоча фізрук це добре знає:

– Чому ж ви тепер усі боїтесь?

– Я не боюсь.

– Боїтесь. Бомбардувань, може, і не боїтесь, а ось називати речі своїми іменами – боїтесь... це ж не так просто, як згадувати про щасливе дитинство.

– Валерій Петрович про інше говорив...

– Про це... про страх та безвідповідальність [2, с. 159].

Ніна є одним із небагатьох персонажів, які, боячись за своє життя, усе ж дивляться в очі правді, а не тішають себе ілюзіями.

Втім, поступово змінюється й Паша. Зіткнувшись віч-на-віч зі своїми страхами, він стає чесним із собою й тепер навіть викликає страх в інших осіб (чоловіки в посьолку та біля вогнища). Подорож стала шоковою терапією, яка дала персонажу зрозуміти, що через страх брати відповідальність за своє життя війна і стала можливою. Як результат, він впевнено відкидає насмішки репортера, перед яким на початку тексту знічувався, та говорить, що викладає саме мову.

Також у тексті простежуємо страх як прояв любові. За Е. Левінасом «страх за іншого, за смерть ближнього є моїм страхом, але зовсім не страхом за мене» [3 с. 141]. Цей страх проявляється, коли персонажі турбуються про інших людей. Паша хвилюється за багатьох, але справжньою ця турбота стає, коли він розуміє всю трагічність ситуації, у якій вони опинились. Боїться за родича й Саша, який не хоче тривожити дядька, бо він «сердечник, нервувати його не можна» [2, с. 363].

Підсумуємо, що війну в романі С. Жадана «Інтернат» ми розглянули в трьох вимірах: страх за життя, страх брати на себе відповідальність та страх як прояв любові, тобто страх за інших. Перший із них є цілком природною реакцією на небезпеку. Страх брати відповідальність може

бути руйнівним, як для певної особистості, так і для цілого регіону чи країни. Коли ж людина розуміє всю серйозність ситуації, у яку потрапила вона з близькими, може повною мірою бути оприявленим страх за іншого, як прояв любові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берковский Н. Я. Романтизм в Германии. Л. : Художественная литература, 1973.
2. Жадан С. В. Інтернат. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2017.
3. Левинас Э. Избранное. Тотальность и Бесконечное. М.; Спб : Университетская книга, 2000.

Сердега Р. Л.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

МОВА УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ: СПРОБИ ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ

Мова фольклору, особливо на етапі зародження так званої нової української літературної мови, істотно впливала на становлення й подальший розвиток усної та писемної мовної практики українського народу, але, на жаль, вона й досі ще не була об'єктом широко-масштабного систематичного лексикографічного опису. Українська лінгвістика ще й досі немає сталої традиції щодо укладання словників мови фольклору. Тому необхідно формувати основу для такого науково-прикладного напрямку, як фольклорна лексикографія, розробляти теоретичні підвалини цієї наукової галузі. Щоправда, не можна говорити, ніби лексика, наявна в текстах фольклору, повністю ігнорувалася українськими словниками. Вона становить значну й важливу частину національної мови, а тому окремі уснонародні лексеми фіксуються в різних словниках (тлумачних, діалектних, словниках-довідниках та ін.). Однак унікальність і своєрідність лексики фольклору не може бути детально й ґрунтовно описана в узвичасних лінгвістичних словниках, традиційних довідниках та виданнях енциклопедичного типу ні з погляду більш-менш вичерпної репрезентативності фольклорних лексем, ані в плані відображення властивостей семантики, функціональних та інших особливостей уснонародного слова.

В українській лінгвістиці, щоправда, останнім часом пробуджується інтерес до фольклорної лексикографії. З'являються перші теоретичні

спроби осмислення засад лексикографування фольклорномовних фактів і навіть практичні намагання щодо словникової репрезентації мови фольклору. У праці З. С. Василько наявний фрагмент словника мовних одиниць-фауносимволів, підготовлений на матеріалі казок, пісень і паремій [1, с. 124-364]. Проблеми лексикографічного опису мови усної народної словесності торкаються також такі українські мовознавці, як Т. П. Беценко, Н. О. Данилюк і Н. С. Колесник.

Т. П. Беценко здійснені й перші спроби лексикографічного опрацювання цих фольклорних текстів. У 2008 р. видано працю «Мова думового епосу: словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять» [3]. Цей словник став першою в українському мовознавстві спробою збирання, класифікації та лінгвоопису словесно-образної організації думового епосу. У 2016 році його перевидано з доповненнями під назвою «Мова українських народних дум: Словник тексто-образних одиниць» [4]. У виданні 2017 р. Т. П. Беценко паспортизує й доповнює зібрані різнорівневі художньо-образні універсальні засоби мовно-поетичної організації думового епосу [5]. Дослідниця й далі продовжує працювати над словником мови українських народних дум, розширює його ресстрову базу і планує в майбутньому перевидати цей словник із доповненнями та уточненнями. Укладаючи словник, дослідниця прагнула зібрати, класифікувати та описати найхарактерніші, найсуттєвіші та найвиразніші факти словесно-образної організації текстів дум. Мовний матеріал у словнику «Мова українських народних дум» систематизовано за розділами: «Словник епітетів», «Словник складних слів», «Словник-показчик тавтологічних та плеонастичних структур», «Словник метонімічних і синекдохічних конструкцій», «Словник перифраз», «Словник евфемізмів», «Словник-показчик географічних найменувань», «Словник релігійних понять».

Н. О. Данилюк приділила увагу принципам укладання словника мови української народної пісні [6]. Вона слушно зазначає, що «народнопоетична лексика відображена у філологічних словниках різного типу (лінгвістичних, тлумачних, перекладних, фразеологічних тощо), однак її опис та ремаркування ще не усталено» [6, с. 250]. У різних словниках не погоджено суть такого поняття, як фольклоризм. Спостерігаємо й відсутність уніфікації стилістичної характеристики і в межах однієї й тієї ж лексикографічної праці. Це, з одного боку, свідчить про труднощі адекватного визначення статусу народно-поетичного слова, а з другого – про необхідність створення спеціальних словників мови фольклору. Отже, на думку дослідниці, потребують детальнішого опрацювання принципи укладання словників мови різних жанрів фольклору, а також, зрозуміло, й принципи побудови словникової статті [6, с. 250]. Сама авторка підготувала для прикладу

матеріали до словникової статті із реєстровим словом «дорога» [6]. Також Н. О. Данилюк торкнулася у своїх розвідках проблеми лексикографічного опрацювання української культурологічної лексики [7] та представлення народнопоетичної лексики [8].

Н. С. Колесник висловила думку про створення словника фольклорних власних назв. Дослідниця зазначає, що «не лише в українській, а й загалом у слов'янській лінгвістиці досягнення лексикографування власних назв, ужитих у текстах фольклору, незначні і щодо кількісного опрацювання багатства фольклорного ономастикону, і щодо розроблення теоретичних засад згаданих видань» [9, с. 8]. Серед здобутків української фольклорної лексикографії можна назвати розвідки Н. С. Колесник, в яких вона розглянула особливості відображення фольклорних власних назв у словниках різного типу, обґрунтувала потребу окремого словникового проекту та сформулювала основні принципи макроструктури й мікроструктури словника фольклоронімів, а також навела зразок лексикографування власних назв, засвідчених текстами таких різновидів суспільно-побутових пісень, як бурлацькі та наймитські [9; 10].

Основними принципами макроструктури словника фольклоронімів, зазначає дослідниця, є «поліаспектність; жанровий або «авторський» принцип побудови окремого лексикографічного видання; денотативно-номінативний принцип групування матеріалу для розміщення фольклоронімів у межах окремого словника; алфавітний, як найбільш практичний, принцип структурування статей словника в межах одного класу онімів» [9, с. 8]. Н. С. Колесник запропонувала також схему словникової статті, яка, на її думку, має містити, безперечно, спочатку реєстрове слово, потім у дужках указівку щодо загальної кількості його вживань, варіанти фольклороніма (наприклад, **Україна, Вкраїна** чи **Шаргород, Шайгород**), дефініцію, ілюстрації, функції [9]. Щоправда, з приводу доцільності зазначення функціонального навантаження оніма, наявного у певному фольклорному тексті, вона далі пише так: «У пісенному фольклорі власні назви обслуговують певну комунікативну ситуацію, специфіка якої тісно пов'язана із жанровими особливостями відповідного пісенного тексту. Отож, зважаючи на особливості пісенного фольклору, гадаємо, немає сенсу описувати функціональне навантаження кожного фольклороніма – належність до певного жанру та вдала ілюстрація (синтагматика) дають про нього доволі повне уявлення» [9, с. 10]. Також дослідниця пропонує ще залучати до опису інформаційну (додаткову) частину, яка не є обов'язковою для кожної власної назви, а доречна тільки в тому випадку, коли вона міститиме зауваження збирача або редактора народнопоетичних текстів, або укладачів словника про властиві певній частині фольклоронімів текстові й позатекстові конотації, символічність, здатність реалізовувати певні семіотичні опозиції,

особливості уживання, і наводить як приклад засвідчений наймитської піснею мікротопонім **Літнівське поле**, до якого Б. Грінченко зробив зауваження: «Тут співають назву села або міста, в якому служать» [11, с. 123]. Таку інформацію, на думку Н. С. Колесник, обов'язково потрібно розмістити в словниковій статті, оскільки вона визначає статус оніма як змінного, а це має безпосередній стосунок до його характеристики [9, с. 11].

Таким чином, в україністиці поки що наявні поодинокі спроби лексикографічної репрезентації мовних особливостей фольклору, що базуються на вузькому матеріалі (текстах одного чи кількох жанрів) і охоплюють незначну кількість фольклорномовних елементів, наявних у них. Однак словник мови фольклору повинен посісти особливе місце в загальноприйнятій типології словників. Унікальність подібних лексикографічних розробок полягатиме в тому, що вони становитимуть лаконічну форму репрезентації різних даних (про мовні особливості усної народної творчості, культуру, побут, традиції, вірування і загалом життя певного народу) в упорядкованому та систематизованому вигляді.

Загалом підготовка лексикографічних праць, присвячених різнорівневному описові мови народної творчості – надзвичайно актуальне й важливе завдання. Такі розробки можуть стати підґрунтям для втілення широкомасштабного проєкту – «Словник мови фольклору». Тому необхідно формувати основу для фольклорної лексикографії, розробляти теоретичні засади цієї галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк З. Символіка фольклорного образу. Львів : ДПА Друк, 2004. 392 с.
2. Беценко Т. П. Мова українських народних дум в лексикографічному описі: з досвіду укладання словника. *Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium* : сб. науч. материалов. Минск : Изд-во «Четыре четверти», 2017. С. 514–518.
3. Беценко Т. П. Мова думового епосу: Словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять. Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 108 с.
4. Беценко Т. П. Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць. Суми : ВВП «Мрія-1», 2016. 123 с.
5. Беценко Т. П. Естетика мови українських народних дум: текстово-образні одиниці. Суми : ВВП «Мрія-1», 2017. 140 с.
6. Данилюк Н. О. Принципи укладання словника мови української народної пісні. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Ларисі Григорівні Скрипник : зб. наук. пр. К. : НАН України, Ін-т укр. мови, 2011. С. 250–259.

7. Данилюк Н. О. Культурологічна лексика в сучасній українській мові та її лексикографічне опрацювання. *Наукові записки НУ «Києво-Могилянська академія»: філол. науки*. 2004. Т. 34. С. 3–6.

8. Данилюк Н. Народнопоетична лексика в сучасних словниках української мови. *Галактика слова: Галині Макарівні Гнатюк* : зб. пр. К. : ІУМ НАН України, 2020. С. 70–77.

9. Колесник Н. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). *Наук. вісник ССНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 2. С. 7–14.

10. Колесник Н. Теоретичні підвалини та принципи лексикографічного опрацювання фольклоронімів. *И слово ваше отзовётся: сб. научн. тр.: посвящ. 80-летию со дня рождения д-ра филол. наук, проф. Е. С. Отина*. К. : Изд. дом Д. Бурого, 2012. С. 235–242.

11. Наймитські та заробітчанські пісні / упоряд. С. Й. Грица, О. І. Дей, М. Г. Марченко. К. : Наук. думка, 1975. 576 с.

Сушко О. І.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ДУМКИ В ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ДОКУМЕНТІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.)

Питання специфіки метафоризації думки прийнято вивчати в межах художніх текстів, оскільки метафора є одним із провідних засобів виразності художнього світосприйняття, адже за її допомогою автор може передавати найрізноманітніші переживання своїх персонажів, викликаючи той потік уяви, що дозволяє торкнутися душі читача. Але впродовж останніх десятиліть вивченням метафори займаються й дослідники текстів офіційно-ділового стилю, бо метафора все частіше проникає в публічне ділове мовлення.

На думку науковців, метафоричне мовлення властиве політичним і громадським діячам. Особливо це помітно в усній комунікації, спрямованій на маніпулятивний вплив на слухача, бо саме метафоричність висловлювання допомагає людині мислити глибше й краще сприймати почуте.

Метафора, на думку дослідників, – це «семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії

переноситься з одного референта на інший на основі тієї чи іншої подібності останніх при відображенні в свідомості мовця» [6, с. 108].

Оскільки метафора є не лише тропом художнього тексту, але й помітним «явищем повсякденного життя не лише мови, а й думки та дії» [7, с. 4], нам надзвичайно важливо простежити шляхи її проникнення в тканину службового документа.

Прикметно, що в сучасному мовознавстві все активніше приділяють увагу ролі окремої національної мови в розумінні навколишнього середовища, а тому можемо говорити про те, що всебічне дослідження метафоричних висловів, які функціонують у текстах службових документів, створених у першій половині ХХ століття, дозволяє нам вивчити картину світу тогочасного соціуму й перейняти в сучасний культурно-політичний простір усе те краще, що було напрацьовано нашими попередниками.

У пропонованій розвідці вважаємо необхідним залучити до мовних засобів службового тексту ті одиниці, які притаманні офіційно-діловому стилю як такі, що, з одного боку, вирізняються високою культурою мовлення, строгою нормативністю, стислістю, а з іншого, – мають певні семантичні зсуви, властиві образному мовленню. Номінативна функція таких фразеологізмів виявляється в тому, що вони, на думку Я. Барана, є найменуваннями предметів, явищ, процесів. Виникає така номінація внаслідок переосмислення компонентів фразеологічної одиниці [1, с. 4].

Особливість офіційно-ділового стилю полягає, зокрема, у тому, що він має власну мовно-композиційну структуру з певним набором засобів вираження думки та усталених правил. Тому мовні одиниці з певною емоційною конотацією можуть органічно проникати в діловий текст, причому експресивність офіційно-ділових фразеологізмів має специфічний характер, оскільки базується не на образності, а на певному зіставленні вільного й фразеологічного словосполучень.

Попри внесення в службовий текст потрібних емоційних конотацій, метафорична образність у структурі фразеологізованої одиниці має також відповідне семантичне навантаження, розкриваючи, доповнюючи й уточнюючи наявні елементи навколишньої дійсності. Відповідаючи завданням створення офіційно-ділового документа, такі мовні одиниці є носіями закодованої інформації про різні події та явища, дієвими засобами збудження розумової діяльності та уяви читачів чи слухачів. У цьому, зокрема, полягає їхнє функціональне навантаження в умовах офіційно-ділового стилю.

У певних жанрах офіційно-ділового стилю функціонують фразеологізовані утворення, в основі яких лежить метафора. Принагідно звертаємо увагу на те, що метафору розглядаємо у вузькому значенні.

У фразеології метафорі відводиться окрема роль, оскільки, як слушно зазначає Сніжана Велковська [3], метафора базується на статичних

ознаках, намагаючись вловити сталі якості об'єктів, які завдяки метафоричній образності стають доступними чуттєвому сприйняттю.

Особливість метафори в структурі фразеологізованих одиниць текстів службових документів першої половини ХХ століття полягає в тому, що вона сприяє розкриттю асоціативних зв'язків і образності мислительної діяльності як творців документів, так і тих, хто ними послуговувався. Тому можемо говорити про те, що в першій половині минулого століття, насиченій різними суспільно-політичними подіями, публічні діячі часто вдавалися до мовних формул, у структурі яких діє метафора. Найчастіше такі мовні одиниці функціонують у службових листах, зверненнях, відозвах, кодуючи інформацію про позитивні й негативні явища тогочасного українського суспільства. Проілюструємо цю думку на прикладі службового листа.

Лист – писане звертання до особи чи осіб, розраховане на широке розповсюдження [ВТСУМ, с. 487]. Власне через функціональне призначення цього різновиду ділової комунікації помічаємо в текстах листів аналізованого періоду образні мовні формули, які дозволяють глибше усвідомити зміст почутого чи прочитаного: *кидати красномовні фрази, іти шляхом згубств, розпорошити сили нації, замулити національну атмосферу, міжнародне фарисейство* тощо (*Добре би було, коли б Орештейн і в українській мові видав книжку... для науки нашій молоді про міжнародне фарисейство...* [Петлюра – док., с. 507]). Як бачимо, навіть поза контекстом ці фразеологізовані одиниці несуть потужну інформацію про різні негативні аспекти суспільно-політичного життя в першій половині ХХ століття.

Оскільки фразеологічна семантика офіційно-ділового стилю корелюється в межах протилежності «позитивне/негативне», у тестах офіційно-ділових листів, написаних на початку минулого століття, активно функціонують і мовні формули, в основі яких діє метафора, що сприяють розумінню різних позитивних сторін життя тогочасного суспільства, як от: *дати здорову відповідь, шлях української державності, поле української праці, розбити стіни байдужості, віттар святої справи, увійти в добрі стосунки* тощо (*Добре було б, якби Ви опрацювали ширше Ваші спогади з Вашого життя, особливо на полі української праці*) [Петлюра – док., с. 550]).

Отже, специфіка метафоризації думки в офіційно-ділових документах першої половини ХХ століття полягає, зокрема, у тому, що саме через посередництво фразеологізованих одиниць, що активно функціонують у документах, залучених нами до аналізу, простежується як взаємозв'язок мови та соціальної дійсності, так і процес набуття й усвідомлення людиною інформації про навколишній світ та розумінні нею позитивних і негативних явищ, які стосуються безпосередньо її як частинки цього світу.

Залучення до текстової тканини службового документа деяких вмотивованих фразеологізованих утворень дає підстави говорити про необмеженість можливостей української мови в контексті творчого підходу до висловлення найважливіших думок в офіційно-діловій комунікації.

У перспективі дослідження – подальше вивчення особливостей передачі думок у межах офіційно-ділового стилю української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1997. 175 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
3. Велковска Снежана. Белешки за македонската фразеологија. Скопје : Институт за македонски јазик «Кресте Мисирков», 2002. 180 с.
4. Петлюра С. Статті, листи, документи / ЦК вшанування пам'яті С. Петлюри в Америці. Нью-Йорк : Видано Українською вільною АН у США, 1956. 473 с.
5. Сушко О.І. Функціонування фразеологічних одиниць у текстах службових документів першої половини ХХ століття : Посібник. Слов'янськ : ПП «Канцлер», 2005. 96 с.
6. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы): монография. Киев : Наук. думка, 1989. 256 с.
7. Lakoff G. Metaphors we live by / George Lakoff, Mark Johnson. London: the University of Chicago Press, 2003. 277 p.

Фазекаш Н. В.

студентка магістратури українського відділення
кафедри філології

*Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ
м. Берегове, Закарпатська область, Україна*

АФОРИСТИЧНІСТЬ МОВИ ЛІНИ КОСТЕНКО В РОМАНІ «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Сьогодні ми налічуємо чималу кількість сучасних письменників, які пишуть як на території України, так і за її межами. Багато людей захоплюються творами сучасної літератури, зокрема Андрія Любки, Любка Дереша, Юрія Андруховича, якого вважають класиком «актуальної» української літератури і, звісно, класика усієї української

літератури – Ліни Костенко, яку залюбки читає як зрілий читач, так і сучасна молодь.

Ліна Костенко є не лише представницею XXI століття, але і живою легендою. Вона є вольовою та вільнодумною жінкою, яка пише про те, що хвилює і те, що наболіло.

Марія Стецик та Яким Мирон у статті ««Це лише слова. Зате вони безсмертні» (Поетичний Афористикон Ліни Костенко)», зазначають, що вивчення афористичної мови Ліни Костенко розглядається у двох аспектах: як особливість індивідуального стилю письменниці та яким чином впливає така афористична мова на літературу в цілому. Окрім названої статті, таких праць, де вивчають афористичність мови Ліни Костенко, наразі немає, проте налічується декілька статей, де дана проблема є дотичною, серед них праці таких літературознавців як: Д. Дроздовський, П. Іванишин, Л. Краснова, М. Гольберг, В. Брюховецький та інші.

Об'єктом нашого дослідження є афористичність мови Ліни Костенко у її романі «Записки українського самашедшого».

Мета роботи: дослідження та синтез афористикону мисткині у романі.

Завданнями даної роботи є:

- проаналізувати афористичність мови Л. Костенко у даному романі;

- класифікувати афоризми за тематикою: політичні, філософські, суспільно-політичні, морально-етичні, патріотичні, інтимно-особистісні.

Роман «Записки українського самашедшого» викликав чималий резонанс серед літературознавців, критиків та читачів, звиклих до поетичної творчості письменниці. Зокрема, Тетяна Чонка у своїй науковій розвідці «Проблеми мовної культури в Україні у творах сучасних письменників» констатує той факт, що чимало літературознавців сприйняли роман Ліни Костенко досить скептично, наголошуючи на тому, що «не вірять» головному герою і стверджують, що за цією маскою стоїть сама Ліна Костенко [5, с.389]. Олег Коцарев визначив роман як діагноз інтелігенції, яка в змозі лише плакати: «Уважно і засмучено головний герой виписує проблеми України: політичне зрадництво, хронічні поразки екологічні катастрофи, занепад культури, мови і мовної культури... А от що менш очікуване – то цитування, наприклад, одного з вірша Юрія Андруховича зі знаменитими рядками про хворобу: «нею можна пишатись, вона психічна» [2, Дата публікації: 23.12.2010].

Дмитро Дроздовський підкреслює те, що всі факти, які містяться у книзі, створюють, так би мовити, принцип «згущення» і постають сном, який має достатньо спільного із сюжетами гоголівського роману. Також він назвав «Записки...» романом–гібридом через те, що у ньому переплітаються ознаки автобіографії, роману та есе: ««Записки

українського самашедшого» – «дивний» роман із точки зору української літературної традиції. Дивний, бо написаний у формі щоденника, записок, а отже, фрагментарність, «синкопічність» – його сутнісна риса» []. За його словами, саме інформація породжує чудовиськ, впливає на людину, тому герой роману не є людиною, а клопоть віртуального світу (інфон), що отримав діагноз інформаційної людини: «Інформація була нашою здобиччю. Тепер ми – здобич інформації», «Ми птиці інформаційного простору», «А тут, я плаваю в інтернеті, тону в океані інформації» [1, Дата публікації: 05.08.11], [8, с. 13, 224].

Людиною, котра тотально розкритикувала роман, став письменник Юрко Кучерявий. Він нібито зробив рентген роману, а вже потім розібрав його до найменших деталей і поставив діагноз: «В літературному сенсі – це провал». Хоча не все так погано, письменник зазначив, що книга «всипана перлами», маючи на увазі афоризми письменниці [1, Дата публікації: 05.08.11].

Отже, як бачимо, є досить таки різні відгуки щодо роману Ліни Костенко. Одні вважають його вершиною майстерності, інші – провалом; для когось це художній роман, для когось політичний, для когось автобіографічний. Проте всі визнають неперевершений стиль мисткині.

Сьогодні є досить популярним підписувати світлини у соцмережах цитатами з фільмів, серіалів, книг, це переважно цитати філософів, письменників. Особливої популярності набувають афоризми Ліни Костенко. Вони розлетілися усіма соціальними мережами і стають не лише підписами світлин, а й заголовками для статей. Загальновизнано, що мова Ліни Василівни є афористичною. Її вислови наповнені філософським змістом, в них вона передає глибину почуттів. Кожен знайде для себе такий, який влучно передає його стан душі, чи навіть віднайде свою істину.

Ж.В. Колоїз у своїй праці «Афоризми Ліни Костенко як транслятори загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів» наголосила на тому, що афористикон письменниці є актуальною темою сьогодення тому, що не всі проблемні аспекти є з'ясованими, а також не всі афоризми є достеменно витлумаченими. Літературознавиця наголосила, що афористикон Ліни Костенко – це багатий матеріал, який фактично характеризує цінності людини. Самі афоризми спонукають людину до знання й уміння бачити не тільки те, що об'єднує усіх людей, а й те, що охарактеризовує кожну індивідуальну особистість. Вони показують людині шлях пізнання самої себе через пелену уселюдських цінностей, а також наголошують на тому, що вона може вплинути на розвиток та побудову держави й не має права боятися висловлювати свої думки щодо суспільних проблем загалом й захищати свої інтереси [4, с. 213, 216].

Виписані з роману афоризми ми класифікували за тематикою: філософська, суспільно-політична, патріотична, любовно-інтимна, морально-етична.

Суспільно-політичні афоризми: «У всіх країнах мови як мови, інструмент спілкування, у нас це фактор відчуження» [3, с. 22], «Україна – це резервація для українців. Жоден українець не почуватися своїм у своїй державі» [3, с. 23], «Глуха ворожість оточує нашу мову, навіть тепер, у нашій власній державі» [3, с. 23], «Але ж якщо мова – це Дім Буття, то чого ж ви мене виживаєте з мого власного дому?! Це бандитизм. Це імперський вірус» [3, с. 23], «Мова солов'їна, а тьохкають чортзна-що» [3, с. 26], «Газети зазомбили свідомість. Нова форма свободи слова – що хто хоче, те й лопоче» [3, с. 29].

Політика і політики в українському суспільстві: «Хтось із нас хворий – чи ця влада, чи я» [3, с. 66], «Зманеврували у слові, зманеврують і в ділі» [3, с. 79], «Привид ходить по Україні, привид шовінізму» [3, с. 197], «Головне для публічного політика – вміти з гідністю втертися» [3, с. 289], «Країною правлять привиди минулого» [3, с. 375], «Помаранчевий – це вже не колір. Це стан душі, це вітраж майбутнього» [3, с. 399].

Взаємини людина – суспільство: «Але у нас така глибока чаша терпіння, що, здається уже без дна» [3, с. 39], «Уриваються й уриваються людські зв'язки» [3, с. 19], «З брудної піни дезінформації виринають уламки правди» [3, с.30], «Люди вимагають правди – їм сервірують брехню» [3, с. 34], «Люди, як правило, бачать світ у діапазоні своїх проблем» [3, с. 67], «Зманеврували у слові, зманеврують і в ділі» [3, с. 79], «От хто у нас є, це журналісти. Очі суспільства, яке спить» [3, с. 81], «Шкірою чую, як тотальне жлобство свідомо прищеплюється людям, перетворюючи їх на масу. Масі не треба мистецтва, масі не треба культури – масі треба закласти у підсвідомість, і вона піде у спектровий бік» [3, с. 113].

Морально – етична проблематика: «Сарт коли казав: «Я те, що я роблю». Тепер критерії інші: «Я те, що я заробляю» » [3, с. 152], «І що цікаво – серце у колібрі майже втричі більше за шлунок. От якби так у людей. Було б сердечне суспільство» [3, с. 230], «Дивно, як планета ще крутиться, – це далеко не вальс» [3, с. 269], «Люди не знають, кого вибрати, бо не можна ж вибрати когось з нікого» [3, с. 372], «Карлики діловито обстукують і облуптують сплячого Гуллівера. То свіфтівський Гуллівер напружив м'язи і розірвав те ліліпутське мотуззя. А наш український Гуллівер, не знаю, чи зможе. Надто їх багато. І надто він звик бути облуптаним. Та й спить. – Це не народ... Це слухняне бидло» [3, с. 375].

Патріотична тематика: «А вона ж не своя. Ми ж її передоручили будувати чужим. От вони й будують чужу, не нашу, антиукраїнську Україну» [3, с. 14], «Висвистіло нашу Незалежність у підземну трубу» [3, с. 35], «Наївний ми народ, українці. Мріємо про свободу в умовах глобалізації. Випустили свою гривню з князями й поетами, коли вже не треба ні історії, ні поезії. Любимо свою Україну, яка ще не вмерла,

боремося за свою мову, яка вже вмирає. Залежні від усіх і від усього, будуюмо незалежну державу. Та все дбаємо про злагоду в суспільстві, про консенсус і компроміс» [3, с. 107], «Ті ж чорноземи, ті багатства надр України – чому ж такий жебрацький її силует у світі? Її інтелект, її таланти, що є гордістю інших націй, – а чому не свої?» [3, с. 118], «Стільки героїв було, стільки подвижників, – чому ж печать меншовартості?» [3, с. 118].

Філософська тематика: «Майбутнє щодня стає минулим» [3, с. 11], «Обростає абсурдом» [3, с. 12], «Інформація була нашою здобиччю. Тепер ми здобич інформації» [3, с. 13], «Скоро людство, як той святий Діонісій, ітиме з власною головою в руках, а на плечах у нього буде віртуальна голова» [3, с. 4], «Всі до всіх звертаються, ніхто, нікого не чує» [3, с. 397], «Сторінку можна видерти. Історію – ні» [3, с. 414].

Отже, ми можемо зробити висновки, що Ліна Костенко не вживає афоризми час від часу як художній засіб – вона думає і пише ними, буває так, що афоризмом у неї може виступати не одне речення, а цілий абзац, або й сторінка. Передовсім М. Стецик підкреслила, що книга переповнена авторськими афоризмами і поділяє думку В.Шевченка про те, що афоризми з цього роману будуть розтягнені на цитати. Літературознавці мають рацію: більшість афоризмів письменниці фіксуються у лексикографічних словниках, а також в антології афоризмів, укладачкою якої є Л.Олексієнко; цими афоризмами рясніє мова Інтернет-видань тощо. Мова Ліни Василівни надзвичайно багата і кожен, вчитуючись у рядки її книги, віднайде правду та істину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздовський Д. «Інформаційне «самашествіє»: перезавантаження». *День*, № 137-138, 5 серпня 2011. URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2011/08/05/110939.html>
2. Коцарев О. «Роман Ліни Костенко: Діагноз інтелігенції, котра вміє тільки плакати» (23.02.2020). URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2010/12/23/163231.html> (12.05.2020)
3. Костенко Л. «Записки українського самашедшого». К.: А–БА–БА–ГА–ЛА–МА–ГА, 2010. 413 с.
4. Колоїз Ж. В. Афоризми Ліни Костенко як транслятори загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 210-232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2014_11_29.
5. Чонка Тетяна «Проблеми мовної культури в Україні у творах сучасних українських письменників». *Dialogul slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea Anul VII, nr. 1/2019*. Casa Cărții de Știință Cluj-Napoca, 2019. С. 388–396.

Чубань Т. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Кардаш Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Київська область, Україна

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА ДІЄСЛОВА ЯК ТВІРНА БАЗА У ВНУТРІДІЄСЛІВНОМУ СЛОВОТВОРЕННІ

Дериватологи вважають лексико-семантичну групу твірною базою у внутрідієслівному словотворенні, фоном для виділення способів (родів) дієслівної дії. До цього слід додати, що семантика тематичної групи є визначальним фактором і в процесах граматичної перфективзації.

Лексико-семантичні групи вербальних дієслів української мови мають свої особливості у сполучуваності з префіксами як реалізаторами словотвірної-граматичної та граматичної функції. Вони зумовлені семантичною ознакою граничності/неграничності, яку дієслова різних лексико-семантичних груп виявляють неоднаково.

Дієслова лексико-семантичної групи із значенням звучання, звукового вияву означають дії, які передають звуки, що створюються різними предметами чи явищами в навколишній дійсності, пор.: *булькати, булькотати, булькотіти, брязкати, брязкотати, брязкотіти, густити, гриміти, гримотати, гримотіти, грюкати, грюкотати, грюкотіти, дзюрчати, дзюркотати, дзюркотіти, скрипіти, тупати, тупотіти, цокати, цокотіти, хрускати, хрустіти, шарудіти* й под., або відтворюють звуковий вияв тварин, птахів, комах, тобто ті звуки, які їм властиві, пор.: *бекати, бляти, вити, воркотати, воркотіти, воркувати, гавкати, гарчати, дзижчати, іржати, каркати, кахкати, квакати, кувікати, кудкудакати, кукурікати, курликати, мекати, мукати, мурчати, муркотати, някати, рохкати, сичати, скавучати, сокотати, сокотіти, сокоріти, сюрчати, сюркотіти, туркотіти, тьохкати, хрюкати, ячати* та ін. Дії, що виражають мимовільні й активно створювані кимось або чимось звуки, не можуть бути спрямовані до своєї внутрішньої межі, тому дієслова цієї лексико-семантичної групи є неграничними, неспіввідносними за видовою ознакою, одновидовими дієсловами недоконаного виду.

Загал дієслів лексико-семантичної групи із значенням звучання, звукового вияву співвідноситься із звуконаслідувальними словами – такими словами, які позначають, відтворюють різні звуки в навколишній

дійсності та живій природі. Саме тому, дехто вважає відвиговими дієсловами, оскільки звуконаслідувальні слова прилягають до вигуків. Така позиція нам видається непереконливою, бо, як відомо, питання про напрям похідності в парі дієслово – звуконаслідувальне слово досі залишається дискусійним: він або ж зовсім не встановлюється, або ж скеровується від дієслова до звуконаслідувального слова. Трагування дієслів і звуконаслідувальних слів як співвідносних дало нам змогу зарахувати дієслова звучання, звукового вияву до вербальних, хоч до цієї групи належить і декілька відмінних дієслів, напр.: *пиццати, свистіти, шуміти*.

Неграничні дії, як уже зазначалося, можуть бути по-різному обмежені в часі тривання. Ця семантична ознака дієслів звучання, звукового вияву зумовлює специфіку їх перфективності, яка виявляється в тому, що вони послідовно поєднуються з обмежувально-темпоральними префіксами.

За спостереженнями лінгвістів, саме дієслова звучання є семантичним стрижнем значення «початок дії» префікса *за-*. Те саме місце посідають вони і в українській мові. Це зумовлено насамперед особливостями їх лексичного значення, адже процес видавання звуків живими істотами, а також створення їх машинами, пристроями, приладами, просто предметами має довготривалий характер, тобто його перебіг обов'язково включає початкову фазу.

Дієслова лексико-семантичної групи із значенням звучання, звукового вияву найпоширеніше, практично всі без винятку, поєднуються з префіксом *за-* як виразником початкової стадії появи відповідних звуків, пор.: *закахкати* – почати кахкати, тобто почати видавати звуки ках-ках-ках; *закурликати* – почати курликати, тобто почати видавати звуки курли-курли-курли; *завити* – почати вити, видавати протяжні жалібні звуки, напр.: Од плеску води со сна *закахкали* десь качки (А. Головка); Раптом у небі *закурликали* журавлі, і Андрій залишив свою роботу, прислухався і застиг (О. Гурей); За мить зчинився галас людей, і собаки жалібно *завили*, почувши смерть людини-господаря (О. Слісаренко).

Від дієслів звучання, звукового вияву з префіксом *за-* в сучасній українській мові не утворюються імперфективні форми, тому що початкову стадію появи відповідних звуків не можна представити як нецільний процес. Вони є дієсловами абсолютного доданого виду, що визначають початкову фазу в розгортанні дії. Їм належить домінуюче становище в межах починального способу дії.

На припинення тривалих дій, пов'язаних з утворенням або видаванням певних звуків, у структурі дієслів цієї лексико-семантичної групи вказують два фінитивних префікси – *пере-* та *від-*. Більш уживаним є префікс *пере-*, який виражає просте припинення звукових сигналів або виявів, пор.: *перестати густити* – перестати густити, *перестати шуміти* – перестати шуміти, *перестати квоктати* – перестати квоктати,

пересокопати – перестати сокотати і т.д. Теоретично він може поєднуватися майже з усіма дієсловами звучання, звукового вияву, але матеріали тлумачного Словника української мови свідчать про його вибіркове використання: насамперед з тими дієсловами, які передають найпоширеніші, найвідоміші звукові сигнали предметів та звукові вияви живих істот, пор.: *перегудіти, перегусти, перегриміти, перегуотіти, перехлипати* та ін. Напр.: Заводські гудки *перегули* (В. Кучер); *Перегриміли* зерняні безтарки, І в кожному домі свіжий хліб запах (І. Вирган); Ядзя *перехлипала*, трохи заспокоїлась, сіла на канапу, почала старанно витирати кулачками очі (Ю. Збанацький).

Префікс *від-*, вказуючи на припинення дії через її вичерпаність, може приєднуватися до дієслів звучання лише тоді, коли йдеться про припинення існування живої істоти або вихід з ладу машини, пристрою, приладу тощо, які видавали або створювали відповідні звуки. Саме тому основною сферою вживання дієслів з цим префіксом є усно-розмовне мовлення, лише деякі з них подаються в словниках, напр.: На Рибальській теж співали вже тільки солов'ї, весільні співи давно *відбриніли* (Ю. Смолич); *Відбрязкотіли* десь біля кузні молотки (О. Гончар); *Відцокотіли* панські коні, лягає курява на шлях (М. Рильський); Вже *одспівали* солов'ї, Вже падають каштани (М. Нагнибіда). Значно вищою регулярністю і послідовністю вживання відзначаються відіменні дієслова звучання з префіксом *від-*, зокрема такі, як *відшуміти, відзвучати* та *віддзвеніти*, напр.: І згадав я в вуличному шумі інший шум, що *одшумів* давно (В. Сосюра); Вже давно *оддзвеніли* трамваї і в будинках погасли вогні (В. Сосюра); Ми його поховали, де моря блакитні дороги... І прощальний салют, і скорботний соратників крок *Одзвучали* давно (В. Сосюра).

Основним виразником обмеженої тривалості, короточасності звукового вияву когось, чого-небудь є префікс *по-*: *покувати, покудкудакати, покурукати, покрятати, помуркотати, помуркотіти, помурчати, погавкати, погудіти, погустити, поспівати, поревіти* і т.д. Дієслова з префіксом *по-*, або делімітативні дієслова, передають два ступені обмеженої тривалості: актуалізований і неактуалізований. Актуалізований ступінь тривалості передбачає, щоб був кількісно диференційований проміжок часу, протягом якого здійснюється дія. Він буває незначним і нейтральним. Відповідно виділяється два різновиди делімітативності: 1) незначна, нетривала; 2) нейтральна, або середня.

Незначна тривалість, виражена вербальними дієсловами звучання з префіксом *по-*, конкретизується відповідними лексичними засобами, зокрема прислівниками з темпоральним значенням типу *недовго, трохи*, а також числівниково-іменниковими та іншими сполученнями із значенням приблизної або неозначеної кількості, пор. *кілька (декілька) секунд, небагато (мало) часу, хвилину-другу, з півгодини, днів зо два*,

день-другий і под., напр.: *Попхикало* маленьке трохи та й замовкло (Б. Грінченко); Пан сотник прокашлявся, зітхнув, потім *посопів трішки* та й завів гнучким та густим басюрою (О. Ільченко); Вогонь *потріщав трохи* під сподом і вигнав дим (М. Коцюбинський); Дівча однесло за маленькі двері кухлик, повний води, *трохи похихикало* там, знову зачинило двері, уважно їх замкнуло і вийшло (О. Досвітній).

Отже, лексико-семантична група дієдла є твірною базою у внутрідієслівному словотворенні, фоном для виділення способів (родів) дієслівної дії.

НАПРЯМ 2. РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Буренко Н. В.

учитель-методист зарубежной литературы
Костопольский лицей № 6 Костопольского городского сонета
г. Костополь, Ровенская область, Украина

Краснобаева Б. О.

учитель английского и немецкого языков
КЗ «Луцкая общеобразовательная школа I-III ступеней № 16
Луцкого городского совета»
г. Луцк, Волынская область, Украина

ЭПИСТОЛЯРИЙ ДОСТОЕВСКОГО: ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС

В XXI в. некоторые исследователи констатируют упадок эпистолярного жанра. Однако ряд ученых отмечает его актуальность (И. Фесенко [17], Г. Мазоха [15], М. Бахтин [1], В. Захаров [11]) и др., рост интереса к эпистолярию и его жанрам (Ю. Карекин [12]). Существенным стимулом активизации исследований в этом направлении является постепенный пересмотр собственно лингвопоэтической ценности перманентного эпистолярного текста Достоевского.

Актуальность тезисов обусловлена многоуровневым исследованием специфики лингвопоэтической парадигмы эпистолярия Достоевского, раскрытием их лексико-фразеологического аспекта.

Проблема исследования многожанрового творчества Ф. Достоевского, его эпистолярия стала **объектом** анализа ряда современных ученых. А. Кирпичников [13], С. Белов [2], А. Битов [3], Н. Булич [4], О. Фесенко [17] и др. исследуют жанровые модификации его творчества, содержательный концепт эпистолярия художника. В меньшей степени лингвисты обращают внимание на сюжетно-жанровую и поэтико-стилевую парадигму эпистолярия Ф. Достоевского. Изучение его писем до сих пор ограничивается комментариями, предисловиями и послесловиями к изданиям писем или эпистолярных циклов.

Цель тезисов – определение места эпистолярного жанра в наследии писателя, исследование его лингвопоэтического (лексико-фразеологического) дискурса.

Научная новизна исследования заключается в том, что на основе системного анализа эпистолярного жанра Достоевского предпринимается попытка современного объяснения «эпистолярного» феномена писателя, раскрытия языковой парадигмы его писем.

Эпистолярное наследие Достоевского немногочисленно, в нем мы не найдём легкого искрометного юмора (например, каламбуров, шуток или забавных подписей), художественной отточенности. Личные письма писателя представляют несомненный художественный интерес, раскрывающийся посредством их языковых особенностей, субъектной организации эпистолярного текста, которая характеризуется сосуществованием одноречия и многоголосия, «литературным обрамлением» повествования о тех или иных людях и жизненных ситуациях, сложной жанровой палитрой. Эпистолярный художника вовсе не оторван от его творчества, как мы думали вначале. Хотя его отдельные фрагменты могут рассматриваться как первоначальные наброски к произведениям, связь писем знаменитого романиста с его творчеством определяется не этими совпадениями текстологического характера, а основными принципами его поэтики.

Полифонизм как одна из основополагающих констант творчества Достоевского получает своеобразное преломление в его письмах. Русский классик иногда конструирует свой эпистолярный диалог с оглядкой на возможную реакцию адресата или «вплетает» в него чужие голоса, в результате чего его слово становится разнонаправленным. «Дополнительная диалогизация писем Достоевского создаётся за счёт их «литературного» наполнения (стилизация, пародия, обращение к образам литературных героев, использование цитат и т. д.), когда повседневная жизнь писателя включается в «литературный» контекст, тем самым открываются нюансы процесса рецепции его произведений» [16, с. 135].

Художнику удалось стать «интеллектуальным связным» между представителями различных социальных сословий, писателями и творческими людьми. Мы исследовали, что Достоевский привлекает фрагменты личного и художественного эпистолярия А.Пушкина: дважды встречается отсылка к письму Татьяны к Онегину (в «Романе в девяти письмах» в письме Татьяны Петровны к Евгению Николаичу и «Братьях Карамазовых» в письме Лизы Хохлаковой к Алёше) и несколько раз возникает ориентация на письмо Пушкина к Геккерну от 26 января 1837 г. (в «Бесах», «Подростке», а также подготовительных материалах к ним), что свидетельствует о закреплённости в сознании русского классика этих «знаковых» эпистолярных текстов.

Переписка – это тот уникальный материал, который поможет исследовать творческую жизнь писателя в контексте русской и зарубежной культуры. Исследование его эпистолярного наследия как единого текста – комплекса высказываний позволяет обратиться к прочтению эпистолярия как одного из дискурсов текста Достоевского, обладающего специфическими жанрово-поэтическими приметам и являющегося одной из форм воплощения авторской картины мира.

Как замечает русский филолог С. Грубецкой, «Достоевский оставался писателем и когда писал частные письма» [17, с. 43].

Личная переписка Достоевского содержит большой информационный потенциал. Письма художника «поднимают завесу» над отношениями двух людей (автора и адресата), освещают большой корпус масштабных культурно-исторических проблем окружающей его жизни. В них стираются границы между реальностью и литературой, что делает эпистолярный дискурс органической частью метатекста Достоевского.

Исследование поэтики эпистолярного наследия способствует выявлению прагматических идеологических установок автора. Для выявления характерных языковых примет эпистолярного слога Достоевского мы проанализировали лексику его писем, исследовали в них поэтико-стилевую доминанту художественно-изобразительных средств и пословично-поговорочного фольклора, особенности лексической и фразеологической структуры.

Художник избегает в своих письмах ярких метафор, предпочитая почерпнутые из обыденной жизни эпитеты и сравнения, например, «железная нужда», деньги «тают, как воск»; после общения с иными людьми становится «так же грязно на душе, как будто в кабак сходил». Д.С. Лихачёв, отмечая такого рода лексические сочетания, писал: «Эпитеты служат в эпистолярной Достоевского средством не только метко охарактеризовать явление, но и заставить над ним задуматься, т.е. выполнять познавательную функцию языковой игры» [14, с. 97].

Нас заинтересовали отдельные тропы, передающие атмосферу замкнутого пространства или тесноты: определение города как душной скорлупы. В художественном творчестве писателя они входят в систему символов Петербурга. В письмах Достоевского встречается несколько основных повторяющихся тропов, наиболее точно и ярко раскрывающих специфику его писательской работы: «работа задавила», «литературная тоска» (состояние творческого кризиса), «подёнщик». Писатель в письмах также часто прибегает к «торгашеской» лексике («барыш», «спекуляция»).

Автор неоднократно варьирует лексический и структурный состав пословиц и поговорок, методом трансформации подстраивая их под себя, заменяя одно слово другим («Из извинений им не шубу шить» вместо «Из спасибо шубу не сошьёшь»), отдельные пословицы – «Славны бубны за горами» («а к нам придут, как лукошко»), «Не хвались, идучи на рать» (а «хвались, идучи с рати») и др.

Мы также исследовали такие когнитивные элементы, как афоризмы, непосредственно относящиеся к авторской картине мира в эпистолярной художника, выделили их основные свойства и функции, представили их лексическую классификацию, осуществили лингвистический анализ степени афористичности интересуемых нас дефиниций. Итогом

исследования заявленной проблемы стало то, что наибольшей значимостью в структурировании афоризмов, употребляющихся в письмах, обладают такие лексические группы слов :

– человек, человечество, книга, человеческий, люди, жизнь, знать, любовь, любить, мысль, народ, умный, один, русский («*Есть три вещи, которых боится большинство людей: доверять, говорить правду и быть собой*»); «*Постарайтесь читать умные и серьезные книги, а жизнь сделает остальное*»; «*Перестать читать книги – значит перестать мыслить*»);

– Бог, дух, сострадание, человек, заповедь, истина, христианство, религия, время, закон, слово, вера, добро. («*Сострадание есть главнейший и, может быть, единственный закон бытия всего человечества*»; «*Исполни десять заповедей и будешь великий человек...*»; «*Любить человека – значит, видеть его таким, каким его замыслил Бог*»; «*Человек есть воплощенное Слово, он явился, чтобы сознать и сказать*»);

– друг, дорогой, счастье, женщина, спасибо, земля, зло, разум, идеал, красота, настоящий, свобода («*Разум – подлец, оправдает что угодно!*»; «*Из спасибо шубу не сошьешь*»; «*Свобода не в том, чтобы не сдерживать себя, а в том, чтобы владеть собой*»; «*Счастье не в одних только наслаждениях любви, а в высшей гармонии духа*»). Для создания афористических структур классик использует бытовую (семейную) лексику – первая группа, терминологическую (религиозную) – вторая и отвлеченную афористическую – третья. «В синтезе рассуждений Достоевского слиты воедино Бог, Христос, Слово, человек, личность, творчество, идеал», – отмечает В.Захаров [11, с. 160].

Эпистолярный русский классика – один из немногих источников, сохранивших разговорный язык эпохи. Достоевский не обходится в своих письмах без вкрапления просторечных бранных слов, выражающих его отрицательное отношение к тем или иным людям (например, «заносчивая скотина», «сукин он сын» – о священнике А.В. Тачалове). Изредка в письмах художника встречаются жаргонизмы; «крючок» («продажный делец», «уловка в деле») из гимназического жаргона, «наездничать» («нападать без повода») и «наездник» («нападчик») из журналистского жаргона, «червонный валет» из воровского жаргона и др.

Поэтико-стилевые принципы изображения жизни в мемуарах и эпистолярный Достоевского, исследуемые нами, – исключительная напряженность диалогов и монологов, концентрация быстро развивающихся событий и конфликтов в очень узких пределах пространства и времени, вся система лексических изобразительно-выразительных средств (образных метафор, емких эпитетов, афоризмов, тавтологии, эпатажа, плеоназмов, сравнений, бранной лексики,

терминологии, жаргонизмов и т.д.)– в высшей степени способствовали глубокому проникновению творческой мысли Достоевского в противоречивый внутренний мир его героев.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. Изд. 4-е. М. : Сов. Россия, 1979. 318 с.
2. Белов С. Ф. М. Достоевский : энциклопедия. Изд-во 2-е. М.: Просвещение, 2010. 743 с.
3. Битов А. Новый Робинзон. К 125-летию выхода в свет «Записок из Мертвого дома». *Знамя*. 1987. 12. С. 32-40.
4. Булич Н. Ф. М. Достоевский и его сочинения. Казань, 1881.
5. Достоевский Ф.М. Полн. собр. соч. : в 15-ти т. Л., 1990. Т. 9. С. 164.
6. Достоевский Ф.М. Полн.собр.соч. : в 15-ти т.Л, 1990. Т. 3.
7. Достоевский Ф.М. Полн.собр.соч. : в 15-ти т. Л, 1990. Т. 11.
8. Достоевский Ф. Собрание сочинений в 15-ти т., СПб. : Наука, 1995. Т. 14. С. 352-358.
9. Достоевский Ф.М. Полн. собр. соч. : в 30-ти т. Л. : Наука, 1972, 1990. ТТ. 28-30.
10. Достоевский: материалы и исследования (под ред. Г.М. Фридендер). Т. 1., Л. : Наука, 1974 , 351с.
11. Захаров В. Художественная антропология Достоевского. *Проблемы исторической поэтики*. Т. 11. Петрозаводск, 2013. С. 164.
12. Карекин Ю. Достоевский и канун XXI века. М. : Советский писатель, 1989. 656 с.
13. Кирпичников А. Достоевский Федор. *Энциклопедический словарь*. СПб. : Брокгауз-Эфрон, 1893. Т. XI. С. 72-81.
14. Лихачев Д.С. «Предисловный рассказ» Достоевского / Д. Лихачёв. Литература – реальность – литература : сб. ст. Л. : Наука, Ленингр. отд. 1984. С. 96-103.
15. Мазоха Г. Письменницький епістолярій як теоретико-літературна проблема. *Київська старовина*. 2004. № 1. С. 105-110.
16. Подъяпольская О. Эпистолярный текст в аспекте жанроведения. *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе*. Вып. 5. Орел, 2007. С. 123-143.
17. Трубецкой Н. Русская литература и фольклор. Наука о литературе и фольклоре. Personalia. М., 2010.
18. Фесенко О. Эпистолярный: жанр, стиль, дискурс. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2008. № 23. С. 132-143.

Габидуллина А. Р.

доктор филологических наук, профессор,
профессор кафедры языкознания и русского языка

*Горловский институт иностранных языков
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Бахмут, Донецкая область, Украина*

ПРАВИЛА РЕФЕРЕНЦИИ И ЮМОР

В центре любого юмористического текста стоит определенный **референт** (от лат. referens «относящийся, сопоставляющий») – объект внеязыковой действительности, подразумеваемый автором высказывания. Всегда ли в процессе общения мы можем четко назвать предмет речи? Да и всегда ли это нужно собеседникам?

Ученые попытались найти систему в отношениях между высказыванием и референтом и таким образом построить типологию его представления в высказывании.

Высказывание может быть соотнесено с конкретным референтом (в этом случае механизм «высказывание-действительность» работает корректно), а предмет речи назван четко. В научном и деловом стилях речи подобное соотнесение объекта действительности с языковыми единицами предпочтительно. В разговорной, публицистической и художественной речи точности номинации не требуется, а предмет речи может быть «расплывчатым». Такие высказывания принято называть референцированными.

Е.В. Клюев [1] выстроил их типологию:

а) высказывание соотнесено с соответствующей референтной группой (кругом референтов): вместо точной номинации используются синонимы или родовое слово вместо видового, перифразы и пр. Юмористический текст на рис. 1 построен на сталкивании в узком контексте гиперонима (*травы*) и неожиданного гипонима (*крапива*);

В старину детские неврозы
лечили исключительно
травами. Например, пучком
крапивы по голой заднице.

Рис. 1

б) высказывание соотнесено с абстрактным референтом: – *Как дела, старик? – Мои дела – это наши дела... Наши дела – это целый мир... Ты хочешь узнать, что нового в мире?;*

в) высказывание соотнесено с «чужим» референтом; это обычно прямая ошибка. В консерватории: – *Это Шопен? – Не знаю, не пил*

(собеседник соотносит имя великого композитора с наименованием алкогольного напитка);

г) высказывание соотнесено с несуществующим референтом, не отражающим действительности: *леший, домовый, нечистая сила, русалка*. Часто юмористический эффект создают окказиональные слова, придуманные писателями или учеными-филологами. Адресату непонятно, какой объект действительности за ними стоит:

«Сяпала Калуша с Калушатами по напушке. Иувазила Бутявку, и волит:

– Калушата! Калушаточки! Бутявка!

Калушата присяпали и Бутявку стрямкали. И подудонились.

А Калуша волит:

– Оее! Оее! Бутявка-то некузявая!

Калушата Бутявку вычучили.

Бутявка вздрезбунулась, сопритюкнулась и усяпала с напушки.

А Калуша волит калушатам:

– Калушаточки! Не трямайте бутявок, бутявки дюбые и зюмо-зюмо некузявые. От бутявок дудонятся.

А Бутявка волит за напушкой:

– Калушата подудонились! Зюмо некузявые! Пуськи бятые!» [2].

Во время достаточно длительного общения предмет разговора может «выпасть» из него (в таком случае говорят: «Начали во здравие, закончили за упокой»). Чтобы этого не произошло, коммуниканты должны соблюдать определенные правила «транспорта» референта (Е.В. Клюев).

Рис. 2

Правило фокуса. Референт нужно постоянно держать в фокусе внимания. Каждый из собеседников должен быть уверен в том, что обсуждается один и тот же предмет речи, однако в процессе коммуникативного акта референт может «ускользнуть» от одного из участников. На рис. 2 в фокусе внимания говорящего – письмо, в фокусе внимания слушающего – человек. На нарушении этого правила построено большинство анекдотов.

Правило стереоскопии. Это умение постоянно видеть предмет объемным, т. е. в единстве его сторон. Участники КА время от времени концентрируют внимание то на одной, то на другой стороне обсуждаемого объекта действительности. Эффективной является та коммуникация, при которой происходит чередование нового со старым, т. е. слушатель должен быть подготовлен к поступлению порции новых для него сведений. В противном случае собеседник не поймет, о чем вы ему рассказываете. И наоборот, если новая информация поступать не будет вообще, адресату станет неинтересно вас слушать и коммуникация начнет «буксовать»: – *Мы с тобой шли?* – *Шли.* – *Кожух нашли?* – *Нашли.* – *Ты куда его дел?* – *Кого?* – *Кожух.* – *Какой?* – *Ну, мы с тобой шли?* – *Шли.* – *Кожух нашли?* – *Нашли.* – *Ты куда его дел?* – *Кого?* – *Кожух.* – *Какой?* – *Да вспомни. Мы с тобой шли?* – *Шли.* – *Кожух нашли?* – *Нашли.* – *Ты куда его дел?* – *Кого?* – *Кожух.* – *Какой?* И т. д.

Правило панорамы. Это правило создания ближайшего контекста. Предмет разговора рассматривается на фоне других референтов из данной группы или на фоне других (смежных) предметных групп. В креолизованном тексте (рис. 3) обыгрываются разные контексты употребления имени *Анна*.

Рис. 3

Правило унитарности (единства) («унитарный» – значит ‘единый, объединенный’). Нужно трезво оценивать знания о референте собеседника и свои собственные. Нельзя их недооценивать или переоценивать. Так, шутка не «сработает», если собеседник не имеет соответствующих литературных сведений. На рис. 4. обыгрывается название известного романа Джерома К. Джерома.

Рис. 4

математике.

- Так и есть!

Правило фиксирования референта предупреждает о такой ошибке в коммуникативном акте, как неконтролируемая смена темы по ходу общения. Модель: «Начал за здоровье – закончил за упокой». На этом принципе построены многие студенческие репризы в КВН, когда нерадивый студент, выучив только один билет, например, о слонах, при ответе на другой билет в обстановке экзамена потихоньку уводит преподавателя от темы: *Итак, мухи. Мухи бывают разные, такие же, как слоны. А слоны...* – и дальше о слонах.

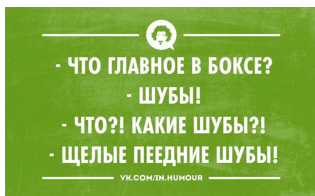

Рис. 5

Реперент высказывания может быть «затемнен» в случае, если плохо работает канал общения – способ передачи информации: устный или письменный, по телефону, СМИ и т.д. Сюда же относятся дефекты речи собеседников, плохая дикция, акцент, искажённый грамматический строй высказываний, интонационная невыразительность речи, речь-скороговорка, наличие звуков-паразитов и т.д.: *Встречаются два друга. Один говорит другому: – Не понимаю, па-па-почему м-м-м-моя с-с-с-сотовая к-к-к-кампания д-д-дала м-м-мне пр-приз к-к-как луч-чшему аб-б-бан-ненту.*

Итак, комический эффект в юмористических текстах часто связан с нарушением связи «слово-действительность», которая регулируется правилами транспорта референта – конвенциями, описанными в работах Е. В. Клюева.

ЛИТЕРАТУРА

1. Клюев Е. В. Речевая коммуникация. М.: Рипол Классик, 2002. 320 с.
2. Петрушевская Л. Пуськи бятые. URL: <https://vikent.ru/enc/1663>.

Правило изоморфизма. Слово или высказывание должно соответствовать референту, не искажать и не деформировать его структуру. Это значит, что собеседники должны заботиться о том, чтобы их высказывания давали по возможности адекватное представление о реальном предмете:

- *Что вы делали сегодня в школе?*

- *Играли в «Угадайку».*

- *Но я думала, что у вас был экзамен по*

НАПРЯМ 3. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Колісниченко А. В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики
Національний авіаційний університет

Харицька С. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ЖАНРОВА ПАРАДИГМА ЛІРИКИ ГАРТА КРЕЙНА

Запитання щодо жанрової природи творів Гарта Крейна до цього часу не має однозначної відповіді, адже поет жанрово визначав свої твори за власним музичним баченням: «Міст» – це симфонія на епічну тему, «Гавань на світанку» – легато, «Катті Сарк» – fuga. Тобто, значима ознака сучасного життя у поезіях Крейна – імітування фонічною образністю джазових ритмів, що характеризувалися поліритмією та синкопою – не співпадінням ритмічного акценту з метричним, тобто «у ланцюжку обробки інформації останнє слово залишається за людиною» [5]. Для поета музика й поетична творчість – нерозривні, бо майже всі свої твори він написав протягом так званих «музичних марафонів», коли слухав музику навіть не годинами, а декілька дів поспіль, витворюючи поетичні образи під впливом музичної стихії [2].

Вірші поета неможливо віднести до певного жанру, оскільки кожен із них, і це свідомо інтенція поета на синтез як універсальний принцип творчості, поєднує в собі ознаки багатьох жанрів. Наприклад, поема «Lachrymae Christi», тобто «Сльози Христа», ушляковує давньогрецького бога Діоніса і поєднує ознаки оди, плачу, тобто треносу, і дифірамбу, адже наприкінці поезії поет славить Діоніса, бо саме йому як уособленню мистецтва, а не Христу, нині належить святий Грааль. У вірші «Обставина» Крейн оспівує чи то античного Аполлона, чи то відповідного йому за функціями бога ацтеків Ксочіпілі (Хочіпілі, Шочіпілі), життя якого підтримувалося кров'ю людей. Можливо, це зумовлено й тим, що бог сонця виконував ще й роль бога війни. Досить символічно митець риси цього кривавого бога переносить на бога мистецтва (нагадаємо, давньогрецький Аполлон – не лише покровитель мистецтв, а й вправний стріловержець, постійно готовий до борні), тим

самим вказуючи читачеві на тяжкість поетичного ремесла. Для вираження такого подвійного розуміння творчості автор використовує різкий контраст – бог поезії омийтий кров'ю, але увічнений у камені «любові», уквітчаний. Отже, цю поезію можна кваліфікувати як пеан, а можна як оду або гімн, якщо виходити з прийнятих в жанрології параметрів. Схожі за настроєм вірші «Жовтень-листопад» та «Сумний індіанець» мають ознаки елегії та медитації, тобто це – медитативна елегія. Складно визначити жанр вірша «Захмарному жонглерові», оскільки він містить ознаки пеану – хвали богу сонця, яким стає Гаррі Кросбі, а далі елементи оди, гімну, дифірамбу, послання та ліричного портрету. Ця видозміна зумовлена тим, що Крейн присвятив вірша своєму другу, поету Гаррі Кросбі. Нагадаємо, що ключовий образ у творчості Кросбі – це сонце, а прижиттєва мрія поета – покінчити життя самогубством, полетівши на повітряній кулі до палаючого сонця. Саме тому Гарт Крейн використовує сонце як головний символ у даному творі, звертається до нього як до головного вершителя долі друга (Гаррі Кросбі). Надалі Крейн уже самого поета величає сонцем, прохаючи його вказати шлях усім іншим митцям. Вірші «Хвала урні», що присвячений Ернсту Нельсону, «До Потаповича», «Шекспірові», «До Емілі Дікінсон» теж можна визначити і як оду, і як гімн, дифірамб, послання чи ліричний портрет. Поему «На честь одруження Фауста й Єлени» навряд чи можна однозначно віднести до епіталами, бо тут відсутнє, наприклад, побажання подружжю, що входить до обов'язкових жанрових ознак, натомість Крейн надає творові одичної форми. Поема наповнена надзвичайно потужним міфологічним змістом, сама назва твору сигналізує про змішання різноманітних образів, притаманних різним культурам різних часів. Гарт Крейн взяв образ головного героя поезії із відомої легенди про доктора Фауста та літературних творів про нього. Монро Спірс зазначає, що «Гарт Крейн не був обізнаний із «Фаустом» Гете, а лише із твором Крістофера Марло» [3, р. 33], в якого «могутній маг подібний до Бога», тому й хоче досягти божественної влади, стати повелителем стихій. Образ головної героїні поет запозичив із давньогрецької міфології, і Єлена для нього – це муза поета. Фауст і є поетом, власне двійником самого Крейна: «Єлена – символ абстрактного «чуття краси», Фауст – символ мене, поетичної та обдарованої людини усіх часів» [1, р. 115]. Ще один вірш, «На могилі Мелвілла», теж окрім ознак елегії має ще ознаки медитації і, зрозуміло, епітафії. Сам Крейн, який добре знався на музиці, використовував для жанрового визначення своїх віршів музичні форми і називав їх – fuga або легато, а про поему «Міст» сказав, що це симфонія на епічну тему. Музика постійно присутня в поезії Крейна – ритмічно чи алюзивно. Цим пояснюється транслітерація назви вірша «Пасаж», яку ми зберегли при перекладі [4]. На наш погляд, у вірші йдеться не тільки про

діонісійський ритуал шматування тіла чи ритуал переходу, а ще й про музичний термін – пасаж. Одне вжите Крейном у назві слово, а за ним оті швидкі, віртуозні переходи з одного регістру в інший, а ще поєднання різних тем – не тільки у музиці, але і в поезії, що так майстерно робив поет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Crane H. Complete Poems and Selected Letters and Prose of Hart Crane. New York: Garden City, 1966. XVII, 302 p.
2. Reed B. Hart Crane: After His Light. Alabama: University of Alabama Press, 1971. VIII, 295 p.
3. Spears M. Hart Crane. Minnesota: University of Minnesota, 1965. 48 p.
4. Колісниченко А. В. Міфопоетика творчості Гарта Крейна. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/26749>.
5. Харицкая С. В., Глушаница Н. В. Роль профильных специалистов при составлении технических переводных словарей. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/28629/1/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%93%D0%BB%D1%83%D1%88%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0.pdf.

Мироненко В. О.

студентка V курсу факультету філології

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

ЛІНГВІСТИЧНЕ СТВОРЕННЯ ФАНТАСТИЧНОГО СВІТУ В ОПОВІДАННЯХ САПКОВСЬКОГО І ЛЕМА

Анджей Сапковський вважається відомим польським письменником-фантастом. Як відомо, у 1980-х роках фантастика перебувала в занепаді та довгий період не було жодних праць, пов'язаних з цією темою. Проте слід зауважити, що не лише Анджей Сапковський писав про нетипових земних створіннь, а ще й Станіслав Лем, який зосереджував свою увагу на непереконливих труднощах спілкування людства з далекими від людей позаземними цивілізаціями та на технологічне майбутнє земної цивілізації. Обидва автори зазначали у своїх працях образ дракону як провідної постаті.

Лінгвістичний образ дракона в польській літературі має два основних джерела: Біблію і стару середньовічну легенду про Вавельського дракона. У Старому Завіті дракони уособлюють ворогів Бога та сили Хаосу, задіяні Господом у роботі творіння. Згідно з Біблією, дракон був великим Змієм, що мешкав у глибинах вод. У період Апокаліпсису дракон постає як вічний противник Бога та людини. Він протистоїть жінці, щоб зжерти її сина, і потім він, переможений архангелом Михаїлом і повалений на

землю, продовжує боротьбу з людством. Тому дракона часто ототожнюють з Сатаною. У літературознавстві поняття «дракон» має протилежний характер [4, с. 190-191].

Стара легенда про Вавельського дракона містить дуже зневажливий образ дракона. Як відомо, вона має є кілька версій. Найдавніша відома з Хроніки Вінцентія Кадлубека (рубіж 13-14 століть). У хроніці Яна Длугоша 15 століття дракон убитий самим князем Краком. Тільки в кінці 16 століття Йоахим Бельський представив фігуру розумного шевця, який зміг обдурити дракона. Тобто дракон описаний різними польськими авторами в нетиповий новий спосіб.

Як відомо, образ дракона часто зустрічається в різних легендах і міфах. У 20 столітті дракони міцно утвердилися в жанрі фентезі. Перш за все, слід розглянути образ дракона в роботах Анджея Сапковського [6].

Одним з центральних персонажів постає унікальний золотий дракон, здатний перетворюватися в людину або будь-яку іншу міфологічну істоту. У вигляді лицаря Борха він подорожує в компанії двох відданих йому персонажів Теї та Веї. Як зазначив Анджей Сапковський: *«Дракон – це чарівна істота, і магія єдиний спосіб заволодіти нею»*. Дійсно, могутність дракона може бути поширена тільки за допомогою людської магії. Його сила також полягає в тому, що ніхто, крім нього, не може загрожувати місту або фортеці. Автор наголошує на тому, що міфологія тісно переплітається з реальністю, створюючи новий образ.

Анджей Сапковський часто звертається до прийому персоніфікації, зазначаючи, що дракон може переймати на себе людські риси: *«Дракон – це зло; будь-який дракон – втілення зла»*. Але водночас автор підкреслює, що ця істота спритна, швидка і звичайній людині не під силу подолати процес перевтілення в дракона [1, с. 390-195]. У даному разі можна спостерігати прийом контрасту як основний засіб організації художнього тексту.

Слід зауважити, що дракон не відчуває інстинктивної привабливості до людей, навпаки, він зацікавлений у спілкуванні з ними, що суперечить первинному опису дракона. За словами автора, це єдиний золотий дракон у світі. Це також відображає назву: *«Моє ім'я у вільному перекладі на вашу мову означає Три Чорні Птахи»*. Тож польський письменник-фантаст Анджей Сапковський у своїй роботі здебільшого використовував персоніфікацію, уособлення та прийом контрасту, щоб показати усесторонній образ дракона.

В інший спосіб описує дракона Станіслав Лем, який використовує точні науки для описання цієї міфологічної істоти [2]. Він іронічно посилається на квантову фізику, вигадуючи нові теорії, дослідження та навіть виокремивши три види драконів: химерних, міфічних та гіпотетичних, а також сперечається з образом дракона, зазначених у легендах. Дракон Станіслава Лема досить не схожий на збиральний

образ істоти Анджея Сапковського, хоча, з іншого боку, він використовує закони квантової фізики.

Автор у своїй роботі «Подорож третя, або дракони ймовірності» вказує, що драконів не існує, що вже суперечить легендам. Але водночас слід зауважити, що Станіслав Лем поєднує наукові підстави та створює власну теорію. Його герої Трурль і Клапауцій створюють теорію, що пояснює зовнішній вигляд і поведінку драконів, і розробляють науково обґрунтовані способи боротьби на основі цієї теорії. Трурль вирішує перевірити цю теорію та зникає. Вчені змогли створити образ справжнього дракона, використовуючи статистичні теорії ймовірності. Варто зазначити, що Станіслав Лем теж використовує такі художні прийоми як персоналізація, уособлення, а також метонімія [3, с. 227-230].

Таким чином, порівнюючи образи драконів Анджея Сапковського та Станіслава Лема, можна побачити суттєву різницю представленого. За допомогою художніх засобів автори змогли створити «персональну істоту», якій властивий певний набір фантастичних характеристик. Обидва автори представили світу фентезі фігури, які сприймаються за міфологічних, проте мають пряме ототожнення з людиною. Для підкреслення національного колориту були вжиті легенди про Вавельського дракона, які й на сьогодні не втрачають своєї актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов В., Гаков Вл. Станіслав Лем. *Енциклопедія фантастики*. Минск : ИКО «Галаксиас», 1995.
2. Лем Станіслав. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник: у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006.
3. Jerzy Jarzębski: *Wszecławiat Lema*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003.
4. Smok wawelski. W: Jerzy Strzelczyk: *Mity, podania i wierzenia dawnych Słowian*. Poznań: Rebis, 1998.
5. Поняття «золотий дракон» у творчості А. Сапковського. URL: <https://witcher-series.com/monsters/zolotoj-dragon>.
6. Творчість Станіслава Лема. URL: <https://solaris.lem.pl>.

Совстна А. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

ДОМІНАНТНІ ОБРАЗИ В ТВОРАХ ПИСЬМЕННИЦЬ ЧИКАНА

Одним з етапів розвитку літератури чикана був пов'язаний зі звільненням від впливу чоловіків на жінок у родинному житті. Коли чикана почали відтворювати свої думки на папері, вони були так пригноблені панівним патріархальним суспільством, що більшість чоловіків, особливо батьків, або були змальовані в творах як жорстокі особистості, або були відсутні взагалі. Втомлені нав'язаними гендерними стереотипами, жінки почали висміювати їх. Головною ідеєю було спасіння жіночих образів від забуття і мовчання, натомість фігури матері та бабусі зайняли важливе місце в цій літературі.

У літературі чикана важливі аспекти пов'язані з цінностями жіноцтва, чоловікам дістається другорядна роль. Рідко батьки й дідусі з'являються в творах у ролі вчителя чи наставника. Їхня роль – підтримувати дисципліну. В особливих випадках постає батька в поезії чи прозі – не лише власне репресивна, а відверто зневажлива. Звичайний образ батька – п'яний чолов'яга, який руйнує мир і спокій навкруги. Інколи чоловіки зображуються письменницями з подвійною сумішшю презирства і ностальгії.

Лише сучасні письменниці почали дослідження внутрішнього світу батька («Толтек» Ани Кастілло). Вони мають час і перспективу для переоцінки чоловіків. У той час, як мексикано-американки є досі жертвами сексуального, фізичного насилля, невиконання обов'язків, постаті чоловіків усе більше ускладнюються. Поступово з'являються образи більш співчутливих батьків. Ті дідусі, які з'являються в творах, є стриманими, по-батьківськи добрими, але відносно невидимими для дорослих жінок (Квінтана, Пігно, Вігіл-Пінон).

Матерів обожують за терплячість, за здатність вижити за будь-яких умов, за доброчесність, спритність та працьовитість. Вони зображені діючими, спроможними зробити багато чого, але не висловити відверто свою думку. Саме жінки впливають на долю своїх дітей.

Жінка – не тільки мати, це особистість, яка протистоїть несправедливості й сексизму. Вона намагається зрозуміти суспільство, в якому живе. Чикана озброєні мудрістю праматерів і знанням про своє сильне «я». Цю спадщину вони сподіваються передати нащадкам, навіть якщо вона має дещо незвичний вигляд (Вірамонтес, Сервантес, Рівера).

I'll arm my daughter with a ring
She'll slip it under her wedding mattress
When he sleeps, she'll slit her finger,
Smear the sheet.

Пат Мора «Плот» [3, 144-145].

Образ бабусі займає найголовніше місце в оповіданнях і віршах, до неї ставляться з любов'ю, турботою, поважають її та довіряють їй. Ерлінда Гонсалес-Беррі вбачає в бабусях посередниць між мексикано-американськими матерями та доньками, вони є своєрідним буфером, коли матері звинувачують доньок. Вона вважає, що такі стосунки не притаманні білим, оскільки білі матері й доньки часто мають конфлікти. Ця думка є незрозумілою з двох причин. Бабусі-чикана є матерями для своїх дочок, а Гонсалес-Беррі стверджує, що матері-чикана ображають своїх доньок. Як можуть бути бабусі-чикана посередницями, коли самі винні в тому, що звинувачують доньок, які в свою чергу теж матері? Чим відрізняються білі матері від коричневих, якщо і ті, й інші конфліктують з доньками. Здається, що Гонсалес-Беррі більш зацікавлена в розмежуванні чикана і білих жінок, щоб зобразити мексикано-американок у більш сприятливому світлі як матерів. Найпереконливішим її аргументом є той, що білі матері часто сваряться з доньками, у випадку з чикана – бабуса одразу ж припиняє суперечку. Очевидно, що бабусі-чикана завжди поруч, щоб запобігти будь-якому конфліктові. Вони не живуть власним життям. Білі ж бабусі подорожують світом, займаються аеробікою тощо. В будь-якому разі переконання Гонсалес-Беррі не стосується всіх творів чикана. Стосунки між поколіннями зображуються різнорідними і бабусі-чикана не завжди змальовуються приємними. Крім того, навіть у білих письменників вони є посередницями між поколіннями.

Спільним елементом у багатьох авторів та представників етнічних літератур загалом є звинувачення старших жінок. Вони є групою, що найзаповзятіше увічне патріархальні правила та регуляції. Зрозуміло, письменниці чикана спантелічені такою амбівалентністю щодо персонажів праматерів, котрі водночас є і няньками своїм донькам, і культурними наглядачами щодо звичаїв, і провідниками до в'язниці їх дорослого життя в деспотичному патріархаті. Внаслідок зв'язку з майбутніми поколіннями ці старі жінки відіграють неабияку роль в увічненні культури. Вони створюють лояльні ряди волонтерів, що навчають дітей бути слухняними з усіма взаємопов'язаними інституціями традиційного патріархату. Сумлінно вони вводять молодь до культурного шаблону, навчають їх боятися порвати з правилами через страх релігійного, правового, політичного, економічного, освітнього, соціального, громадського і родинного остракізму та смерті.

Значиму вагу для мексикано-американців мають зв'язки з дітьми. Сини і доньки є символами тривалості життя, таїнствами роздумів, зростаючи під наглядом матері, товаришуючи з нею (Вілануева, Мора, Корпі, Кота-Кардінас).

Старше покоління жінок приймало ситуацію, спричинену рутиною і відчасм. Молоді чикана, як видно з творів, не приймають цієї реальності. У стосунках із коханими чикана люблячі й піддатливі ("Love Ritual" Мори), але вже з новим усвідомленням, яке не дозволяє їм підкорятися традиціям і соціальним стереотипам ("Para un Revolucionario" Сервантес, "Do you take" Замори). Радикальні аспекти з'являються в працях поетів, які мають справу з нетрадиційними темами (Канінгем і Сервантес розкривають проблему звалтування), що є протилежними романтичним поглядам жіноцтва. Яскраві образи створюються за допомогою метафор. Любовна фантазія, здається, прирівнюється до минулого, пов'язаного з землею, коричневою матір'ю мексикано-американців. У поезії Пат Мори зрадливого коханця відкликано на похорон; квіти, їжа, напої на могилах, перша ніч фізичного кохання святкується в будинкові, навколо якого пустеля, переповнена різнокольоровими птахами. Природа – непереборна сила, для чиканос вона вважається першопричиною, матір'ю всього. А відтак вони неодноразово звертаються до цієї теми у своїх творах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Pratt, A. Archetypal Patterns in Women's Fiction. Bloomington: Indiana Univ. Press, 1981. 165 p.
2. Quintana, A. Home Girls: Chicana Literary Voices. Philadelphia, Temple Univ. Press, 1996. 165 p.
3. Rebolledo, T. Diana & Rivero S. Infinite Divisions: An Anthology of Chicana Literature. Tuscon: The Univ. of Arizona Press, 1993. 393 p.
4. Rebolledo, T. Diana. Women Singing in the Snow. Tuscon: The Univ. of Arizona Press, 1995. 251 p.

НАПРЯМ 4. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Гванцеладзе А. М.

аспірант кафедри тюркології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРРЕАЛЬНОЇ ПОДІБНОСТІ В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Подібність є одним з висновків процесу порівняння й утворює відповідне мікрополе в складі функціонально-семантичного поля (ФСП) компаративності. З позиції відносин суб'єкта та об'єкта порівняння у їх співвіднесеності з дійсністю мікрополе подібності розкладається на два сегменти, які віддзеркалюють *реальність* / *ірреальність* ситуацій, що розгортаються під час процесу порівняння. Наявність у мові такої опозиції «корельно з двома способами, так би мовити, компаративного осмислення світу: 1) розкриття своєрідності тієї чи іншої ситуації дійсності через порівняння з [...] добре відомою ситуацією, що виступає елементом фонових знань носія мови; 2) моделювання суб'єктивного образу ситуації дійсності, порівняння з яким забезпечує усвідомлення її своєрідності» [2, с. 271]. Турецькі науковці розглядають ірреальну подібність як реальне (в разі зіставлення реальних ситуацій) чи метафоричне (у разі зіставлення несумісних ситуацій) порівняння [14, с. 329-332], або зважаючи на реальну чи уявну приналежність ознаки зіставленим об'єктам [13, с. 67-72]. Втім, комплексному висвітленню ірреальної подібності та засобів її вираження в турецькій мові не приділено достатньої уваги.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі плану змісту та плану вираження ірреальної подібності в турецькій мові.

Основні результати. Порівняння зі значенням подібності, де еталоном для зіставлення виступає гіпотетична ситуація, яка не відбувається під час акту порівняння, а народжена уявою мовця, проте «у якій може виявитись характерна ознака» за якою відбувається зіставлення [4, с. 33-39] передає ірреальну подібність: *Kadının yüzünden, yılan sokmuş gibi bir buruşta ... geçti.* [12, с.71] – *Обличчя жінки скорчилось наче її вкусила змія* У таких реченнях наявний певний шар умовності, адже зазначається, що суб'єкт порівняння мав би вказані ознаки, вигляд, тощо за умови реального розгортання ситуації, яка визначає об'єкт, еталоном порівняння.

Наш фактичний матеріал вказує на можливість використання деяких засобів мови для позначення реального та ірреального порівняння подібності, що говорить про відсутність чіткої лінії розмежування засобів за планом змісту: 1) *Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır* [11, с. 47]. – *Проте турецька кров, як полум'я, гаряча та червона.* 2) *Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı* [9, с. 2]. – *Потім він облизав губи так, наче з'їв щось солодке.* Так, в (1) маємо реальне порівняння, а в (2) – ірреальне, які втім передаються одним післяйменником *gibi*. Словникове визначення *gibi* – «як, подібно, подібно до того, як...; наче, нібито» [1, с. 337] – вказує на можливість його використання для вираження обох значень подібності. Розмежування ж їх можливо проводити на основі семантичних ознак частин речення, що містять еталон та суб'єкт порівняння, як у випадках із сполучниками недиференційного значення [5, с. 603], та звертаючись до контексту. Так, в реченні *Kadının yüzünden, yılan sokmuş gibi bir buruşma ... geçti* маємо дві ситуації (а) *Kadının yüzünden bir buruşma ... geçti* та (б) *yılan sokmuş*, з яких друга є умовною на момент мовлення, адже при зверненні до контексту з кількох попередніх речень, можна зрозуміти, що насправді змія нікого не жалила. В зазначеному реченні присутній відтінок уявності ситуації, а саме речення можна представити в умовній модальності: *Kadına yılan soksaydı, yüzünden bir buruşma ... geçerdі.* Чого не можна сказати про речення (1), де порівнюються два реальні предмети за притаманними їм реальними ознаками.

Розглядаючи випадки порівняльних конструкцій подібності з післяйменником *gibi* варто враховувати частиномовну організацію еталонної частини висловлювання. Так, сполучення *gibi* з дієслівними формами передає ірреальність [6, с. 287-288], що спостерігається в аналізованому реченні: *yılan sokmuş gibi*. Такі конструкції для підсилення ірреальності додатково можуть містити сполучники *sanki, güya*, чи частку *adeta* : *Gemi suya bırakılır bırakılmaz, sanki canlıymış gibi mütereddit bir hal aldı.* [10, с. 10] – *Як тільки корабель спустили на воду, він наче жива істота прийняв невпевнений вигляд.* Наведений приклад демонструє можливість сполучення *gibi* з іменем з неочевидним афіксом присудковості –*miş*, що утворює предикат залежної клаузи.

Аналіз фактичного матеріалу вказує на можливість використання сполучника *sanki* самостійно без залучення післяйменника. Аналізований матеріал демонструє переважним чином поєднання *sanki* з наступними формами в еталонній частині порівняльної конструкції: 1) з дієприкметником минулого часу (*sanki naylondan yapılmış... çizgi*); 2) з іменем з афіксом присудковості минулого категоричного часу – (*y)di⁴ (sanki ... bir mektep talebesiydim*); 3) з дієприслівником від іменної основи з доданням афіксу –(*i)ken (sanki ... bir oğlanken*), що характеризує обставини образу дії головного присудка речення. У кожному

з проілюстрованих прикладів сполучник *sanki* можна замінити на форму ірреального порівняння зі сполучником *gibi* в поєднанні в форми минулого неочевидного часу або неочевидним афіксом присудковості – *mış* чи дієприкметником минулого часу, що дає можливість деяким вченим говорити про його схожість з післяйменником *gibi* [7, с. 182].

У якості синоніма *sanki* можливо використання *güya* [3, с. 354]: ... *güya dünya bütün dediğimizi işitmiş ve bize hak vermiş gibi sakin ayrılıyorduk.* [11, с. 29] – ... ми спокійно пішли, наче світ почув наші слова та визнав нас правими.

З метою вираження ірреальності можливе вживання афіксу –*casına*, який додається до дієслівної основи часу, характеризуючи дію «зі значенням порівняння або уподібнення, позначаючи дію, яку, як здається мовцю, виконає або має намір виконати суб'єкт» [8, с. 313-314]. Втім, дані фактичного матеріалу вказують на нерегулярність такого способу передачі ірреальної подібності.

Висновки. Ірреальна подібність є складовою мікрополя подібності ФСП компаративності. Післяйменник *gibi* може виражати як реальне так й ірреальне порівняння, чие розмежування має проводитися на семантичній основі, враховуючи контекст та зважаючи на частиномовну приналежність лексем в препозиції до *gibi*. Таким чином, ірреальна подібність в турецькій мові має й формальні показники: 1) дієприкметник-основа часу (або функціонально тотожна дієприкметнику дієслівна основа-часу) + (–*mış*)^{неочевидний афікс присудковості} + післяйменник *gibi*; 2) поєднання імені + (–*mış*)^{неочевидний афікс присудковості} + післяйменник *gibi*; 3) сполучник *sanki/güya* + дієприкметник минулого часу (з можливим додаванням *gibi*); 4) сполучник *sanki* + ім'я з афіксом присудковості минулого категоричного часу –(y)*di*⁴; 5) сполучник *sanki* + дієприслівник від іменної основи з доданням афіксу –(i)*ken*; 6) афікс –*casına* в поєднанні переважним чином з дієслівною основа часу на –*mış*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баскаков А. Н. Турецко-русский словарь. М. : Русский язык, 1977. 967 с.
2. Заборна М. С. Лінгвокогнітивні параметри складнопідрядного порівняльного речення в аспекті світогляду особистості (на матеріалі тексту книги спогадів Ірини Жиленко “Номо feriens”). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Випуск 68. С. 270–280.
3. Кононов А. Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. М. – Л. : Издательство АН СССР, 1956. 570 с.
4. Конюшкевич М. И. На шкале сходств и различий: категория сравнения в русском и белорусском языках : монография. Гродно : ГрГУ, 2018. 435 с.
5. Русская грамматика. Т. 2. Синтаксис / гл. ред. Шведова Н. Ю. М. : Наука, 1980. 710 с.

6. Сорокін С. В. Практична граматика турецької мови. Частина перша (препринт) : Навчальний посібник. К. : ВЦ КНЛУ, 2018. 358 с.
7. Тищенко-Монастирська О. О. Категорія порівняння в кримсько-татарській мові. *Українська орієнталістика*. 2009–2010. Вип. 3–4. С. 182–185.
8. Щека Ю. В. Практическая граматика турецького языка. Москва : АСТ Восток-Запад, 2007. 666 с.
9. Abasıyanık S. F. Semaver. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. 138 s.
10. Abasıyanık S. F. Seçme Hikayeler. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. 123 s.
11. Adıvar H. E. Ateşten Gömlek. İstanbul : Can Sanat Yayınları A.Ş., 2018. 207 s.
12. Ali S. Kürk Mantolu Madonna. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2018. 160 s.
13. Uğur N. Anlambilim. Sözcünün anlam açılımı. İstanbul : Doruk Yayıncılık, 2007. 265 s.
14. Ufuk Pilten Şahru Dil Bilimsel Açıdan Benzetme ve Sait Faik Abasıyanık'ın Hikayelerindeki Görünümleri. *Türk Dili Dergisi*. 2015. Cilt 109 (Sayı 767–768 Kasım–Aralık). S. 318–342.

Головко А. К.

викладач

*Державний професійний коледж
м. Інгольштадт, Німеччина*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕРМІНА «ГЕРМАНІЗМ» У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Попри існування десятих основних живих германських мов, найменша із котрих (скотс) сьогодні налічує понад мільйон мовців, українська мовознавча наука вбачає в терміні «германізм» передусім запозичення саме з німецької мови, сепаруючи при цьому термінологічно як германізми численні запозичення з англійської, голландської й нечисленну, але вагому лексику зі шведської, а також інших германських мов.

У фундаментальних українськомовних розвідках термін «германізм», якщо й окреслюється, то постає доволі вузько – як запозичення лише з німецької мови. Щодо перейнятих лексичних германізмів особливої уваги варті дослідження І. Шаровольського [10, Т. 1, с. 62–79; Т. 2, с. 27–44],

Д. Шелудька [11, с. 1– 60], І. Яцюка [12, с. 52–54], С. Тимченка [9, с. 133–137], Т. Пица [4, с. 84–96] та ін.

Мовознавець М. Мостовий у своїй монографії хоч і розглядає кельтські слова [3, с. 255], утім, жодним чином не називає їх германізмами, лишаючи поза увагою висновки канадського глоттолога Ельсі, який довів, що 61% кельтської лексики осів саме в германських мовах [14, с. 166].

Окрім того, українське мовознавство знає лише уривчастий опис запозиченої германської лексики з таких мов, як голландська чи шведська, хоч їх вплив на формування лексичного складу української мови безсумнівний.

Звернімося по визначення поняття «германізм» до українських та чужомовних лексикографічних джерел. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови однобічно й україністично визначає поняття «германізм», трактуючи його як «слово або зворот, запозичені з німецької мови» [1, с. 233].

На диво вузько й подібно до попереднього визначення характеризує поняття «германізм» Головний тлумачний словник Німеччини Duden: «а) лінгвістична особливість німецької мови; б) запозичення з німецької мови іншими мовами» [7].

Так само тлумачить термін «германізм» і Тлумачний словник шведської мови, розрізняючи при цьому «германізм» і «германські мови»: «Германізм стосується лінгвістичної ознаки чи слова (форми), що залежить від німецького впливу»; «Германські мови – найпоширеніша гілка індоєвропейської мовної сім'ї. Термін стосується групи численних північних і західноєвропейських мов. Крім того, цей термін застосовується для деяких вимерлих мов» [8].

Українська енциклопедія періоду радянської доби (УРЕ) позбавлена терміна «германізм», але так визначає поняття «германські мови»: «Група споріднених мов індоєвропейської сім'ї. Сучасні германські мови поділяють на підгрупи: північногерманську й західногерманську. До пн.-герм. (скандинавської) підгрупи належать шведська, норвезька, датська, ісландська й фарерська мови; до зх.-герм. – англійська, німецька, нідерландська (голландська), фризська, ідиш і африкаанс мови [13, с. 6].

Утім, попри розлогий опис особливостей фонетики, морфології чи синтаксису германських мов УРЕ жодним словом не розкриває ваги германізмів на становлення лексичного складу української мови.

Цілком інакший опис терміна «германізм» зустрічаємо в статті з Енциклопедії українознавства часів незалежної України, складеній українсько-американським лінгвістом німецького походження Юрієм Шевельовим: «Германізми, слова і конструкції, позичені з германських мов. Українська мова успадкувала деякі германізми з праслов'янської

мови, що мала позички з прагерманської, готської й балкано-германських мов, які стосувалися до військ.-політ. і торг. організацій, матеріальної культури і почасти християнської термінології (*меч, полк, князь, король, лихва, цята, хижка, морква, піп* та ін.). Позичень з давньошведської (варязької) мови було дуже небагато (*щогла, стяг, кодола* та ін.). Великий приплив германізмів з дол.- і гор.-нім. мови, почасти безпосередньо, а більше через польське посередництво, припадає на 14–15 в. у зв'язку з масовим оселенням німецьких ремісників у Польщі і в зах.-укр. містах, а почасти теж у зв'язку з поселенням євреїв. Германізми цього часу охоплюють переважно ремісничу й торговельну термінологію, сферу цехового і міського самоврядування, але також деякі загальні й абстрактні поняття (*слюсар, друк, хутро, цаль, ринок, рахунок, вухналь, ратуша, дякувати, рятувати, смак* і багато ін.).

У 18–20 в. германізми ширилися переважно в Галичині й Буковині, що належали до Австрії. Деякі з них звідти були сприйняті в літературну мову (*страйк, мушля, тран* та ін.), також у формі словесних або фразеологічних кальк (зловживання – *Missbrauch*, забезпечення – *Versicherung*, музика майбутнього – *Zukunftsmusik*), але далеко більше лишилися льокальними (*льос, файний*; синтаксичні конструкції типу *тікати перед ким, думати на що* та ін.). Кількість і добір германізмів зближують українську мову до зах.-слов. мов [2, с. 375].

Як бачимо, Ю. Шевельов головним чином зосереджений на лексико-граматичних упливах германізмів на українську мову, окреме місце також відводить готській, давньошведській та балкано-германським мовам.

Спираючись на останні два наведені визначення терміна «германізм», варто зрозуміти, що він виходить за межі самої німецької мови й охоплює усі її сусідні мови, що так чи так долучилися до формування лексичного складу української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні. Львів : Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. Львів, 1993. Том 1. 396 с.
3. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови: [Підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови]. Харків: «Основа», 1993. 255 с.
4. Пиц Т. Б. До історії дослідження німецьких запозичених слів в українській мові. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 84–96.
5. Словник української мови в 11 тт./ АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ: Наукова думка, 1971 . Т. 2. 550 с.

6. Словник української мови в 20 тт : веб-сайт. URL: <https://1677.slovaronline.com/29013-германізм> (дата звернення: 25.01.2022).
7. Тлумачний словник німецької мови Duden: веб-сайт. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Germanismus> (дата звернення: 24.01.2022).
8. Тлумачний словник шведської мови: веб-сайт. URL: <https://svenska.se/tre/?sok=germanism&pz=1> (дата звернення: 24.01.2022).
9. Тимченко С.П. Германізми в українській мові: дослідження від професора Шаровольського до сьогодення. *Мовні і концептуальні картини світу*. Зб. наук, праць КНУ / відп. ред. О.І. Чередниченко. Київ, 2007. Вип. 22. Ч. 11. С. 133–137.
10. Шаровольський І. Німецькі позичені слова в українській мові. *Записки Київського інституту народної освіти*. Київ, 1926–1927. Т. 1. С. 62–79; Т. 2. С. 27–44.
11. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові / *Збірник комісії для дослідження історії української мови*. Київ, 1931. Т. 1. С. 1–60.
12. Яцюк І. Я. Прояви лексичної інтерференції при контактуванні німецької й української мов на Північній Буковині за часів Австро-Угорської імперії. *Українська мова на Буковині*. Чернівці, 1994. С. 52–54.
13. Українська радянська енциклопедія: В 12 томах (1974–1985). Київ: Головна редакція УРЕ, 1979. Т. 3. 551 с.
14. Robert William Elsie: *The Position of Brittonic. A Synchronic and Diachronic Analysis of Genetic Relationships in the Basic Vocabulary of Brittonic Celtic*. Dissertationsschrift, Universität Bonn 1978, Bonn 1979, S. 166.

Діденко А. М.

студентка V курсу факультету української й іноземної
філології та журналістики
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

ПЛАТФОРМИ “PADLET” ТА “QUIZLET” ЯК РІЗНОВИДИ ОНЛАЙН-ТЕСТУВАННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Однією із найпродуктивніших форм проведення контролю формування комунікативних навичок з англійської мови є система online-тестування, яка сприяє формуванню логічно структурованих знань, зважає на індивідуальний темп виконання кожного учня, і є при цьому якісним та повноцінним контролем рівня знань учнів з іноземної

мови. Через залучення такої форми тестування здійснюється індивідуальний та диференційований підхід до навчання; своєчасна корекційна робота викладачем англійської мови дає змогу достовірно оцінювати успішність та рівень якості учнів, гнучкість проявляється у контролюванні та керуванні цим процесом.

Онлайн-тестування знаходиться у центрі сучасних методичних розвідок, адже проблема пошуку оптимізації добору форми проведення контролю у навчанні англійської мови є питанням актуальним і суперечливим. Використання онлайн-тестування при навчанні іноземних мов знаходить своє відображення у наукових доробках вітчизняних та закордонних дослідників: Л. Банкевича, Дж. Кеттела, В. Коккота, А. Леонтєва, Ф. Рабіновича, І. Рапопорта, Р. Сельга, І. Соттера, С. Фоломкіної, Е. Штульмана.

На цей час у практиці викладання іноземної мови така комп'ютерна технологія як онлайн-тестування є однією з найчастіше використовуваних. Вперше у науковий побут термін «тест» запровадив у 1890 році американський психолог Дж. Кеттел. Він використовував цей термін для спеціально розроблених стандартизованих методик вимірювання різниці між індивідами або реакціями одного індивіда в різних умовах. Під тестуванням у широкому розумінні розуміється сукупність усіх процедурних етапів (планування, складання, апробації, обробки та інтерпретації результатів, перепланування, оформлення та підготовка специфікацій, інструкцій остаточного тесту). У вузькому сенсі тестування розглядається як форма контролю та навчання за допомогою проведення та використання тесту [2, с. 44]. Одне з найпоширеніших застосувань тестування є навчання іноземних мов. Для цих цілей використовуються мовні чи лінгводидактичні тести. Лінгводидактичний тест (поняття ввів В. Коккота) співвідноситься з комплексом завдань [7, с. 54].

Використання онлайн-тестування як засобу вивчення іноземної мови та оперативного контролю знань учнів є ефективним інструментом, що підвищує мотивацію учнів, адже характеризується такими ознаками:

– надає викладачеві можливість миттєво отримати зворотний зв'язок (статистичні дані за результатами тестування). Це дозволяє зрозуміти – чи достатньо добре засвоєний новий матеріал (у тому випадку, якщо тест передував поясненню цього матеріалу), чи достатньо міцно закріплені раніше отримані знання (аналогічно до домашнього завдання), чи потрібне повторення раніше вивченого матеріалу (у разі, якщо мова йде про тривалий розрив у часі між його запровадженням та перевіркою залишкових знань). Причому використання комп'ютерних технологій дозволяють отримати таку статистику за лічені секунди автоматично по кожному учню;

– проведення онлайн-тестування приносить економічну користь (економія на матеріальних ресурсах, економія часу). Для проведення

тесту безпосередньо на уроці потрібна мінімальна кількість тимчасових витрат – час витрачається тільки на написання самого тесту, а вся попередня підготовка щодо створення тесту та його розміщення на навчальному сайті проводиться у позанавчальний час;

– зручні місце та час проходження онлайн-тестів;

– недоліки, що проявляються в одночасному використанні мережі Інтернет для пошуку відповідей, виключення викладача з процесу контролювання списування під час виконання [1, с. 32].

Розглянемо структуру платформ, які можуть пропонувати створення онлайн-тестування при вивченні англійської мови та проаналізуємо сильні та слабкі сторони їх використання при проведенні контролю.

Платформа *Padlet* (<https://ru.padlet.com/dashboard>) має вигляд онлайн-доски, де при правильному доборі форми проведення контролю можна отримати очікуваний результат. До прикладу, представимо ситуацію на уроці з англійської мови у 8 класі профільної школи із поглибленим вивченням іноземних мов. Учні проходять тему «Порівняння граматичних часів *Present Perfect* та *Past Indefinite*», але часу на перевірку вивченого матеріалу обмаль, та і тема виходить на кінець семестрового контролю, отож оцінки потрібно виставити швидко. Вчителю у нагоді стає платформа *Padlet*, де обираючи створення онлайн-доски «Колонки» [4], педагог формує завдання у вигляді формул. До прикладу, у першій колонці він вказує структуру речень, якої треба дотримуватись кожному учневі: «Напишіть речення, в якому *Present Perfect* буде вжито у формі заперечення із використанням маркера часу *yet*». Кожен учень при цьому додає у цю колонку свій варіант речення із дотриманням вимог, вказуючи своє прізвище та ім'я для перевірки. При цьому є своєю плюси та недоліки, вчитель немає можливості автоматичної перевірки результатів, але відтак стає менш можливим списати таке речення із Інтернету. Якщо учень розуміє, які особливості граматичної структури та її практичного вживання, то вивчений матеріал засвоєно добре. Вчитель має змогу переглядати відповіді усіх учнів, зберігаючи процес виконання. Наступна колонка може мати порівняння цих часів, використання інших слів-маркерів, вживання у певній формі (ствердження, заперечення чи запитання) [4]. При виконанні завдання кожен учень може отримати певну кількість балів, що і буде ідентифікатором успішності. Вчитель має змогу виокремити помилки та надіслати результати учням.

Використання такої платформи не обмежується онлайн-тестуванням тільки граматичного матеріалу. Обираючи іншу форму роботи з онлайн-доскою учень має змогу перевірити власні вміння та навички з аудіювання (прослуховування аудіо файлу та виконання завдань до нього), читання (опрацювання завдань до тексту із розгорнутою або закритою відповіддю), письма (до прикладу, створення власної історії

чи письма товаришеві з запропонованої теми). Вчитель має безпосередній доступ до відповідей кожного учня, що уможлиблює процес легкого доступу, корегування та виправлення помилок.

Наступною платформою для онлайн-тестування є *Quizlet* (<https://quizlet.com>), особливістю якої є автоматична перевірка виконаного завдання. Онлайн-сервіс складається не тільки з тесту лексичних чи граматичних норм, але містить у собі і підготовчий етап (картки з обраною лексикою чи граматичними формами) [5]. Тут учень може працювати з вивченням нового матеріалу у формі диктанту, заучування карток, виправлення помилок у правописі. Фінальним етапом вивчення теми є тест, який складається з різних форм перевірки вивченого матеріалу: виправлення помилок, відповідність картинки і перекладу, написання перекладу [5]. Вчитель має змогу завдати домашнє завдання із вказівкою часу і кількістю спроб на виконання певного тесту. Великою перевагою є економія часу на перевірку вирішення завдань. Але серед недоліків можна виявити легкий доступ до інших сайтів-перекладачів, які допоможуть спростити цей процес. Тестування можна проводити у реальному часі, після проведення онлайн-заняття з учнями, але при цьому не можна контролювати індивідуальне виконання цих тестів онлайн.

Розглянемо детальніше опрацювання учнями 9 класу теми «*Means of Transport and Travelling*» на платформі *Quizlet* та виконання онлайн-тестування [5]. Окрім запропонованого лексичного матеріалу, який складається з нових слів, учням пропонується вивчити фразові дієслова, що вживаються із темою подорожі. При проходженні онлайн-тестування, особливу увагу приділяється саме доцільному використанню дієслів з прийменниками, які відносяться до тематичного блоку «Подорож». Серед форм онлайн-тестів більшу кількість балів можна отримати при правильному перекладі вивченого матеріалу, меншу – за знаходження відповідностей та виправлення помилок у перекладі. При формуванні повторного тесту лексичний матеріал, що перевірятиметься, буде замінено (інші лексеми, інший порядок виконання), що цілком унеможлиблює списування відповідей учнями один в одного.

Слід зазначити, що особливою перевагою наведених вище платформ є їх ігрова структура, яка знімає напругу при вивченні складної теми, викликає азарт при вирішенні тестів та мотивує до вивчення англійської мови в ігровій формі. Вчитель згідно з прогностичною компетентністю має змогу варіювати такий процес перевірки знань у формі онлайн-тестування, змінювати план та складність виконання завдань, формувати сильні та слабкі сторони очікуваних результатів.

Таким чином, проведення онлайн-тестувань на платформах *Padlet* та *Quizlet*, допомагають викладачеві урізноманітнити підхід до контролю та перевірки знань, вмінь та навичок при навчанні англійській мові.

Не можна стверджувати, що онлайн-тестування є універсальним, адже воно не позбавлене недоліків, як то механічна перевірка відповідей та знаходження перекладу в мережі Інтернет, або користування іншими гаджетами. До переваг можна віднести – економію часу та матеріалу при перевірці результатів тестів вчителем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.Б. Компьютерное тестирование: системный подход к оценке качества знаний студентов. М.: Педагогика, 2001. 164 с.
2. Булах І.С. Створюємо якісний тест: навчальний посібник. К. : Майстер-клас, 2006. 160 с.
3. Лукіна Т.О. Педагогічна діагностика: завдання, методи, інструменти: навчально-методичні матеріали до модуля. К. : Проект «Рівний доступ до якісної освіти в Україні», 2007. 59 с.
4. Онлайн-дошка “Padlet”. URL: <https://ru.padlet.com/dashboard>.
5. Онлайн-платформа “Quizlet”. URL: <https://quizlet.com>
6. Internet-Based education / Research Institute of monitoring the quality of education. Collection. 2012. 33 p.
7. Kokkota V. A. Lingvodidaktic Testing. M. : High School, 2009. 127 p.
8. Samylkin N. N. Modern means of evaluating learning outcomes. M. : BINOM. Knowledge Laboratory, 2007. 172 p.

Dubtsova O. V.

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the
Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation
*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

COMMUNICATIVE FAILURES CAUSED BY DIFFERENCES IN STRUCTURES OF COMMUNICANTS' ETHOLOGICAL ENCYCLOPEDIA KNOWLEDGE

1. The paper reveals communicative failures caused by differences in structures of communicants' ethological encyclopedic knowledge within the framework of the intersubjectivity paradigm.

2. The intersubjective model of cognition and communication enables to take a broader look at the process of meaning generation in communication accounting for volition and affect adapting cognitive experience to the needs and feelings of the interacting subjects and triggering their goal-oriented motivated communicative actions [2, с. 65].

3. Within the framework of the intersubjectivity paradigm a communicative failure is viewed as an inability of a subject to make any

inference or making a faulty inference. Inference is explained both as «the natural emergent product of conscious/nonconscious interplay of volition, cognition, and affect, triggering a motivated communicative and social action» and as «a tool of discovering this key structure of human physic experience in linguistic analysis» [2, c. 69].

4. The causes of communicative failures have been identified applying inferential analysis. Carrying out inferential analysis, a researcher becomes a participant of an intersubjective act assuming the role of an observer interpreting communicative actions of other participants.

5. An intersubjective act is interpreted as an inter-action, where communicants' verbal/non-verbal communicative actions are viewed as perceptual stimuli, which trigger parallel conscious/non-conscious inference processes involving cognition, volition and affect resulting in a motivated communicative social action.

6. American cinema discourse represented by the genre of a situation comedy and modeling live communication supplied instances of communicative failures subjected to analysis.

7. Our data suggest that differences in structures of communicants' ethological encyclopedic knowledge are one of the causes of cognitive communicative failures.

8. Cognitive communicative failures result from the specificity of the communicants' cognitive experience influencing the content and structure of encyclopedic knowledge evoked by the verbal/non-verbal communicative action in an intersubjective act. This specificity can be explained in terms of centrality, which depends on 1) how well a particular conceptual content is established (“entrenched”) in the memory; 2) the particular context in which a lingual unit is embedded [1, c. 159].

9. We give evidence for ethological knowledge to be of both declarative and procedural nature.

10. We prove that cognitive communicative failures caused by differences in structures of communicants' ethological encyclopedic knowledge result from the addresser's ignorance of social values and ethic norms of social behavior.

REFERENCES

1. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. I: Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press.
2. Martynyuk, A. (2017). «Now that the magic is gone» or toward cognitive analysis of verbal/co-verbal communication. *Cognition, communication, discourse*, 15, 51–72. doi: 10.26565/2218-2926-2017-15-04.

Григорян Н. Р.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики
англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дьоміна Н. Ю.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики
англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ПРОСОДИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПЕРЕКОНУВАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ СУДОВІЙ ПРОМОВІ

Мотивацією для вивчення судової промови послуговував зростаючий інтерес до публічного мовлення та зокрема до судового. Судове красномовство ставить за мету говорити переконливо та доказувати свою точку зору. Тому, виступам обвинувачів і адвокатів властива персуазивність. Оратори поєднують логічність думки з емоційним впливом на слухачів, спонукаючи останніх до підсвідомого прийняття необхідного для оратора рішення.

Особлива роль в процесі реалізації переконування в судовій промові надається інтонації. Інтонація передає не тільки лінгвістичну інформацію, але також являється показником індивідуальності оратора та його емоційно-психологічного стану.

Теоретичною базою роботи слугували дослідження лінгвістів, що розглядали різні аспекти публічного виступу (роботи А.Д. Белової, Н.Н. Івакіної, Л.Г. Павлової, О. В. Шелестюк).

Об'єктом дослідження є усні висловлювання обвинувачів та адвокатів в реалізації чоловіків та жінок.

Предметом дослідження є просодичні засоби з точки зору їх участі в реалізації функції переконування.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей просодичної організації переконування як виду прямого впливу в судовій промові в британському та американському варіантах англійської мови.

Поставлена мета дослідження визначила наступні основні *завдання*:

1) проаналізувати теоретичні основи поняття «судової промови» та розглянути структуру; 2) розглянути поняття переконання як основний вид мовленнєвого впливу в судовій промові; 3) виявити просодичні засоби вираження переконування та роль судового оратора (захисник / обвинувач в реалізації як чоловіків, так і жінок) в процесі переконування.

Судова мова – це мова офіційна і вузькопрофесійна, сказана тільки в суді і тільки тими учасниками судового розгляду, яким представлено право виступу в дебатах. Основними з них є прокурор (державний обвинувач) і адвокат (захисник) [1, с.14].

Відзначимо характерні риси судової промови:

1) вона є різновидом публічної промови – це офіційна вузькопрофесійна мова прокурора або адвоката, звернена до суду і усім учасникам та присутнім при розгляді кримінальної або цивільної справи;

2) тематика судової промови строго обмежена матеріалами справи, що розглядається;

3) стиль судової промови має такі якості, як конкретність, детальність, об'єктивність, фактографічність;

4) судова мова полемічна і змагально-переконлива;

5) судова мова має п'ять адресатів – це суддя, присяжні (при їх наявності), процесуальний супротивник оратора, присутні в залі суду громадяни та підсудний.

6) стилістично судова мова характеризується поєднанням офіційно-ділового стилю і емоційно-експресивних засобів вираження, так як її тематика передбачає вживання юридичних формул і термінів; переконує же характер робить необхідним використання мовленнєвих засобів впливу, що створює експресивність [8, с. 14].

Розроблена теоретиками ораторського мистецтва Стародавньої Греції композиція публічного виступу зберігає свою актуальність і сьогодні. Публічне мовлення складається з:

- вступ, що має на меті привернути увагу слухачів,
- основна частина (виклад предмета виступу; аргументації своїх доводів і спростування доводів супротивника)
- висновок [7, с. 26].

Мовленнєвий вплив – це вплив, який чиниться суб'єктом на реципієнта за допомогою лінгвістичних, паралінгвістичних і нелінгвістичних символічних засобів в процесі спілкування, цей вплив відрізняється особливими предметними цілями мовця, які включають зміну особистісного сенсу того чи іншого об'єкта для реципієнта, перебудову категоріальних структур його свідомості, зміна поведінки, психічного стану або психофізіологічних процесів [11, с. 39].

Переконування – це думка, в істинності якої людина впевнена; ця думка має емоційно-моральну навантаженість; вона грає активну роль в житті людини в тому сенсі, що людина керується нею в своїй практичній або духовній діяльності; людина обстоює цю думку або реалізує її всупереч реальної або уявної опозиції; дана думка та ставлення до неї людини характеризуються відносною стійкістю [1, с. 4].

Отже, переконування характерно більшою мірою для захисних промов, ніж для промов обвинувачів. Це пов'язано з тим, що від уміння

захисника переконати суд у своїй точці зору залежить доля конкретної людини.

Людина розумна – це людина, яка аргументує. Незалежно від того, усвідомлює вона це чи ні, людина залучена в аргументаційну діяльність [2, с. 74].

Аргументація – це наука і мистецтво робити свою думку обґрунтованою і переконувати в ній іншу людину [3, с. 53].

У найпростішій моделі аргументаційної діяльності можна виділити дві головні дійові особи: аргументатора і реципієнта (адресата). Терміном аргументатор позначається особа, яка здійснює аргументацію. Реципієнт (адресат) – особа, якій вона адресована [1, с. 56].

Характерні риси аргументації:

- аргументація є цілеспрямованою діяльністю: вона має своїм завданням посилення або ослаблення чиїхось переконань;

- аргументація передбачає розумність тих, хто її сприймає, їх здатність раціонально зважувати аргументи, приймати їх або оскаржувати [11, с. 4].

В аргументації виділяються наступні рівні:

1) інформаційний – рівень змісту повідомлення, направленою адресату;

2) логічний – рівень організації повідомлення;

3) комунікативно-риторичний-сукупність способів переконання;

4) аксіологічний – системи цінностей;

5) етичний рівень – застосування моральних установок особистості;

6) естетичний – рівень художнього смаку, естетики спілкування, побудова [11, с. 33].

Матеріалом дослідження для вивчення просодичних особливостей висловлювань, характерних для судової промови, послуговували висловлювання, які реалізуються носіями британського та американського варіантів англійської мови. Просодична реалізація переконання проводилося на матеріалі епізодів з художніх фільмів та серіалів таких як: “Time to Kill”, “To Kill a Mockingbird”, “How to get away with a murderer?”, “A Verdict”, “Adam’s Rib”, “Arrow”, “Primal Fear”, “Devil’s Advocate”, “Shark”, “A few good men”, “How to get away with a murderer?” series, “For the People” series. Загальний об’єм становить 373 фрази.

Розглядалися захисні промови та промови обвинувачів, як в жіночій реалізації так і в реалізації чоловіків. Тож, ми розмежували чотири типи промов: промова обвинувача в реалізації чоловіка, промова обвинувача в жіночій реалізації, промова адвоката в реалізації чоловіка та промова адвоката в жіночій реалізації. Кожен тип промов був представлений п’ятьма реалізаціями. Таким чином, було оброблено 20 реалізацій.

В роботі проводився комп'ютерний аналіз, який дав можливість отримати об'єктивні дані про особливості просодичної організації переконливих фраз судових ораторів.

Застосування новітніх комп'ютерних технологій дозволяє на сучасному етапі здійснити електроакустичний аналіз, одночасно роблячи процедуру інструментальної обробки даних більш точною і наочною. Для обробки мовленнєвих сигналів по виділенню частоти основного тону (ЧОТ), інтенсивності та тривалості використовувалася програма PRAAT 6.1, розроблена в Великобританії [6, с. 237].

В ході усього експериментального дослідження були зроблені наступні висновки:

- у категорії адвокати-чоловіки спостерігається підвищення переконливої

- сили фраз в порівнянні з категорією обвинувачі-чоловіки. Це відбувається завдяки підвищенню частотних параметрів як максимальне значення ЧОТ першого ударного складу, максимальне значення ЧОТ ядра та максимальне значення ЧОТ фрази в цілому;

- у категорії адвокати-жінки спостерігається підвищення переконливої

- сили фраз в порівнянні з категорією обвинувачі-жінки. Це відбувається завдяки підвищенню частотних параметрів як максимальне значення ЧОТ першого ударного складу, максимальне значення ЧОТ ядра та максимальне значення ЧОТ фрази в цілому;

- щодо динамічних параметрів, спостерігається, що диктори

- обвинувачі-чоловіки, диктори-чоловіки адвокати та диктори жінки-обвинувачі промовляють переконливі фрази за допомогою високого ступеня гучності. У категорії адвокати-жінки середньо значення інтенсивності, превалює над трьома іншими типами, переконливі фрази вимовляються надзвичайно гучно, що з точністю підтверджує результати аналізу та говорить про те, що жіноче мовлення в даній категорії носить надзвичайно емоційний характер. Слід відзначити, що велика гучність, на межі з криком не є гарним показником в процесі переконування;

- щодо паузації, можливо зробити висновок, що для всіх чотирьох типів домінуючими є середньо тривалі паузи;

- мовлення адвоката в реалізації чоловіків є найбільш переконливим у порівнянні з іншими категоріями. Дослідження висотного рівня показало, що в мовленні адвокатів значення ЧОТ є трохи вищим і таким чином яскравіше. По дослідженню висотного рівня промова-адвокатів жінок також є більш переконливою, ніж промови обвинувачів-жінок, але адвокати-жінки програють у переконливості по динамічним параметрам, отже їх мовлення надзвичайно гучне, що іноді межує з криком. Щодо дослідження темпу, мовлення адвокатів-чоловіків та обвинувачів

чоловіків є переконливими, в них вдало комбінуються середній, повільний та швидкий темп, але домінуючим є впевнений середній темп. Промови жінок-адвокатів поступаються у цьому параметрі, так як в них дуже частотним є швидкий темп, а квапливе мовлення не є гарним маркером переконливого мовлення.

Урахувавши результати комп'ютерного аналізу промови-адвокатів чоловіків виявились найбільш переконливими, хоча не заперечуються той факт, що всі чотири типи відзначаються переконливим характером.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев А.П., Аргументация. Познание. Общение. М.: Изд-во Московского университета, 1991. 150 с.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. К.: Наукова думка, 1997. 312 с.
3. Демина Л.А., Теория и практика аргументации: учеб. пособие. М.: Юр.Норма, НИЦ ИНФРА-М, 2014. 272 с.
4. Ивакина Н.Н. Основы судебного красноречия. М.: Юристъ, 2007. 464 с.
5. Корольова Т.М., Швецова В.С. Категорія переконання в юридичному дискурсі. Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. Лінгвіст. Науки. 2016. №22. С. 85-89.
6. Кравченко Н.О. Синергійність англосовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса, 2017. 407 с.
7. Лазарева В.А. Теория судебной речи: учеб.пособие. Самара : Самарский университет, 2001. 123 с.
8. Михалкин Н. В. Риторика для юристов : учебник для прикладного бакалаври ата. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 322 с.
9. Павлова О.А. Ораторское пособие юриста: учеб. пособие. М.: Международный юридический университет, 2013. 136 с.
10. Сергеич, П. Искусство речи на суде. Москва : Издательство Юрайт, 2016. 395 с.
11. Шелестюк Е.В. Речевое воздействие: онтология и методология исследования: монография . 2-е изд., испр. и доп. М.: ФЛИНТА : Наука, 2014. 344 с.

Ільченко А. Р.
студентка IV курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТВОРАХ ЖАНРУ ХУАЦЗЮ

Явище парцеляції досить детально розглянуто в роботах вітчизняних вчених. Зроблені ними висновки свідчать про достатнє функціонування парцельованих конструкцій як в усному, так і в письмовому мовленні. У своїй роботі використовуємо визначення парцеляції, згідно з яким, це синтаксично зумовлений стилістичний прийом мовленнєвої експресії, котрий реалізується в «структурно-семантичному й інтонаційному» відокремленні мінімум однієї синтагми шляхом винесення її за межі вихідного речення й розташування «в постпозиції стосовно» опорної частини [1, с. 250].

Проте парцеляція зовсім не була предметом дослідження китайських вчених, а також вітчизняних та зарубіжних вчених, які займаються дослідженнями китайської мови, незважаючи на приналежність останньої до групи ізолюючих за морфологічною класифікацією [4, с. 101], що не передбачає наявності занадто поширених висловлювань. Вивчення відібраного нами мовного матеріалу, однак, свідчить про те, що явище парцеляції досить частотне та потребує подальшого детального аналізу.

Яскраві приклади реалізації прийому парцеляції містяться у творах жанру хуацзю перших двох третин ХХ століття. Це насамперед пояснюється введенням у літературний процес мови байхуа, котрій властиві певна уривчастість, емоційність тощо [7].

Виникаючи в живому спілкуванні, парцеляція стає частиною нормативної літературної мови, одним із поширених засобів акцентуації висловлювання [3], його увиразнення за використання мінімального набору мовних ресурсів, а також надання йому відтінку невимуженості [2, с. 137], характерних для колоквиального синтаксису рис сегментованості [5], економічності й дистинктності [8]. Отже, підґрунтям для використання прийому парцеляції в китайській драмі минулого століття є також явище стилізації розмовного мовлення, вмотивоване важливістю синтаксичної організації реплік героїв заради задоволення потреби автора у створенні таких діалогів, що були б однаково зрозумілі і читачам, і свідкам театрального дійства [6].

В межах актуальних на сьогодні підходів до вивчення багато-аспектного явища парцеляції розробляються різноманітні класифікації, відповідно до яких парцельовані конструкції диференціюються за їх структурними особливостями, локалізацією в реченні, відношеннями між парцелятом та основою тощо. Проаналізувавши приклади застосування прийому парцеляції в розмовних драмах авторства Тянь Ханя (田汉), Лао Ше (老舍) та Цао Юя (曹禺), ми дійшли висновку про надмірну спрощеність існуючих типологій, адже увага спрямована лише на один параметр. Тому нами була розроблена комплексна типологія, застосування якої дозволило визначити структурні й семантичні особливості парцельованих конструкцій у китайській розмовній драмі.

Типовою для творів жанру хуацзю видається парцеляція саме складних речень із винесенням структурно неускладненої частини в парцелят, якому властива прогнозована здатність до відокремлення. Розташований у постпозиції відносно опорного речення, парцелят у найбільш частотних для китайської розмовної драми конструкціях має зміст лише у зв'язку з останнім. Пунктуація в переважній кількості випадків залишається традиційною: частини відділені одна від одної крапкою, знаками питання або оклику. Наприклад:

«。。。这几页信纸上的红花也模糊了。但这并不是我的嘴唇吻湿的，这是我的眼泪流湿的。」 (пер. – «Червоні квіти на цих кількох аркушах поштового паперу також розмиті. Але це не вологий поцілунок моїх вуст, це вологі сліди моїх сліз.») [12].

Цікавими виключеннями вважаємо випадки дистантного розташування базової частини й парцеляту, проспективне розташування останнього, а також оформлені нетрадиційними розділовими знаками парцеляційні конструкції. До прикладу:

«这一，也好吧。」 (пер. – «Це ---, теж непогано.») [11].

«我找了十年了，——没有一点影子。」 (пер. – «Я шукаю 10 років, -- -- нема й натяку.») [9].

Розглядаючи семантику й функціональну роль парцельованих конструкцій у творах китайських драматургів, ми можемо говорити про їх переважну спрямованість на уточнення залишеної в опорному реченні частини висловлення. Насамперед це стосується простих речень, в яких розмежовані традиційним розділовим знаком частини зберігають контактне взаємоположення, а ретроспективно розташований, полегшений в структурному плані парцелят (головний або другорядний член висхідно цілісного речення) валентно зумовлюється опорною частиною. Наприклад:

«怎样啊？六爷！又打得紧吗？」 (пер. – «Що таке? Дядько Ліу! Знову перенапружився?») [10].

Вважаючи видільну функцію такою, що властива явищу парцеляції в загальному плані текстового відрізка за замовчуванням, стверджуємо, що у функціональному плані парцельовані конструкції виконують або лише її, або будь-яку іншу функцію: характерологічну, зображальну, емоційну або комунікативно-прагматичну – в поєднанні з нею. Аналіз відібраного мовного матеріалу виявив, що для парцеляції у творах жанру хуацзю найбільш типовими є видільна, комунікативно-прагматична та емоційна функції.

Таким чином, відповідаючи особливостям мовлення драматичних творів та власне китайської мови прийом парцеляції є характерним для розмовної драми перших двох третин ХХ століття. Використання таких конструкцій умотивоване насамперед закладеним у репліки героїв прагненням автора увиразнити певне висловлення, зробити акцент на емоціях суб'єкта мовлення, а також реалізувати конкретну комунікативну мету.

Напрямок подальших наукових пошуків убачається в удосконаленні комплексної типології парцельованих конструкцій у творах жанру хуацзю, а також розширенні об'єму досліджуваного лінгвістичного матеріалу задля формування більш об'єктивного бачення окреслених в актуальній статті їх структурних та стилістичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавринюк Т. І. Особливості функціонування парцельованих конструкцій у художньому тексті. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : збірник наукових праць*. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. Вип. 13. С. 249–254.

2. Гаврилюк О. Р. До питання про парцеляцію складних безполучникових речень інтенсивної допустово-протиставної семантики. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2013. № 10. С. 136–139.

3. Галацька В. Л. Парцеляція як допоміжна комунікативна стратегія в сучасній театральній журналістиці незалежної України. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2013. Вип. 37. С. 104–110.

4. Курдюмов В. А. Курс китайського языка. Теоретическая грамматика. Москва : Цитадель-Трейд; Лада, 2005. 576 с.

5. Мясичева Н. Н. Разговорный синтаксис как источник языкового обновления современной художественной прозы и место в нём парцелляции: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. СПб., 1993. 18 с.

6. Ткаченко Т. В. Засоби стилізації розмовності в прозі Михайла Стельмаха : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 20 с.

7. Федоренко Н. Т. Китайское литературное наследие и современность / ред. Н. Т. Федоренко. Москва : Художественная литература, 1981. 398 с.

8. Харитоновна Е. В. Парцелляция как особенность синтаксиса современной публицистики. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2014. № 2 (87). С. 91–94.

9. 曹禹, 《雷雨》. URL: <http://www.dushu369.com/zhongguomingzhu/leiyu/> (дата звернення: 25.11.2021).

10. 老舍, 《茶馆》. URL: <http://www.dushu369.com/zhongguomingzhu/chaguan/> (дата звернення: 08.11.2021).

11. 田汉, 《关汉卿》. URL: <https://www.douban.com/group/topic/58254791> (дата звернення: 11.11.2021).

12. 田汉, 《咖啡店之一夜》. URL: <https://wenku.baidu.com/view/c49c1a114431b90d6c85c782.html> (дата звернення: 08.11.2021).

Крисько І. В.

бакалавр факультету іноземної філології

Науковий керівник: **Макарук Л. Л.**

доктор філологічних наук, професор

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ІНФОГРАФІЧНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ, ПРИСВЯЧЕНИХ COVID-19

COVID-19 став найбільш обговорюваною темою у 2019–2022 рр., оскільки має величезний вплив на життя всіх людей на планеті. Пандемія замінила звичні для нас види поведінки, такі як привітання (обійми, потискання руки), дистанцію при зустрічі та інше на нові. Вочевидь, що звикнути до різких змін досить важко. Тому виникла необхідність у швидкому, якісному та усебічному інформуванні населення щодо вірусу. Офіційні організації, такі як Центр контролю захворювань та Всесвітня організація охорони здоров'я, які є одними із найбільш авторитетних джерел інформації працюють над розробкою низки візуальних матеріалів: інфографіки, діаграм, анімацій, ілюстрацій, карт, мультфільмів та навіть GIF-файлів.

Інфографіка стала одним із найпопулярніших способів інформування населення. Англомовні інфографічні тексти малої форми мають чітке завдання: якісно передати якомога більше важливої інформації, використовуючи якнайменше ресурсів. Піктограми стали ключовими елементами мікроформатних інфографічних текстів. Звичайно, задля уникнення непорозумінь та багатозначності, їх доповнюють вербальними відповідниками, що також посилюють та наголошують на найважливіших блоках інформації.

За допомогою інфографіки один і той же сенс можна передати багатьма способами, що і пояснює величезну кількість тестів малої форми на тему COVID-19. Позивними є випадки, у яких сенс зрозумілий для різного типу аудиторій. Зокрема, для мовців не лише англійської мови. Зазвичай, все ж визначається цільова аудиторія, як наприклад діти чи дорослі. Якщо для одних важливо використовувати яскраві кольори та малюнки, щоб привернути увагу, то для інших потрібно наводити факти та докази. Проте реципієнти завжди цінують лаконічність та мінімалізм. Тому можемо поділити інфографічні тести малої форми на дві групи: збалансовані та перенавантажені.

Перші тексти містять піктограми та лаконічний вербальний супровід та водночас не перевантажують реципієнта. Вони є легкими для розуміння, а отже корисними для реципієнта. Другий тип характеризуються некоректним використанням інфографіки, оскільки такий матеріал важко зрозуміти і часто людина не запам'ятовує важливої інформації.

Отже мінімізація кількості інформації є важливим фактором у процесі запам'ятовування людиною. У цьому випадку ми говоримо про життєво необхідні повідомлення, алгоритми дій та правила, які здатні врятувати мільйони життів.

Важливо наголосити на взаємодоповненні графічних ресурсів вербальними складниками. Лексеми допомагають реципієнтам визначити точний зміст повідомлення. Хоча вони і не є настільки універсальними засобами передачі інформації як невербальні, їх важливість не може бути знівельована. Спочатку людина звертає увагу на візуальну складову, тобто на піктограму, але якщо їй потрібно збагнути сенс, або картинка є зовсім не зрозумілою, то вербальні елементи – єдиний можливий вихід із ситуації. До того ж, деякі інфографічні тексти малої форми неможливо зрозуміти без вербального відповідника.

Отже, інфографічні мікротексти стали важливим способом комунікації з усіма верствами населення задля донесення до них необхідної інформації щодо COVID-19. Вони повинні бути збалансованим поєднанням вербальних та невербальних елементів, щоб у повній мірі виконувати поставлене завдання.

Рубана Є. С.
аспірант кафедри германського, загального
і порівняльного мовознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

ПРИНЦИПИ ЧАСТОТНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕРМІНІВ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА

Орієнтація перекладознавчих студій у галузі фахових мов на встановлення та детермінацію семантико-парадигматичних відношень (синонімічних, антонімічних, полісемічних, омонімічних та ін.) у рамках конкретних терміносистем – хоча явище і не нове для мовознавчої традиції, проте щоразу зумовлює чимало дискусій щодо принципів уніфікації та стандартизації їх класифікаційних сіток. Загальновідомим є факт розвитку інтенціоналу термінів та терміносполук як одиниць загальнозвжваної мови, які існують в рамках відповідних ієрархічних відношень терміносистеми фахової мови і вирізняються специфікою свого функціонування [1, с. 48]. У руслі бурхливого розвитку науки і техніки проблема єдиного підходу до класифікації таких лексико-семантичних зв'язків стає все більш актуальною.

Метою нашої лінгвістичної розвідки є комплексний аналіз парадигматичних відношень терміносистеми німецької фахової мови архітектури та будівництва (далі НФМАБ) (синонімії, антонімії, полісемії, омонімії, гіпонімії і гіперонімії). Проаналізувавши наявні класифікації, стає очевидно, що частотний статус термінів досить часто залишається поза увагою дослідників. На наш погляд, аспект частоти вживання термінологічної одиниці у процесі фахової комунікації є ключовою ланкою у розробці перекладних словників нового типу, які не лише охоплюють найбільш продуктивні моделі фахової комунікації, а й дозволяють здійснення ретроспективного аналізу всіх пластів лексики. Дослідження частотного потенціалу термінів НФМАБ передбачає також імплементацію численних методик структурного методу (семантичного, етимологічного, компонентного, дефініційного аналізів, аналізу за безпосередніми складниками). Використання зазначених методик для вивчення парадигматичних рядів терміносполуками НФМАБ показало, що між термінами та терміносполуками НФМАБ існує 8626 парадигматичних відношень. Загалом, наприклад, було виокремлено 1090 синонімічних відношень НФМАБ (серед них: *die Verdrahtung – die Verkabelung* «монтаж кабельної проводки»; *das Kapitell – das Gebälk, der Architrav, das Kapital* «капітель» та ін.). Число гіперо-гіпонімічних відношень в терміносфері НФМАБ складає 2787 (наприклад, *das Gewölbe*

«склепіння» – *das Grubengewölbe* «зімкнуте монастирське склепіння»). Запропоновані приклади парадигматичних рядів ми пропонуємо систематизувати за частотою вживання у процесі фахової комунікації згідно з розробленою нами класифікаційною сіткою.

Встановлення індексу частоти вживання термінів НФМАБ та розробка єдиної класифікаційної моделі стають можливими із використанням словника німецької мови Дуден [2], електронного словника німецької мови DWDS [3] та «Німецько-українського словника термінів архітектури і будівництва» [4]. Однією з базових ознак кожної лексеми таких словників є її частота вживання. За частотними показниками ми виокремлюємо термінологічні одиниці парадигматичних рядів НФМАБ, що належать до низькочастотної, середньочастотної та високочастотної лексики. Крім основних категорій виникає потреба виокремлення ще 2 граничних підгруп: гіпернизькочастотної та гіпервисокочастотної лексики.

Основним принципом систематизації лексем НФМАБ відповідно до першої категорії лексики є приналежність термінологічних одиниць до 99999 найбільш вживаних слів. Такі слова відносно рідко зустрічаються у мовленнєвому потоці архітекторів, зодчих, інженерів та будівельників. Згідно з цим принципом ми виокремлюємо «низькочастотну лексику». Якщо терміни НФМАБ вживаються 1 раз на 10000 слів у процесі комунікації, ми відносимо їх до так званої «середньочастотної лексики». Частота вживання термінів третьої категорії, відповідно до нашої класифікації, складає 1 раз на 1000 слів, тому ми угрупували такі терміни в категорію «високочастотна лексика».

Питання розмежування двох граничних категорій пов'язане з необхідністю диференціації пластів лексики з найменшим (гіпернизькочастотна лексика) та найбільшим (гіпервисокочастотна підгрупа лексем) індексами частоти вживання термінів НФМАБ у ході міжмовної фахової комунікації. Терміни, що належать до гіпернизькочастотної лексики, вживаються у професійному мовленні 1 раз на понад 100000 слів, а категорія «гіпервисокочастотної лексики» складається з найчастіше вживаної фахової термінології (частота їх вжитку – 1 раз на 100 слів).

Модель розробленої нами класифікації слід використовувати, на наш погляд, насамперед, під час проведення комплексного аналізу парадигматичних зв'язків, адже, наприклад, завдяки частотним показникам стає очевидно, що термін *die Säule* «колона», який є складовою синонімічного ряду, належить поряд з синонімом *der Pilaster* до гіпернизькочастотної лексики. Інші одиниці цього ряду: *der Pfeiler* та *die Stütze* – частіше використовуються у мовленні архітекторів і зодчих, тому належать до низькочастотної лексики.

Підхід до вивчення характеру ієрархічності терміносистеми НФМАБ з позиції частоти вживання трансформує усталені погляди на аналіз терміносистем фахових мов і дозволяє вивчити функціонування

терміносистеми у історичному зрізі [5]. Таким чином, наприклад, термін-гіперонім *der Baustoff*, який вживається для позначення категорії будівельних матеріалів, є елементом середньочастотної лексики (до цієї категорії слід віднести і такі синонімічні одиниці, як: *das Baumaterial*, *die Bauelemente*). Частота вживання цієї лексеми збільшується, починаючи з 1920 рр. [3]. Підґрунтям такої зміни частоти вживання ми вважаємо континуальний розвиток сфери архітектури і будівництва, а також появу новітніх будівельних технологій та екологічно чистих матеріалів для будівництва у цей історичний період.

Результати нашого дослідження є важливим етапом вивчення архітектоніки сучасного стану терміносистеми НФМАБ та реконструкції процесів становлення і розвитку вказаної термінологічної системи, саме тому вони сприятимуть встановленню наявних парадигматичних відношень у інших терміносистемах фахових мов з перспективи частоти вживання термінів у процесі іншомовної фахової комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах М.: Высшая школа, 1987. 104 с.

2. Duden: das große Fremdwörterbuch Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred; bearb. v. U. Kraif u.a. 4. Aufl. Mannheim; Leipzig [u.a.]: Duden, 2007. 1548 S.

3. DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/wb/>

4. Кійко С. В., Пинтюк Є. С. Німецько-український словник термінів архітектури та будівництва. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.

5. Пинтюк Є.С. До проблеми експлікації етапів дослідження німецької фахової мови архітектури та будівництва. I International Science Conference on Multidisciplinary Research: зб. матеріалів доп. учасн. I Міжнар. наук.-практ. конф. Берлін, 2021. С. 874-876.

Сологуб Л. В.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ЕКОЛОГІЧНОМУ НАУКОВО-ДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасний дискурс набуває рис естетизації, котра виявляється в посиленій візуалізації комунікативного фрагменту. Поєднання візуального та вербального створює лінгвовізуальний феномен (термін В. Є. Чернявської) [4, с. 87], у якому, на думку російської дослідниці О. Є. Анісімової, вербальний та візуальний компонент створюють єдине ціле, що забезпечує його комплексний прагматичний вплив на адресата (ефект персуазивності) [1, с. 73].

Пікторальні зображення фіксують моменти життя людини та навколишнього середовища, тим самим створюючи своєрідний візуальний образ світу. Дані елементи вводять ритм та динаміку у сприйняття вербального тексту екологічного НДД, виступаючи засобом додаткової емоціоналізації та експресивності комунікативного фрагменту. Саме креалізований (полікодовий, мультимодальний) текст привертає увагу адресата (аттрактивна функція), виражає почуття продуцента та впливає на емоції реципієнта (експресивна функція), частково передає вербальну інформацію у вигляді образів, які сприймаються за допомогою органів чуттів (ілюстративна функція), виступає наочним підтвердженням переданої автором інформації (аргументуюча функція). Як відомо, візуальні елементи пов'язані із наочною агітацією, призначені для швидкої та ефективної передачі повідомлення, і тому затребувані сучасним суспільством як суспільством глобальних технологій.

В англомовних підручниках з екології ми зафіксували значне використання фотографій та коміксів як пікторальних зображень взаємодії природних та суспільних дій.

Значне місце у підручниках займають фотографії, які за своїми характеристиками ближчі до пікторальних засобів, ніж до тексту [5]. У підручниках із екології представлені чорно-білі і кольорові фотографії, причому їх співвідношення показує домінування кольорових фотографій. Це пояснюється тим, що порівняно із чорно-білими, кольорові ілюстрації підвищують інформативне сприйняття у декілька разів, впливаючи на психологічну свідомість адресата, акцентуючи на основних ідеях матеріалу, ілюстрованого у фотографіях. В них превалюють яскраві кольори (різноманітні відтінки червоного, зеленого, жовтого, синього), які у поєднанні із темними кольорами (відтінками чорного, сірого і коричневого) утворюють гармонію масштабу і ритму.

На чорно-білих фотографіях в основному зображені відомі вчені у галузі екології та події епохи, коли світлини робились саме в цих кольорах.

Але, оскільки екологія – це наука про вплив різноманітних чинників на навколишнє середовище та його охорону, то в підручниках переважають фотографії із зображенням впливу негативних явищ на природний стан Землі. Такі фотографії зроблені в темних, «похмурих» тонах, що з негативною конотацією показують екологічні реалії у сучасному світі: забруднення навколишнього середовища побутовими і промисловими відходами, кліматичні аномалії, нерівномірність економічного розвитку у різних країнах, проблеми бідності, перенаселення, еміграції тощо.

І, навпаки, на фотографіях з позитивною конотацією переважають світлі, «яскраві» кольори, які налаштовують адресата на позитивне сприйняття інформації, тим самим примушуючи змінити своє споживацьке ставлення до природи і створити нову ідеологію на принципах партнерства людини і навколишнього середовища.

Іноколи автори використовують прийом контрасту, щоб показати вражаюче протиставлення між явищами, що впливає на психоемоційну сферу адресата. Так, на фрагментах, зображених нижче, адресанти показують густозаселене місто Калькутта у Індії (фрагмент *a*) та каліфорнійське місто Девіс у США (фрагмент *b*). Контраст відразу кидається у вічі. На першому фрагменті – це неймовірна кількість людей та вантажного транспорту на вулиці, на другому – спокійні, позитивно налаштовані панянки катаються на ровері уздовж вулиць міста.

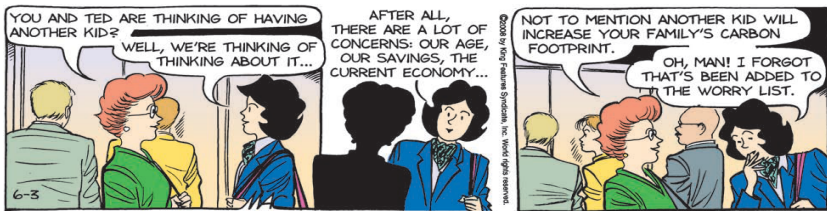
**FIGURE 1.9. How many people do we want on Earth?
(a) Streets of Calcutta; (b) Davis, California**

Підпис до фрагменту у вигляді риторичного запитання (*How many people do we want on Earth?*) підсилює емоційно-експресивне напруження даного фрагменту, змушуючи реципієнта замислитись над проблемами популяції Землі та подолання рівня бідності. Прагматична роль риторичних запитань полягає у встановленні невидимого, але відчутного контакту із читачем.

Саме співвідношення «похмурих» і «яскравих» кольорів фотографій дозволяє нам стверджувати про ідеологічний характер науково-дидактичної комунікації у сфері екології.

У підручниках з екології ми спостерігаємо використання авторами коміксів, які російський дослідник О. Г. Сонін визначає як «особливий спосіб оповіді, текст якої представляє собою послідовність кадрів, які містять вербальний та візуальний компоненти, поміщені в особливу рамку» [3]. Саме комікс, який з'явився в засобах масової комунікації США в кінці XIX століття, набув популярності у періодичних виданнях, що відразу зорієнтувало його на широку читачську аудиторію. У підручниках завдяки коміксу автори залучають у екологічний НДД елементи художнього та побутового дискурсів. Мовлення персонажів коміксів поміщене у спеціальний простір у формі «хмаринки», яка відходить від голови персонажа і містить його репліку (філактер).

Так, наприклад, у розділі, присвяченому проблемі населення Землі, автори наводять наступний фрагмент:

У ньому розглядають важливе для сучасного суспільства питання кількості дітей у американській сім'ї та пов'язані з цим проблеми (*worry list*): у діалозі поряд із фізичними (*our age*), економічними (*our savings, current economy*) персонажі також хвилюються і про екологічні проблеми (використовується термін, утворений шляхом метафоризації *carbon footprint* – вуглецевий слід, який обчислює викиди вуглецю в атмосферу, використаного при виробництві автомобіля та спалюванні пального при його експлуатації). Використання у філактерах конструкцій із вигуками (*Oh, man!*, *Well*), питальних речень із безпосереднім звертанням до адресата (*You and Ted are thinking of another kid?*), скорочених форм (*we're, that's been*) підкреслює розмовно-побутовий стиль даного фрагменту, спрощуючи спілкування. Елементи *питання-відповідь* створюють структуру спонтанного діалогу, привертаючи увагу та інтерес до предмету розмови.

Таким чином, комікси, наголошуючи на проблемах навколишнього середовища, «задають імпульс неспокійного, небайдужого ставлення» [2, с. 143] до вивчення екологічних дисциплін, поживляють оповідь та розвивають образне мислення реципієнта.

Отже, використання пікторальних засобів візуалізації навчального матеріалу у підручниках (фотографій та коміксів) активізує увагу реципієнта, розвиває його або її наочно-образне мислення, створюючи відповідний психоемоційний стан адресата.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Е. Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов). *Вопросы языкознания*. 1992. № 4. С. 71-78.
2. Винник О. Ю. Комунікативні стратегії і тактики впливу на адресата в сучасному англомовному дискурсі програмування: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2012. 215 с.
3. Сонин А. Г. Комикс: психолінгвистический анализ: монография. Барнаул : Изд-во Алтайского госуниверситета, 1999. 111 с.
4. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность: учеб. пособие. М. : Книжный дом «Либроком», 2009. 248 с.
5. Lemke J. L. *Multiplying Meaning: Visual and Verbal Semiotics in Scientific Text*. Reading Science [ed. J. R. Martin, R. Veel]. London: Routledge, 1998. P. 87-113.

Хмель В. В.

викладач кафедри теорії, практики
та перекладу французької мови

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

НАВЧАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ФОНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Одним із основних завдань викладання сучасних мов є створення початкових ресурсів для здобувачів освіти. Саме в цьому ракурсі постає питання про місце підручника як засобу. Мета, яку потрібно досягти, практична.

Таким чином, питання практичної мети вивчення іноземної мови передбачає оволодіння студентами комунікативних мовних компетентностей на рівні, достатньому для досягнення комунікації в чотирьох аспектах мовної діяльності (усне й письмове розуміння, усне і письмове висловлювання), а також у медіації, для якої усне розуміння є одним із основних навичок, особливо на початку навчання [3, с. 92].

Оскільки фонетика є першим кроком у вивченні іноземної мови, їй надається велике значення. І все ж, це мало вивчений методичний майданчик у порівнянні з іншими лінгвістичними напрямками такими як граматики, лексика тощо. Під впливом глобалізації стає необхідним оволодіння комунікативною компетентністю, тоді як фонетична компетентність є самою мовною основою, яка сприяє розумінню під час спілкування [1, с. 38-39].

Сучасні автори та практики (М. Bento, С. Champagne-Muzar та ін.) пропонують нам своє бачення фонетичного корегування для студентів та своє розуміння навчального процесу. Вони пропонують здійснювати фонетичне корегування відповідно до шести фаз: *сприйняття, розпізнавання, анатомо-фізіологічне залучення, зв'язок письмовий код / усний код, спрямоване усне відтворення, спонтанне усне відтворення*. Ці фази йдуть одна за одною в основному відповідно до етапів набуття: неможливо вимовити те, що не можна розпізнати чи сприйняти, за винятком того, що фаза зв'язок письмовий код / усний код може бути до або після відтворення. Іншими словами, сприйняття та розпізнавання є передбачуваними умовами відтворення. І анатомо-фізіологічне залучення також відбувається на інших фазах [1, с. 38-39].

Наше дослідження присвячене відповідно аналізу методики викладання французької мови як іноземної через призму необхідності вивчення фонетичного аспекту, а також запропоновано методичні рекомендації щодо досліджуваної проблеми. В цьому аспекті питання про місце підручника як інструменту є одним із основних завдань викладання/вивчення сучасних мов, при цьому фонетична компетентність залишається лінгвістичною основою, яка сприяє розумінню під час спілкування між співрозмовниками.

Навчання вимові недостатньо приділяється уваги, на наш погляд, як під час викладання французької мови на заняттях, так і неповно ця проблема віддзеркалена через відповідні вправи і завдання у підручниках.

У наведеній нижче неповній бібліографії представлені останні роботи, статті та веб-сайти щодо навчання вимови французької мови. Вона охоплює викладання фонетики, а також практичні курси, які можна використовувати під час заняття або самостійного навчання.

– *Abry D. Phonétique*, CLE international : Paris, 2007, 175 с. з аудіо компакт-диск. Теоретична частина має на меті пояснити фонологічну систему сучасної французької мови. Представлені також різні засоби корегування французької вимови. Зведена таблиця вказує на різні цілі, які необхідно досягти відповідно до рівня кваліфікації, визначеного CEFR. Подаються розробки з аудіювання, вимови та корегування відповідно.

– Bento M. *Phonétique et phonologie en classe de FLE : Quelle norme enseignée ?* 2007, 9, Les Langues modernes, n° 3, p. 55-71

– Blanc G. *L'enseignement de la phonétique du français langue étrangère (FLE)*, 2011.

– Briet G., Collige V., Rassart E. *La prononciation en classe*, PUG/Grenoble, 2014, 192 p. У цій роботі також пропонуються різні методики з опрацювання французької вимови. Вона складається з трьох частин (просодія, голосні, приголосні), в яких аналізуються і пропонуються розробки щодо подолання фонетичних труднощів.

– Супровідний сайт <http://laprononciationenclasse.jimdo.com/>, що містить відео- та аудіо- розділи, а також діагностичну таблицю для викладача.

– Champagne-Muzar C., Bourdages J.S. *Le point sur la phonétique*, CLE international / Paris, 1998. У цій роботі проводиться, зокрема, оцінювання викладання фонетики в рамках вивчення другої мови або іноземної.

– Dufeu B. *L'importance de la prononciation dans l'apprentissage d'une langue étrangère*, (<http://www.psychodramaturgie>).

– Lauret B. *Enseigner la prononciation du français : questions et outils*, Hachette FLE/Vanves, 2007, 192 p. В роботі окрім інструментів і засобів навчання вимови, обговорюється питання про лексичні та морфологічні аспекти.

– Léon P. et autr. *Phonétique du FLE : prononciation : de la lettre au son*, A. Colin/Paris, 2009, 142 p. Це рекомендації щодо опрацювання взаємозв'язку «буква-звук» у викладанні французької мови як іноземної. Початківці часто вчаться читати і писати французькою, перш ніж оволодіти її фонетикою.

Як зазначалося вище, автори з проблематики навчання вимови рекомендують шість етапів фонетичного корегування. *Сприйняття* – це навчання здібностей розпізнавати звуки. Дотримуючись правил або стратегій, учням пропонується слухати фонетично схожі слова. Подібні вправи виконуються з різними частинами слів: звуки, що розпізнаються, можуть бути розміщені в різних позиціях, наприклад: на початку, в кінці, у відкритому складі тощо. Ми можемо керувати цим процесом різними способами: керувати тривалістю звуку, візуалізацією органів голосу, жестами та рухами тіла, введенням контекстів тощо. Наприкінці цієї частини пропонується знайомити учнів зі звуками через дзеркало, де вони можуть побачити форму їхніх губ під час вимови звуків. Потім ми переходимо до фази *розпізнавання* подібних звуків. Найпоширенішим методом є «порівняння-вибір», який передбачає спочатку прослуховування кількох слів, а потім визначення того, чи є вони різними чи фонетично ідентичними. Цей етап ґрунтується на набутих знаннях з фонетики та має на меті артикуляцію слів цільової мови.

Анатомо-фізіологічне залучення накопичує дії, які поступово визначають оригінальний фізичний досвід.

На етапі *відтворення* учні повинні потренуватися вимовляти кілька слів. Деякі фонетисти рекомендують виконувати фізичну розминку. У вправах з *відтворення* виділяють два види: *кероване і стихійне відтворення*.

Кероване відтворення засновано на повторюванні вправ з використанням вказівок викладача та автентичних документів. Спонтанне відтворення може бути пов'язане з комунікативними цілями. Враховуючи недосконалість роботи учня, ми можемо записати або зняти на відео його вимову, щоб отримати можливість ще раз прослухати те, що він відтворив раніше.

Зв'язок усний код / письмовий код, цей етап має на меті асоціювати звуки з графемами французької мови. Оскільки у французькій мові зв'язок між звуком і графемою не є взаємно однозначний, пропонуються також вправи з візуального розпізнавання, пов'язаного зі звуком [1, с. 38-39].

У сучасних підручниках із практичних мовних курсів, опублікованих французькими виданнями, фонетична частина знаходить своє місце в кожному розділі. Її завжди легко впізнати за назвою *phonétique*. Під цією рубрикою розглядаються явища, характерні для французької мови, такі як питання зв'язування, елізії, ритмічної групи, наголосу, і пропонується робота над звуками: слухове розпізнавання та зв'язки між звуком та його написанням. Вправи завжди короткі та спрямовані на формування навичок вимови з самого початку навчання.

Однак ці види вправ не завжди є адекватними та достатніми щодо очікувань учнів, враховуючи особливості сприйняття навчального матеріалу, оскільки вони спілкуються іншою мовою у житті. Саме з цієї причини ми створили підручник «*Manuel de français : le nouveau KROK A1-A2*» [4, с. 13-15].

У цьому підручнику фонетичну частину оформлено в усіх розділах і за допомогою всіх видів супутніх завдань і вправ, покликаних навчити вимовляти, утворювати і розуміти французькі звуки через слово, речення, текст (усно або письмово) з урахуванням потреб та особливостей здобувачів вищої освіти, а також викладачів, які використовують рідну мову, відмінну від французької.

Підсумовуючи, слід сказати, що навчання вимови має посідати привілейоване місце в сучасних методиках навчання мови. В цьому аспекті викладач одночасно з елементами мови (морфолого-синтаксичними, семантичними, лексикологічними) має розглядати й ті, що пов'язані з її усною традицією: усним характером мовлення, дискурсу, літературного явища тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bento M. Phonétique en classe de FLE – Quoi et comment enseigner ? *Le français dans le monde*, (386), 38-39. 2013. URL: france-education-international.fr].
2. Fernandes J. Phonétique, littérature et enseignement du français langue étrangère (FLE). *Théories et recherches*, 2017. URL: <https://calenda.org/404981>.
3. Хмель В.В. Методологічні аспекти викладання іноземної мови для спеціальних цілей на нефілологічних факультетах університетів. К. : Вища школа, 2015. С. 87–97.
4. Хмель В.В. Підручник французької мови: Новий КРОК А1-А2. *Manuel de français: le nouveau KROK A1-A2*. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2018. 336 с.

Tsys J. O.

PhD student, Assistant Lecturer of the Department
of Linguistics and Translation
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

SIMILE AS A MEANS OF CHARACTER'S PERSPECTIVE REPRESENTATION IN N. COWARD'S COMEDY PRIVATE LIVES

A dramatic text has its own specific organization of information representation. Generally, the text of a play consists of dialogues and polylogues, monologues as a main form of the text of the play are used less often. Stage instructions, author's remarks regarding characters' appearance, clothing, inner nature, thoughts, emotions, physical and verbal reactions and description of a place where events happen, details of setting and background, needed musical or natural sounds, choral songs are complementing each other and form a holistic dramatic text. Some of elements can be absent meaning only that the dramaturgy niche annually replenished with new forms of dramatic texts.

It is important to take into account one essential feature of the dramatic text. It is almost complete absence of narrative elements, despite such narrative elements as built-in narratives, prologue and epilogue. Such distinguishing feature is determinative in perspective expression in the dramatic text.

The term *perspective* originated is anonymous by origin and widely used in German linguistics (de. Erzählperspektive). Furthermore, the term *perspective* is sometimes identified with the term *point of view* or replaces it

completely, duplicating all its characteristics and usually used by English-speaking linguistics.

Onwards the definitions of perspective/point of view by different scholars are introduced.

G. J. Prince outlined point of view as one of the terms that represent narrative situations and mean perceptual and conceptual position [8, p. 52].

Such scholars as J. T. Shipley and P. Lubbock consider that point of view is the narrator's attitude to the narrative [9, 6].

According to Yu. M. Lotman the concept of point of view is similar to the concept of perspective in painting and in cinematography. [1, p.320] The scholar defines it as the relationship of the system to its subject, and by the subject of the system is meant consciousness that can generate the same structure and, therefore, the perception of the text that is reconstructed by this consciousness.

Taking into consideration definitions of point of view and perspective by these linguists, in this article *perspective* is defined as character's and author's interpretation of characters nature and feelings, situation itself and attitude towards them. It is usually can be found in narrative elements and prose fiction. D. McIntyre claims that owing to specificity of drama, perspective exists there mostly in character's lines and authors remarks [7].

The use of stylistic devices in dramatic texts enriches perspective expression and involves a reader into building their own perspective towards characters and events in a play.

When using stylistic devices to express the character's perspective in a comedy play an author should choose those stylistic devices that will accurately convey his own attitude and allow the author to be understood. Furthermore, stylistic devices should be presented in the most natural way in the character's speech in order to clearly express their perspective on a particular issue and describe another character from their point of view.

A. Kennedy emphasizes that the use of stylistic means subordinates to the idea of the author, the content of the work itself, creation of the image of the character and its impact on the reader. Linguostylistic means can accurately express thoughts, experiences, and the image of the spiritual world of the characters [5, p. 45-56].

One of the most frequently used stylistic device that N. Coward employs in his comedy play *Private lives* [3] to present perspective is simile.

Simile is defined by A.N. Morokhovsky as an imaginative comparison of two unlike objects belonging to two different classes [2, p. 168]. According to I.R. Galperin the intensification of some feature of the concept in question is realized in a device called simile [4, p. 123].

Figurative essence of simile is to compare two or more objects or phenomena that have similar features. Herewith concepts retain their independence and do not merge into a single impression. Each simile

conveys the image and is one of the shortest ways to describe complex psychological state of character, that's why it is important in expression of perspective.

Simile provides a visual representation of any character, expressed in artistic form as well as his character traits, habits and inner nature.

In *Private lives*, N. Coward uses similes in character's perspective to describe characters vividly and to sound colloquially [3].

In the following example, a simile *like an angel* is used [3, p. 5].

"ELYOT: She was pretty and sleek, and her hands were long and slim, and her legs were long and slim, and she danced *like an angel*. You dance very poorly, by the way" [3, p. 5].

Newly married Elyot is having conversation with his spouse Sibyl, they are quarrelling on the basis of Sibyl's jealousy towards her husband's ex-wife – Amanda. In order to hurt Sibyl, Elyot started to describe Amanda brightly and favourably. Not only he talks about her in detail and praises his ex-wife but also compares her with Sybil. Elyot employs simile *like an angel* [3, p. 5] portraying Amanda's dancing technic to highlight the grace of her moves and professional level of her dancing skills and total dedication to the process. Moreover, Elyot considers Amanda's angelic dance moves to be heavenly, mesmerising and marvellous hence they are most probably stick in his memory as something really appealing. Such simile and the context of Elyot's line also bears the meaning that Sibyl lacks dancing skills and charisma.

Another quote demonstrates a simile used to describe Victor, new Amanda's husband.

"AMANDA: He used to look at me hopelessly *like a lovely spaniel*, and I sort of melted like snow in the sunlight" [3, p. 46].

Simile *like lonely spaniel* [3, p.46] is used by Amanda in conversation with Elyot when she was talking about Victor. Amanda was on the verge of depression after parting with Elyot and she shared her feelings with him. It was the period of her life when she was down in the dumps, devastated and then Victor appeared. The usage of simile *like a lovely spaniel* [3, p. 46] in portraying Victor expresses the meaning that he was loyal towards Amanda however behaved pathetic that caused the emergence of Amanda's affection and pity concerning Victor. Victor's dedication of "a lovely spaniel" [3, p. 46] in relationships with Amanda created a real bond between them and made their relationships intimate and romantic.

The following example of a simile is used to express Victor's attitude towards Elyot in the words of Amanda.

"AMANDA: You were abusing Elyot *like a pickpocket* to me a little while ago, now you are standing up for him" [3, p. 75].

Victor treated Elyot in an ignominious manner and Amanda reminds him of it by employing simile *like a pickpocket* [3, p. 75]. Due to the change

of Victor's behavior in his relationships with Elyot, Amanda was frightened that Victor would be Elyot's ally so she chose this simile to recall his previous treatment manner when he interacted with Elyot. By using simile *like a pickpocket* [3, p. 75], Amanda wanted to stress that Victor abused Elyot, humiliated him when he was mentioning him in order to evoke disgust towards Elyot in Amanda's eyes and to look more appealing in comparison with him. Apparently, Victor lacked self-confidence when he was insulting Elyot in order to disgrace and offend him and Amanda felt it clearly.

Taking it all into consideration, N. Coward used in his comedy *Private Lives* [3] similes when represented character's perspective to create lively image of characters described, to convey various character's evaluation of other characters and signify characters subjective attitude, their sympathy and antipathy towards other characters. Moreover, by employing similes N. Coward engaged a reader into image construction of characters and forming their own perspective concerning the characters.

REFERENCES

1. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. М. : Искусство, 1970. 387 с.
2. Стилистика английского языка / Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. К. : Вища школа, 1984. 241 с.
3. Coward N. Private lives. URL: https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.210130/2015.210130.Private-Lives_djvu.txt.
4. Galperin I.R. Stylistics. М. : Высшая школа, 1981. 334 p.
5. Kennedy A. Six Dramatists in Search of a Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1975. 313 p.
6. Lubbock P. The Craft of Fiction. URL: <https://archive.org/details/craftoffiction030210mbp>.
7. McIntyre D. Point of View in Plays: Point of View in Plays: A Cognitive Stylistic Approach to Viewpoint in Drama and Other Text-types. Amsterdam: John Benjamins, 2006. 203 p.
8. Prince G.J. Narratology: The form and functioning of narrative. Prince. N.Y. : Mouton, 1982. 191 p.
9. Shipley J.T. Dictionary of world literature. URL: <https://archive.org/details/dictionaryofworl008978mbp>.

Чопик Ю. С.
кандидат педагогічних наук,
в.о. доцента кафедри мовознавства
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

НАЗВИ ЇЖИ ТА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В РОБОТАХ ГОМЕРА

Різниця, яка існувала між окремими грецькими племенами, помітна також і в різноманітній розкоші їх столу. «В той час як спартанці у своєму прийнятті їжі мали на увазі тільки задоволення тілесної потреби, беотійці, які відзначаються чутливістю і не мають схильності до вищої духовної освіти, знаходили найбільшу насолоду в хорошому обіді, у сицилійських греків ця розкіш у столі досягла самого високого розвитку» [3, с. 283].

Їли греки головним чином три рази в день:

1) сніданок (*ακρατισμα*) складався з хліба, обмоченого в незмішаному (чистому) вині;

2) обід, *αριστον*, ймовірно, зазвичай відбувався опівдні і складався з гарячої страви;

3) головний обід, *δειπνον* або *дорпov*, що відповідав римському *coena*, подавався до вечора.

Подібний розподіл часу для їжі зустрічається уже в стародавні часи, хоч у Гомера слова *αριστον*, *δειπνον*, *дорпov* за своїм значенням не зовсім відповідали цим же виразам в пізніший час, і взагалі не завжди живаються в точному значенні.

το δειπνον – обід [1, с. 290].

Χαιρε, ξεινε παρ' αμμι φιλησσαι αυταρ επειτα

δειπνον πασσαμενος μυθησσαι οττε σε χρη (Од., 1, 123-124) – Привіт, чужинцю, у нас тебе добре приймуть, і коли ти з'їси обід, розповіси, що тобі треба.

У I-й книзі «Одіссеї» слово *το δειπνον* зустрічається у 124 та 134 рядках, а в 24-й книзі «Іліади» – ми не зафіксували цього слова.

Вечірній стіл, *дорпov*, вечеря, мав значення нашого обіду і слугував разом з тим для зібрання товариства, чи то для жертвоприношення, чи у зв'язку з яким-небудь сімейним святкуванням (день народження, відправлення чи повернення товариша і т.п.).

το δорпov – вечеря [1, с. 342].

αλλ' οτε δη πυρρους τε νεων και ταφρων ικοντο,

οι δε νεον περι δорπα φυλακτηρες πονεοντο (I., 24, 443-444) – Але коли вони прийшли до стін кораблів і рова, охоронці приготувляли вечерю незадовго до того.

Слово то δорτων не зафіксоване в І-й книзі «Одіссеї», а в 24-й книзі «Іліади» – вживається у 444, 601 рядку.

Влаштувались бенкети і на загальний рахунок, так що учасники вносили свою частку грошима чи натурою (συμβολαι), в домі одного з учасників, чи вільновідпущеника, δειπνον απο συμβολων (у Гомера ερανος); або ж окрема людина пригостила друзів на свої власні кошти.

ο ερανος – простий дружній обід [1, с. 523].

τις δαις, τις δαι ομιλος οδ επλετο; τιπτε δε σε χρεω;

ειλαπινη ηε γαμος; επει ουχ ερανος ταδε γ' εστιν (Од., 1, 225-226) – Що за бенкет, що за збір відбувся? Що за необхідність випала тобі? Свято чи весілля, бо це не є простий дружній обід.

Запрошення робились зазвичай самими господарями в день обіду. Звичай вимагав, щоб кожний, хто відправлявся на бенкет, звертав увагу на одяг і взагалі на свою зовнішність. Обідали в часи Гомера сидячи, пізніше ж лежачи, крім, зрештою, жінок і дітей, яким звичай не дозволяв брати участь у чоловічому бенкетуванні. Лежали зазвичай вдвох на одній лавці (κλινη) таким чином, що лівою рукою опирались на лежачу за спиною подушку (προσκεφαλαιον), а права рука залишалась вільною.

Місця вказувались зазвичай самим господарем, почесним місцем вважалося місце біля господаря. Скатертин і салфеток не було; витирали руки під час споживання їжі зім'ятою м'якоттю хліба. Прислужували за столом раби; гості часто приводили з собою і своїх рабів.

В опрацьованих нами книгах «Одіссеї» та «Іліади» Гомера ми зафіксували такі загальну лексику на позначення їжі, як η δαις, το ειδαρ, η βρωσις, ο βιωτος, η εδητος, το ονειαρ, η εδοδη. Всі ці слова перекладаються як «їжа».

η δαις, δαιτος – їжа [1, с. 283].

ου γαρ μοι ποτε βωμος εδευετο δαιτος εισης,

λοιβης τε κνισης τε το γαρ λαχομεν γερας ημεις (І., 24, 69-70) – Мій жертвник ніколи не відчував нестачі в належній їжі, ні в узливаннях, ні в диму, ми одержуємо це як почесний дар.

Зі значенням «їжа» η δαις ми зафіксували і в 43 рядку 24-ої книги «Іліади». В І-й книзі «Одіссеї» η δαις також фігурує, проте вжито у своєму першому значенні – «бенкет».

το ειδαρ, ατος – їжа [1, с. 371].

σιτον δ' αιδοιη ταμη παρεθηκε φερουσα,

ειδατα πολλ' επιθεισα, χαριζομενη παρεοντων (Од., 1, 139-140) – Поважна ключниця, принісши хліб, поставила багато їжі, щедро подаючи із запасу, який у неї був.

ο βιωτος – їжа, засоби до життя (харчі) [1, с. 250].

τουτοισιν μεν ταυτα μελει, κιθαρις και αιοιδη,

ρει', επει αλλοτριον βιωτων νηποινον εδουσιν (Од., 1, 159-160) – У них є на думці кіфара і пісня, легко, бо чужі харчі безкарно їдять.

η βρωσις, εως – їжа [1, с. 260].

*ξεινοι δ' αλληλων πατρωιοι ευχομεθ' ειναι
εξ αρχης, ει περ τε γεροντ' ειρηαι επελθων
Λαερτην ηρωα, τον ουκετι φασι πολιν δε
ερχεσθ', αλλ' απανευθεν επ' αγρου πηματα πασχειν
γρηι συν αμφιπολω, η οι βρωσιν τε ποσιν τε
παρτιθει...* (Од., 1, 187-192) – Ми називаємо один одного гістьми, але

від предків здавна, навіть якщо б ти, прийшовши, запитав благородного
Лаерта, про якого кажуть, що він більше не приходить у місто, але
далеко в полі терпить страждання зі старою жінкою, яка приносить
йому їжу і пиття...

η εδητους, υος – їжа [1, с. 368].

αυταρ επει ποσιος και εδητους εξ ερον εντο

μνηστηρες, τοισιν μεν ενι φρεσιν αλλα μεμηλει,

μολπη τ' ορχηστως τε τα γαρ τ' αναθηματα δαιτος (Од., 1, 150-152) –

А коли, втамувавши перший голод їжею і питтям, женихи почали
думати про інше, про пісню і танець, які є прикрасою бенкету.

Слово η εδητους вживається в І-й книзі «Одіссеї» у 150 рядку, а
в 24-й книзі «Іліади» – у 628 рядку.

το ονειαρ, ονειατος – у мн. їжа [1, с. 886].

οι δ' επ' ονειαθ' ετοιμα προκειμενα χειρας ιαλλον (Од., 1, 149) – Вони
протягували руки до вже готової їжі, що лежала перед ними.

У І-й книзі «Одіссеї» слово το ονειαρ зустрічається у 149 рядку,
а в 24-й книзі «Іліади» – у 627 рядку.

Спершу в Греції їжа була досить простою, проте в пізніший час
зробилась дуже розкішною. Головною їжею, особливо для нижчих
верств, був рід каші з ячмінної крупи (μαζα), хліб (σιτος) і різні овочі, як
наприклад мальва (μαλαγη), салат (θριδαξ), капуста (ραφανος), боби
(κυαμοι), чечевиця (φακαι), цибуля (κρομμυον) і т. ін. Були і м'ясні страви
з баранини, козлятини, свинини, різні сорти риби [3, с. 284].

Щоденна їжа готувалась невідьниціями, під наглядом господині. Для
бенкетів часто наймався кухар, μαγειρος; славились перевагою
сицилійські кухарі.

В опрацьованих нами книгах поем Гомера можемо виділити лише
дві назви продуктів харчування – це хліб (ο σιτος) та м'ясо (баранина)
(το κρεας).

ο σιτος – хліб [1, с. 1132].

τεκνον εμον, τεο μεχρις οδυρομενος και αχευων

σην εδεαι κραδιην, μεμημημενος ουτε τι σιτου

ουτ' ευνης; (I., 24, 128-130).

Переклад: Моя дитино, до яких пір ти будеш їсти своє серце,
плачачи і сумуючи, не пам'ятаючи ні про хліб, ні про ложе?

У І-й книзі «Одіссеї» ми зафіксували слово ο σιτος двічі (139 і 147 рядки), а у 24-й книзі «Іліади» у 129 та 602 рядках.

το κρεας, κρεως – м'ясо (яловичина) [1, с. 730].

κρηκες δ' αυτοισι και οτρηροι θεραποντες

οι μεν αρ' οινον εμισουον ενι κρητηρσι και υδωρ,

οι δ' αυτε σπογγουσι πολυτρητοισι τραπεζας

νιζον και προτιθεν, τοι δε κρεα πολλα δατευντο (Об., 1, 109-112).

Переклад: Одні вісники і швидкі слуги їм змішували в кратерах вино і воду, а інші мили столи дірчастими губками і ставили, і вони розділяли м'ясо на багато шматків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быт и история в античности. М., 1988.
2. Гомер. URL: <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1344000001>.
3. Любкер Ф. Реальный словарь классических древностей. С.-Петербургъ, 1885. 1552 с.
4. Чопик Ю. Опис дому та інтер'єру в творах Гомера. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури», м. Одеса, Україна 20–21 серпня 2021 р. С. 83-86.

Shevchuk T. R.

Senior Teacher of the Department of Foreign Languages
for the Students of Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Eastern European National University

Yasinska O. V.

Ph.D. in Philology,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages
for the Students of Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Lutsk, Ukraine

LINGUISTIC EXPRESSION MEANS OF ENGLISH SCIENTIFIC SPEECH STYLE

Nowadays, when English becomes the main means of international scientific communication, one of the primary tasks of the higher education institution is to teach non-linguistic specialties students to communicate fluently with their foreign colleagues on a professional subject, to teach the course and results of their own scientific studies competently, to participate in scientific studies, international conferences and conduct discussions.

Unfortunately, the process of creating a scientific article in a foreign language and its oral presentation causes considerable difficulties for most undergraduates because of their poor knowledge of the linguistic features of the English scientific speech style. In this regard, the purpose of discussing our publication is to consider and analyze such features and means of expressing them in a scientific text.

The analysis of recent research, psychological and pedagogical publications indicates that such scholars as N. A. Bure, M. M. Hlushko, L. I. Zilberman, A. P. Koval, M. P. Kotiurova, M. M. Kozhina, V. Ye. Morozov, S. A. Pitina, N. K. Ryabtseva, V. Ye. Cherniavska, T. V. Yakhontova and others have made the significant contribution to the study of the scientific speech style. It can refer to "...speech activity related to the realization of science as a form of social consciousness, reflecting theoretical thinking, manifested in a conceptual and logical form, for which there is an objectivity and distraction from a specific and accidental, as well as logical proof and consistency" [5, p. 242].

The above mentioned definition indicates such linguistic features of scientific speech style as objectivity, logic and consistency. The objectivity of the presentation of the material is manifested in the unbiased presentation and proof of scientific truth. Logical expression is expressed in the pre-thinking of the statement, justification and argumentation of scientific facts, conclusions, results. The sequence information presentation is manifested in its ordering in relation to the logic of presentation of the scientific text main content.

These features, characterizing the quality of scientific speech style, at the same time indicate the availability of tools to ensure their implementation. According to N. V. Botvina, such tools provide the lexical, grammatical and structural content of the scientific text [1, p. 8-13]. Lexical content includes vocabulary and phraseology of a scientific style; grammatical content – morphology and syntax; structural content – textual and graphic presentation of information. Let's define them in more detail.

Lexical content:

1) the vocabulary of scientific speech style is characterized by the widespread use of terms, professionalisms, borrowed words, general scientific and abstract vocabulary against the background of common vocabulary in direct concrete meanings; lack of vocabulary related to other styles and words in a figurative sense;

2) the phraseology of scientific speech style is characterized by the use of special stable phrases that convey logical and semantic relations in the text; terminological turns that mean concepts, tools, products of work, processes in a particular field of knowledge. Phraseology of scientific speech style almost eliminates the use of proverbs, sayings, idioms, winged words and expressions;

Grammatical content:

1) the morphology of scientific style is characterized by the frequent use of nouns with adjectives in the function of definition, first person pronouns of the plural in order to emphasize the modesty of the author; assignment of plural nouns; the use of the present tense verbs of the true state.

It should be also noticed that scientific style is not characterized by the use of emotionally expressive elements of the personal pronoun "I", emotional particles and exclamations;

2) the syntax of scientific speech style is characterized by the predominance of compound sentences expressing causal, consequential, temporal relations; the use of infinitive, noun, passive constructions; the use of impersonal sentences, interjection words, turns, sentences that indicate the coherence of presentation; the presence of a neutral word order in the sentence, a clear graphic and logical breakdown of the text composition.

Unlike most researchers, N. A. Bure also highlights the increasing role of a simple sentence in the structure of a scientific text, which is associated with the complication of the content of the author's thought and, consequently, the simplification of the form of its transmission [3, p. 56-57]. In this case, the syntactic structure of a simple sentence contrasts with the branched constructions of complex sentences, "carries an organizing meaning within the paragraph", focusing the reader's attention on certain parts of the utterance and picking out the outcome [2, p. 170-173].

Structural content:

1) the textual presentation of information implies the presence of verbally written proofs and arguments, references and quotations;

2) graphic presentation of information provides for the distribution of schematics, tables, graphic illustrations, conditional marks and symbols, illustrations.

This scientific text arrangement allows the author to some extent summarize, clarify, evaluate, give reasons, logic formulate their thoughts. It should be taken into consideration that English scientific speech style has its own spirit of presentation, style of thinking and manner of communication. Compared to Ukrainian, it is shorter, simpler, more active, casual and emotional. However, emotionality here is characterized by a certain restraint and is achieved due to its persuasiveness, reasoning and conciseness. Thus, the best way to create a scientific text in English is not to translate the Ukrainian equivalent, but rather a story that involves translation using authentic expressions that are characteristic of transmitting thought in English scientific language [4, p. 589].

Therefore, the outlined linguistic features of the scientific speech style and the means of their expression reflect the specifics of the scientific text structure and can be applied in order to avoid lexical and stylistic mistakes

in the process of creating your own English language written message by profession.

REFERENCES

1. Ботвина Н.В. Ділова українська мова (офіційно-діловий та науковий стилі). К. : Артєк, 2001. 280 с.
2. Взаємодія усних і писемних стилів мови / [ред. М. А. Жовтєбрюх, Г. Н. Колєсник та ін.], К. : Наукова думка, 1982. 179 с.
3. Основы научной речи / Буре Н. А., Быстрых М. В., Вишнякова С. А. и др. ; под ред. В. В. Химика, Л. В. Волковой. СПб : Филологический факультет СПбГУ, М.: Академия, 2003. 272 с.
4. Рябцева Н. К. Научная речь на английском языке. Руководство по научному изложению. Словарь оборотов и сочетаемости общенаучной лексики: Новый словарь-справочник активного типа (на англ. языке) / Н. К. Рябцева. М. : Флинта: Наука, 2006. 600 с.
5. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / ред. М. Н. Кожина. 2-е изд., испр. и доп. М.: Флинта: Наука, 2006. 696 с.

НАПРЯМ 5. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Іванишин М. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури та славістики
*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область, Україна*

КОНЦЕПТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІСОФСЬКОГО ПІДХОДУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ КІНЦЯ ХХ СТ.

У межах формування літературознавчого мислення націєцентрованого характеру українського постколоніального літературознавства кінця ХХ століття вагомими є наступні концепти:

1) *Враховання націєтворчості художньої літератури, її пріоритетності для історичного тривання національного буття.*

С. Андрусів стверджує: «Національна література як один з найпотужніших засобів збереження й утвердження у світі мезокосму – етнічної, національної ідентичності, виховання національної самосвідомості – найпромовистіше розповідає самому народові і світові про своєрідність його мелодій у гармонії симфоній народів на «небесах буття» [1, с. 43]. Розвиваючи ідеї С. Єфремова, Ю. Мариненко наголошує на архіважливій націєтворчій місії української літератури, творці якої «в екстремальні, межові для історичного буття нації десятиліття (часу війни та повоєння) послідовно відстоювали українську «свою правду». Волею обставин опинившись у центрі світових катаклізмів, перебуваючи на грані катастрофи, фактично позбавлена будь-якої політичної опінії, українська нація змушена була боронити своє право на існування єдиною своєю зброєю – Словом. І, що важливо, сьогодні очевидним є той факт, що найкращим репрезентантом тогочасної української прози є твори, насажені високим націєтворчим пафосом, який став тоді її наріжним каменем» [5, с. 13]. Національну літературу О. Вертій розуміє як письменство передусім націєтворче, яке є цілісним естетичним утворенням, що, виражаючи ідеї, само стає ідеєю, відкриваючи та утверджуючи націю у світі [3, с. 8].

2) *Розгляд красного письменства як потужного засобу зміцнення, захисту і відновлення національного світу та національної самосвідомості, а також – як ефективного фактора духовного протистояння імперському поневоленню та тоталітарному мисленню.*

Для одних дослідників прикладом такої художньої творчості є література міжвоєнного періоду, тому науковим завданням стає «виявити, вловити, проаналізувати, класифікувати» лише ті «сенси» літературного тексту 1930-х, «через які загрожена культура розповідала про себе і світові, підтримуючи цією нарацією своє існування, утверджуючи свою присутність у світі живих» [1, с. 11]. Для інших – таким прикладом стає українська радянська література 20-х років, зокрема «роман опору» в її межах: «...» фатальна сила» через усі свої чинники в Україні прагнула до повного знищення національної totoжності українця як у щоденному побуті, так і в духовній сфері. Спротив українських письменників цьому курсові режиму виявився в т.зв. хвильовизмі, в творчості літераторів, які вдалились або то т.зв. езопівської мови, або до одвертого заперечення явищ і тенденцій у політиці і культурі (літературі), насильно впроваджуваних в Україні. Спротив мав також і прихований, «підтекстовий» характер, який сьогодні знову «прочитується» як опозиція до колоніальної політики режиму відносно України» [7, с. 3-4]. Ще інші вказують на культурний опір обрусительній політиці царського режиму в українській літературі та літературно-естетичний думці 70-90-х років XIX ст. [3; 4].

3) *Осмилення національної літератури як самостійної та самобутньої художньої системи, що закорінена в усі вияви національного буття.*

Н. Шумило, для прикладу, розглядає національну літературу саме як «самоорганізуючу систему, зумовлену етнопсихологічними чинниками, які багато в чому визначають специфіку художнього мислення в той чи той період її розвитку». У подальшому дослідниця дотримується системного розгляду національної (української) літератури як «самостійної художньої системи в контексті інших літератур як відповідних систем, а функціональних зв'язків між ними – як процесу взаємовпливу» [8]. Л. Сенік зауважує, що «українська культура, література зокрема, зуміли вистояти в нерівній боротьбі з тотальним зросійщенням, планомірним нищенням національної ідентичності завдяки глибокому вкоріненню її в рідний ґрунт. Завдяки органічній єдності її з древніми традиціями народу, із західноєвропейською культурою і завдяки відкритості нашої культури і письменства до світових надбань у живописі, в мистецтві слова і т. ін.» [7; 3]. Ю. Мариненко, погоджуючись із О. Пахльовською, наголошує на тому, що «цементуючим фактором унітарності української нації є її європейський характер». Водночас цей автор виявляє низку параметрів української літератури, що формують її самобутність. По-перше, її джерелами дослідник вважає національний фольклор і міфологію, культурний комплекс середземноморської традиції, християнське світобачення. По-друге, важливим фактором стала бездержавність

української нації, коли «єдиною цариною національного само-вираження... була культура, зокрема література». По-третє, націєтворчість української літератури [5, с. 11-12, 17-20].

4) Витлумачення національної ідентичності як одного із найважливіших критеріїв художності.

Осмыслиючи народництво як певний синонім до національної самобутності чи «закоріненості» (М. Гайдеггер), В. Моренець фактично актуалізує національну самобутність як літературний критерій: «Коли придивитися до подальших здобутків української поезії ХХ ст. у властивій їй множині філософсько-естетичних новацій, то стане цілком очевидним, що модерний біг століття вимивав і вимиває з неї саме позитивістський код мислення й мовлення з усіма його, іманентними певній національній літературі, функціональними формами... Натомість субстанціонально «народницьке» як самопізнавальне – лише розвивається, поглиблюється, породжуючи художньо найвагоміші художні масиви. ...в усіх цих та інших щасливих для літератури випадках, та чи та загальносвітова філософсько-стильова тенденція своєрідно заломлюється інстанцією народної етики та естетики і лише в такому разі стає фактором мистецтва, вартим уваги» [6, с. 53-54]. Осмыслиючи різні літературознавчі досвіди, О. Вертій приходиться до висновку, що «критерієм оцінки літературних явищ, основою сукупності поглядів на історію літератури, їх висхідною підставою має бути, насамперед, національна самобутність нашого письменства». Водночас він розтлумачує свою позицію, виявляючи розуміння національної ідентичності в художній літературі. На думку дослідника, головним предметом будь-якої національної літератури є історичне й сьогоденне буття нації, вироблені нею соціальні, політичні, духовні та інші цінності, проблеми, породжені в ході історичного поступу народу і т. д. Саме ці речі зумовлюють національну своєрідність ідейно-естетичних та поетичних утворень. Якщо враховувати ці питання, то історико-типологічні і порівняльні літературознавчі студії ґрунтуватимуться на зіставленні передусім тих «явищ літературного процесу, які визначають національне обличчя українського письменства» [3, с. 7].

5) Вивчення культурної специфіки як об'єкт найважливіших літературознавчих досліджень.

В. Моренець у цьому випадку солідаризується із судженням Е. Кюшнер, яке має виразну націєцентричну спрямованість і стосується того, що «літературознавчі дослідження повинні дедалі більше перейматися завданням виявлення своєї комунікаційної функції, а також тривкості своєї культурної специфіки. Значення цієї специфіки не зменшуватиметься, навпаки (і власне в цьому полягає відповідь на запитання, навіщо нам спільне володіння і збереження культури, яку в остаточному підсумку необхідно пояснювати іншим), вона завжди буде об'єктом найважливіших літературознавчих досліджень» [6, с. 7-8].

6) Врахування того факту, що кожна літературна ієрархія (чи канон), щоб бути естетичною, а не ідеологічною, формується власним національним контекстом.

На думку В. Моренця, щоб здійснювати компаративістичний аналіз замало базувати на особистому естетичному смакові «осібного речника літературної ієрархії», тут потрібне глибоке ознайомлення із власне «національним контекстом»: «Йдеться про те, що літературна ієрархія формується не на місяці і навіть не в Парижі, а кожним національним контекстом зокрема, інакше вона має не естетичний, а той чи той ідеологічний характер. У найліпшому разі проблема зводиться до ступеня поінформованості, але й ця стратегія у ХХ ст. абсолютно безперспективна бодай через фізичну неможливість будь-кого сягти цілковитої компетентності в просторі світової літератури. Отож у порівняльних дослідженнях компаративістові так чи так доводиться враховувати мотиви, потреби і судження національної естетичної думки [6, с. 9-10]».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С.М. Модус національно ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000, Тернопіль: Джура, 2000. 340 с.

2. Варварцев М.М. Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2005. 304 с.

3. Вертій О. Народні джерела національної самобутності української літератури 70-90-х років ХІХ століття. Суми: Собор, 2005. 446 с.

4. Денисюк І. Кілька міркувань щодо висвітлення української літератури (з приводу сучасного підручника). *Слово і час*. 2002. № 5. С. 13–22.

5. Мариненко Ю.В. Місія: проблеми національної ідентичності в українській прозі 40–50-х років ХХ століття. Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2004. 328 с.

6. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 327 с.

7. Сенік Л. Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності. Львів : Академічний експрес, 2002. 239 с.

8. Шумило Н.М. Під знаком національної самобутності. *Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – поч. ХХ ст.* Київ: Задруга, 2003. 354 с.

Мельникова К. С.
старший викладач кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет

Корань К. С.
студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІСТЬ ОБРАЗІВ РОМАНУ А. КАМЮ «ЧУМА»

У кінці XIX століття в літературі відбуваються глобальні зміни. Письменники все більше відкривають для себе психологію у творах і важливість внутрішнього світу людини, її свободи. Психологічний аналіз та пояснення його складності починають відігравати особливу роль у літературі. Саме творчій манері французького письменника та філософа Альбера Камю притаманна витонченість цього аналізу, який тісно пов'язаний із екзистенціалізмом.

Екзистенціалізм – напрям філософії, головним предметом вивчення якого є протиріччя сутності людини та її існування. В екзистенціалізмі на перше місце висувається абсурдність буття, страху, відчаю, страждання, смерті. Найвищою життєвою цінністю є свобода особистості, вільний прояв її інтересів і ідеалів. Формами прояву людської свободи є творчість, ризик та пошук сенсу життя. У творах Альбера Камю містяться саме ці елементи, властиві екзистенціалізму. Його творчість викриває трагізм людського існування, а герої А. Камю часто опиняються між життям і смертю, пізнаючи самих себе.

«Чума» А. Камю – це роман-притча, у якому висвітлено не лише історичні, а й філософські проблеми. В основу твору покладено повчально-алегоричний сюжет, побудований на прихованому порівнянні: зміст «Чуми» – це боротьба європейського руху Опору проти фашизму. Альбер Камю прагнув збагнути справжні причини невлаштованості людського життя, пізнати людський сенс буття, осмислити, що таке «зло» та чи може людина його подолати. Саме ці ідеї втілені у романі. І хоча А. Камю заперечував свою приналежність до екзистенціалізму [1, с. 111–123], «Чума» вважається класикою цього напрямку. Роман сповнений мотивами абсурдності буття, свободи людини, її вибору перед лицем смерті.

Герої Камю – особистості, що постають проти метафоричного та світового зла, навіть якщо здолати його, за філософією автора, неможливо. Люди доброї волі можуть перемогти тільки конкретне зло, але їм ніколи не одержати перемогу над світовим. Але розуміння цього

факту не знищує волю головних героїв роману, їхню готовність боротися з чумою. Однак у творі виражаються дві різні моделі поведінки персонажів: повне занурення в абсурд і боротьба з новими соціальними практиками, що є абсурдом. Абсурд є невід'ємною умовою існування, і боротьба з чумою як з абсурдом у творі А. Камю характеризує опір розширенню абсурдності у світі, свідомо розуміючи, що повна перемога неможлива. Це підкріплюють слова доктора Ріє, головного героя «Чуми», який назвав війну із хворобою «нескінченною поразкою». Але герої продовжують боротися за щастя людини. Ставлячи існування індивіду в центр буття, письменник показує звільнення розуму і душі від абсурдної дійсності, але тільки якщо особистість сама зрозуміє концепцію абсурдності буття. А. Камю у своїх творах ілюструє, що людина вільна у своєму виборі і має відповідати за те, що відбувається навколо неї, бути чесною і виконувати свій обов'язок, що врятує її від зла. Автора непокоїло не саме «зло», а позиція людини перед ним. Екзистенціалізм, особливо у А. Камю, не посиляється на релігію та божественний порядок, а розвиває свою теорію від індивіду. Проте, на сторінках «Чуми» детально розкривається тема релігії. Камю протистоїть християнській моралі, зіштовхнувши доктора Ріє та священника Панлю. Перший активно протистоїть захворюванню, тоді як другий намагається пояснити події в Орані волею Бога і тим, що просто слід прийняти. У той же час лікар наполягає: «Може бути, для Господа Бога взагалі краще, щоб у нього не вірили і всіма силами боролися проти смерті, не звертаючи погляд до небес, де панує мовчання». А. Камю вважав «Чуму» «своїм антихристиянським твором» [2, с. 239].

Образи в романі суто екзистенційні. Екзистенційне прозріння Тарру в ситуації «на межі» призводить до усвідомлення трагічних суперечностей «чуми», що виявляються як у потоці історії, так і в людській природі, тому що всі люди «заражені» мікробом злочинів і гріхів. Логіка «трагічного знання» надає опору Тарру відтінок безвиході. Нежиттєздатність позиції Тарру проявляється у його смерті наприкінці епідемії.

Стилістика контрасту побудована на описі пересічної фігури Грана і смислового значення його прізвища у французькому звучанні (*grand* – великий). Вона розкриває екзистенційну сутність цього героя, який покликаний «підправити у творі все, що можна підправити». «Переважає» велич Грана втілює безмежну життєву силу міфологічного архетипу, що відстоює життя і справедливості у боротьбі зі злом.

У романі-притчі детально розкриваються головні питання для екзистенціалістів. «Чума» – це книга про сенс існування людини серед безглуздя існування. Автор ілюструє, що усвідомлення того, що вселенське зло перемогти неможливо, не означає бездіяльність. Герої

роману демонструють готовність боротися зі злом, зокрема – з чумою. «Чума» розповідає не про безнадію, а про тих людей, хто не здається і протидіє «злу», розуміючи абсурдність буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Curtis, Jerry. Albert Camus as Anti-existentialist. 1975. Vol. 22, no. 1. P. 111–123.

2. Foley, John. Albert Camus: From the Absurd to Revolt. Acumen, 2008. P. 239. ISBN 9781844651405.

Осовська В. В.

студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

МОТИВ БУНТУ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНОМУ РОМАНІ-ПРИТЧІ А. КАМЮ «ЧУМА»

Роман відомого письменника-екзистенціаліста Альбера Камю «Чума», написаний в 1947 році, після видання набув великої популярності і з того моменту був багаторазово перекладений різними мовами. У романі відображається історія епідемії жахливої та смертельної хвороби, що обрушилася на мешканців алжирського міста Оран. Описуючи історію боротьби з епідемією, автор вклав у цей роман дещо більше, ніж бій мешканців міста за своє життя із смертельною хворобою.

Жанр «Чуми» складно визначити однозначно, в романі є риси і філософської притчі, і хроніки перебігу хвороби в Орані, і сповіді. Звичайно ж, «Чума» – це і роман-памфлет, твір, спрямований проти фашизму. Назву книги можна розцінювати як алегорію Другої світової війни та французького Опору. «А що таке, власне, чума? Теж життя, тільки й того» [4, с. 112].

Письменник довгий час працював над «Чумою». Твір переніс низку редакцій, у яких помітна еволюція світогляду Камю, зміни у ставленні до екзистенціалізму і до самого життя. Восени 1939 року починається Друга світова війна, і Альбер Камю зазначає у своєму щоденнику: «Почалася війна. А де саме? Ми бачимо її лише в новинах, яким змушені вірити, та на плакатах, які повсюди розвішані. Для нас це єдині прояви абсурду війни... Нас оточує лише життя з її чудовими обличчями... Люди шукають війни, щоб зрозуміти її мерзенність. Але потім розуміють, що вона у них самих. Що війна полягає в необхідності вибору, яка змушує їх йти на фронт і при цьому мучитися, що

не вистачило духу залишитися вдома, або залишатися вдома і при цьому мучитися, що вони не пішли на смерть разом з іншими» [2, с. 107].

З першого дня виникнення епідемії в місті головний герой доктор Ріе, один із перших, по-справжньому дає відсіч жакливій хворобі. Лікар не вірить у Бога не тому, що заперечує його існування, а тому, що він не потребує допомоги небес: «Так от оскільки світовий лад визначається смертю, можливо для Господа Бога взагалі краще, щоб у нього не вірили і щосили боролися проти смерті, не підводячи очей до небес, де він так уперто мовчить» [4, с. 27]. Але так само, Ріе веде безглузду битву із хворобою, намагаючись уберегти жителів Орана від хвороби та смерті. У цьому виявляється його непримиренна позиція стосовно того, що відбувається в місті, а ширше – до того, що відбувається в цьому світі – зла. Ріе бунтує проти неминучого лиха, навіть коли розуміє, що практично не здатний допомогти. Якби лікар «вирив у всемогутнього Бога, то перестав би лікувати людей, надавши цю турботу Йому» [3, с. 159].

У творі Камю показує існування речей, що викликають у душі людини бунт, через відмову бути просто байдужим очевидцем чужого лиха. Як, наприклад, журналіст Рамбер, якого нічого не тримає в чужому місті, у якого є жінка, за його кордонами, що любить його, але він залишається. Щодня, бачачи боротьбу з епідемією, він осмислював те, що якась невидима сила затягує його у загальний опір проти хвороби. Він залишається в місті, щоб допомогти роботі санітарних дружин. Для журналіста найбільш цінними якостями людської душі є вірність власним почуттям і постійність: «Тепер знаю, людина здатна на великі подвиги. Але якщо при цьому вона не здатна на великі почуття, її для мене не існує» [4, с. 61].

«Щоденником чуми» стануть записи героя роману Жана Тарру. Отець Панлю втілює образ молодого священника, що втрачає віру. Слідчий Отон являє собою задумку про пана, що не розлучається зі своїм звичним життям, навіть перед страшною небезпекою. Тільки загибель сина розбудить його від сну. З осені 1943 р. письменник все більше замислюється про особисту відповідальність людини за її вибір перед навислою загрозою. Ми знаходимо в його записниках нове розуміння ролі війни та хвороби, яке ляже в основу роману. «Усі борються – кожен на свій лад. Боягузтво – тільки в тому, щоб стати на коліна» [2, с. 98].

Письменник продовжує міркування про безглуздість і абсурдність війни у романі «Чума»: «У світі завжди була чума, завжди була війна. І, однак, і чума і війна, як правило, заставали людей зненацька ... Коли вибухає війна, люди звичайно кажуть: «Ну, це не може тривати довго, таке безглуздя». І справді війна – це таки безглуздя, що, до речі, не заважає їй тривати довго» [4, с. 14]. Чума – як філософська метафора абсурдної війни – виявлялася, згідно з задумом Камю, тим невідворотним лихом, яке спонукає людину до самовизначення, до визначення своєї позиції перед грізним ликом невідступного лиха,

загрози смерті. Ріє говорить: «Не існує любові до життя без відчаю від життя» [5, с. 137]. Так поряд з абсурдом з'являється надія й усвідомлення, що «для того, щоб жити, людина повинна бунтувати». Феномен бунту поєднує людей різних соціальних категорій, класів, саме це допомагає перемогти абсурдність. Великим досягненням «Чуми» є відкриття існування людської природи [1, с. 11].

Філософська концепція бунту, що лежить в основі моралі активної боротьби зі злом, виявляє, таким чином, найважливіше зрушення думки Камю в 40-ві роки: долаючи індивідуалізм абсурду, мислитель впритул підходить до визнання та обґрунтування існування позаособистісних цінностей. Бунтар, виступаючи проти божественної та історичної несправедливості, наражає на небезпеку своє життя і, отже, стверджує в бунті те, що перевершує цінність його життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великовський С. И. «Проклятые вопросы» Камю. *Камю А. Избранное*. М., 1988. С. 11.
2. Камю. А. Записные книжки [Текст]. М. : Вагриус, 2000. 250 с.
3. Камю А. Романы [Текст]. Харьков.: Фолио, 1999. 336 с.
4. Камю А. Сторонній: [повість]. Чума: [роман]. Падіння: [повість] / пер. з фр. П. Тарашук]. Київ : Дніпро, 1991. 655 с.
5. Камю А. Чума : роман. / пер. с фр. Н. М. Жарковой. М. : АСТ; Астрель, 2010. 317 с.

Шевців Г. М.

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри практики німецької мови
*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*
м. Дрогобич, Львівська область, Україна

«НАОДИНЦІ З СОБОЮ» МАРКА АВРЕЛІЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА АВТОБІОГРАФІЯ

Марк Аврелій (121-180 н.е.) – римський імператор, відомий мудрець античності, послідовник Епіктета, великий майстер слова. Час його правління вважають золотим століттям античної історії. Свої філософські роздуми про життя Марк Аврелій зібрав у книгу, яка в буквальному перекладі з древньогрецької означає «Те, що звернено до себе самого». Однак практично кожен перекладач пропонує свій варіант перекладу цієї назви: «Про себе самого», «Роздуми про самого себе», «Послання до самого себе». Німецькою мовою цю книгу називають

«Selbstbetrachtungen» або «Wege zu sich selbst», англійською – «Meditations», її французька назва «Pensée pour moi-même». «Те, що звернено до себе самого складається з 12 книг, проте лише перша з них підпорядкована певній тематиці. Але в жодній з книг Марк Аврелій не говорить про себе як про імператора, не видає накази своїм підданам. Зауважимо, що цей філософський щоденник був написаний для себе самого, а не для читача.

Суть цієї книги – це етичне вчення, оцінка людського життя з точки зору філософії та моралі. Для адекватного її розуміння необхідне знайомство з основними принципами стоїчної філософії, в межах якої розрізняють три важливі галузі: фізику, логіку, етику. Крім того, ця книга насичена складною стоїчною термінологією, яка не завжди зрозуміла сучасному читачеві, тому інколи потребує філософських тлумачень.

Німецький дослідник Р. Ніскель припускає, що перша книга, яка дуже подібна до заповіту, була написана останньою і згодом переставлена на початок перекладачем. Виникнення першої книги позначає завершення роботи над книгою в цілому. Появу цих мемуарних записів М. Наєнко пояснює тим, що Марк Аврелій «жив у фіналі античної історії, а в фіналах, як і на рубежах епох, буває стільки загадковостей, таємниць і несподіванок, що про них краще говорити не привселюдно, а наодинці з папером» [4, с. 17-18]. Метою цих розлогіх філософських рефлексій є пошук шляху до себе самого. Автор детально осмислює ним пережите, активно пропагує свідоме прийняття в житті добра та зла. Він переконаний, що людина завжди може зробити своє життя кращим та що жодна проблема не є вічна. Але історичні факти свідчать, що в його особистому житті трагічно переплітаються мужність та розчарування.

М. Бахтін визначає твір «Наодинці з собою» як окрему модифікацію публічно-риторичних форм, яка характеризується новим ставленням до себе: «Це нове ставлення до себе самого, до власного «я», без свідків, без надання права голосу «третьому» [2, с. 295]». На думку М. Бахтіна, сповнений почуття власної гідності Марк Аврелій з гордістю висловлює вдячність долі та людям за свої чесноти. Аналіз його автобіографічного дискурсу демонструє незалежність роздумів від імен конкретних людей чи фактів, поряд з тим бачимо прагнення до високого, ідеального образу людини. Афоризмами, у формі яких представлені думки Марка Аврелія, він не вимагає від людей чогось надзвичайного, терпляче ставиться до різних людських вад, вважає їх такими ж необхідними, як і добродієчність. Мислитель не осуджує людей за їхні недоліки, та визнає безсилля свого впливу на них.

Марку Аврелію вдалося зробити своє мислення засобом самонавіювання і самовиховання. Автор не думає про читача, не переймається сприйняттям його слів. Цей факт робить твір відвертим і

незалежним по духу [1, с. 18]. Він розглядає лише події та факти теперішнього життя, які мають сенс для людини, оскільки минуле та майбутнє належати людині не можуть [1, с. 37]. Автобіографічний дискурс Марка Аврелія демонструє його довгий шлях до високого людського ідеалу, якого він так і не досягнув. На суд читача представлено світську гуманістичну сповідь людини, що прагне самовдосконалення. Таке прагнення споріднює цей твір з наступними автобіографіями сповідального характеру, пронизаними релігійним християнським духом. Це були автобіографічно насичені твори з релігійними сюжетами на вернень. У цьому дискурсі відсутня систематичність викладу, але саме вона створює особливий образ історичного бачення.

Автобіографічний дискурс Марка Аврелія вибудовується на особливій формі філософії, що вміщує у собі історичну перспективу. Г. Степанова допускає можливість назвати «Про себе самого» сповідальною автобіографією, розуміючи сповідальність як культурне поняття: «Суть цієї сповідальності в її діалогізмі, в зверненні автора не лише до самого себе, хоч зовні текст і набрав форму монолога [7, с. 2002]». В античну епоху прообраз майбутніх автобіографій не випадково виник у формі «Наодинці з собою». Біографічний та автобіографічний жанри були викликані до життя самою римською епохою. Особливістю цієї не призначеної для оприлюднення книги є проникнутість почуттям швидкоплинності, тлінності та суєтності людського існування [3, с. 323]. І при найпершому знайомстві з цим твором бачимо, що він не відповідає класичним жанровим канонам автобіографії, але цей факт не шкодить розгортанню сповіді самотньої людини, яка в своїх роздумах звертається до себе.

«Наодинці з собою» розпочинається словами вдячності на адресу дідів, батьків і прасурів Марка Аврелія. Для кожного з них автор знаходить добре слово та підкреслює їхню заслугу при формуванні його особистості. Список цих осіб розгортається від діда Вера до богів, яким Марк Аврелій щиро вдячний, насамперед, за своїх дідів. Богам Марк Аврелій дякує за все, будучи переконаним, що у всіх життєвих справах дуже потрібна їхня допомога. Він розмовляє з собою, але при цьому звертається до багатьох людей. Зміщення меж індивідуального та загального розгортає простір для широкого спілкування з друзями, предками та нащадками. У цьому дискурсі наявна ідея зумовленої самою природою соціальної дії, при якій відбувається вихід за межі свого «я» у простір існування «іншого». При цьому постає світ іншого, без якого авторське «я» є нічим. У тому, що йдучи до самого себе, Марк Аврелій прокладає шлях до «іншого», Г. Степанова вбачає набуття стану мудрості [6, с. 2002]. У Марка Аврелія була антипатія до християнства, він не сприймав їхню войовничість та нетерпимість до інших вірувань.

Співрозмовником Марка Аврелія може бути будь-хто з нас, і це основна риса його автобіографічного дискурсу. У ньому яскраво переважає ідея духовного самовизначення людини. Марк Аврелій презентує культурно-історичний зріз часу, що ілюструє існування у римську епоху такого дискурсу, в якому індивідуальне сприймається у його відношенні до загального. Інтерес людського «я» до себе проходить через осмислення інших «я». Його філософська сповідь дає підставу говорити про наявні тенденції до подолання раціоналістичного поділу на суспільне (хроніки) та приватне життя (біографії). Як справедливо вважає Г. Попова, Марк Аврелій «говорить про себе і свої вчинки від першої особи, сполучаючи біографічні відомості з міркуваннями, пов'язаними із внутрішнім життям. Але й тут переважає оціночний підхід у зображенні тепер уже власного життя [6, с. 6]».

Марк Аврелій перераховує успадковані ним від різних осіб лише позитивні якості. Негативні характеристики не згадує, за винятком тих, про які філософ говорить як про такі, що не відбулися: «От Александра Платоника привычка не говорить часто и без нужды кому-нибудь и не писать в письме, что я-де занят [1, с. 25]». Цим автор створює над-позитивний образ людини-ідеалу. В автобіографічному дискурсі Марка Аврелія задана концепція позитивно-ідеального людського образу. Думки цієї людини є чіткими життєвими правилами («К уже высказанным жизненным правилам добавь еще одно [1, с. 46]»), які передають спонукання. Час від часу в тексті з'являються висловлювання, сформульовані від першої особи, що вказує на розповідь про себе: «Я составлен из материального и причинного начал [1, с. 69]».

Автобіографічний дискурс Марка Аврелія представляє природу людини в цілому. Його міркування демонструють зміну світосприйняття, яке вже суттєво відрізняється від древньогрецького. Перед читачем постає індивідуальне авторське «я». Цей дискурс Марка Аврелія твориться самою людською долею. Поряд із філософською лексикою, автор широко використовує лексику загальноприйняту, створюючи два рівні мемуарного тексту: філософський та побутовий. Людину цей філософ бачить через її взаємозв'язки з іншими людьми. Тому в його розповіді завжди наявні короткі описи людей, з якими його зводило життя. Але ці відступи слугують лише основою для подальших розлогих філософських рефлексій та повчань загального характеру.

Автобіографічний дискурс Марка Аврелія зумовлений спробою автора використати філософський підхід до розгляду людського життя, при цьому життя є лише наочним матеріалом для широких філософських сентенцій та повчань. І сучасний читач може зустріти свої думки у цьому творі античності. Ці думки непідвладні часу. Вони вже давно ввійшли в підручники та процитовані в інших філософських творах. Медитаційні думки про людську благородність та мудрість є керівництвом до внутрішнього спокою та рівноваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврелий Марк. К себе самому. Москва : Алетейа, 1998. 224 с.
2. Бахтин М. М. Античная биография и автобиография. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва : Художественная литература, 1975. С. 280-296.
3. Мегела І. П. Історія давньогрецької літератури : курс лекцій. Київ : Видавець Карпенко В. М., 2007. 340 с.
4. Наєнко М. К. Мемуари як історія сучасника. *Дивослово*. 2003. № 11. С. 17-19.
5. Попова Г. В. Романтична поетика «Замогильних нотаток» Ф.-Р. де Шатобріана : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.04. Дніпропетровськ, 2006. 19 с.
6. Степанова А. О. Путь к самому себе. О культурно-историческом смысле «Размышлений Марка Аврелия». Жебелевские чтения-4 : тезисы докладов научной конференции 30 октября-1 ноября 2002 года. СПб., 2002. веб-сайт. URL : <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/confcent/2002-10/stepanova.htm> (дата звернення 06.05.2020).

НАПРЯМ 6. ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Остапчук І. І.

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ МЕТАФОРИ: МОДЕРНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

У лінгвістиці кінця 20 століття з появою когнітивістики метафора як об'єкт дослідження привернула увагу багатьох вчених [1; 7]. Образне значення тропів трактувалось до цього як компонент риторики, стилістичний прийом, після – як механізм мислення. Такий інноваційний підхід до пояснення метафоро-метонімічного процесу викликав низку контроверсійних думок та жваву дискусію серед науковців, яка триває дотепер.

Спробою стабілізувати та систематизувати усі оновлення в теорії концептуальної метафори стає інтегральний напрямок у когнітології, а саме когнітивно-семіотична парадигма [3]. Отже, актуальність дослідження полягає у спробі інтерпретувати сучасні тенденції у теорії метафори у векторі інтегральної лінгвістики та проаналізувати реінтерпретацію семіотичної та «креативної» природи метафори.

Аналіз теоретичних першоджерел, монографій та фахових публікацій (США, «Празька школа», румунська лінгвістика) останніх років (2015–2021 рр.) дозволяє стверджувати про появу якісно нового підходу до дослідження метафори – когнітивно-семіотичного, що інтегрує усю різноплановість попередніх мультидисциплінарних теорій в одну взаємодоповнюючу парадигму.

Отже, переломним етапом у розгляді метафори стала когнітивна лінгвістика ще у 80-их роках 20 століття (Дж. Лакофф, М. Джонсон) [1; 2]. Троп припинив бути просто риторичною фігурою поетичної мови, а натомість метафоро-метонімічний процес набув якості механізму мислення. Перше покоління когнітивістів досліджували, удосконалювати теоретичний корпус науки та довели динамічні зв'язки між тілесним досвідом, складними мисленневими структурами про абстрактне та лінгвістичною поведінкою, культурою. Це твердження

продемонструвало як метафора маніфестує себе у різних аспектах людського досвіду [1; 2].

Наступні 30 років (початок 21 століття) точилися запеклі протистояння («метафоричні війни» [7]) між різними галузями лінгвістики щодо природи метафори (концептуальний феномен чи лінгвістичний прийом). Друге покоління дослідників намагалось пояснити різнопланові якості метафори, відтак філологи критикували однобокий концептуальний вимір метафори лише як механізму мислення. З точки зору філософії мови когнітивний аспект метафори не пояснював семантичний та семіотичний компоненти творення значення; з погляду літературознавства не зрозумілою залишалася «креативність» тропу та місце поетичної практики; психолінгвістики – актуальним питанням залишалося чи пояснює концептуальна модель метафори перцепцію вербальних тропів; антропологів – чи когнітивістика інтерпретує культурно-марковані особливості формування досвіду та концептів; з погляду ж комунікативної лінгвістики незрозумілим тезисом було наступне: концептуальна метафора породжує тропи в мові чи навпаки (А. Вержбицька, Н. Арутюнова, М. Ракова, В. Еван, Дж. Зінкен, З. Ковечеш, В. Хесер, Дж. Паркер, М. Лезенберг, Р. Гіббс) [4; 7; 8].

Третім і водночас модерним етапом дослідження метафори стає інтегральний напрямок у когнітології, започаткований ще у 50-их роках 20 століття (*integral linguistics*) румунським дослідником Еугенію Косеріу, чий послідовники починаючи з 2015 року намагаються систематично підійти до питання метафори та інтегрувати усі міждисциплінарні дослідження в одну парадигму, ідеї якої не суперечать одна одній.

В основі інтегральної лінгвістики лежить ідея, що культурна діяльність маніфестується у символічних формах мови, мифів, мистецтва і науки. Тому мова – апріорі когнітивна діяльність – посередник між мисленням та світом [5; 6]. Основними дихотоміями природи метафори, які залишило відкритими друге покоління і сучасний підхід намагається урівноважити і покласти край «метафоричним війнам», є: *universal vs culture specific, cognition based vs communicative based, stable vs dynamic* [9].

Перше твердження про універсальну/культурну природу метафори урівноважує парадигма когнітивної семіотики за допомогою тривірневої моделі мови Е. Косеріу: універсальний, історичний, індивідуальний (2007 р.) [5].

С. Шен і Р. Порат (2017 рік) урівноважують другий тезис у теорії метафори: мапування (*mapping procedure*) відбувається не в одному напрямку від сфери-джерела (*source domain*) на сферу-ціль (*target domain*), а пропонують двофазний процес метафоризації: концептуальна фаза, що пояснює зв'язок двох доменів на основі подібності у обох напрямках та лінгвістична, що на рівні семантики спрямовує мапування в одному – типовому – напрямку [5].

Третя дихотомія досліджується Ф. Міллером та Дж. Деїгнаном і їх колегами (2017 рік). Т. Енсен стверджує, що метафору варто розглядати не як уже вербальний продукт, а як активна діяльність творення смислу, тому це динамічний процес, що базується на основі «естетики» – шляху пошуку подібностей на основі образу, якостей, емоцій [5; 6]. Вплив емотивного компоненту пояснюється поняттям Е. Косеріу «енергія» (*energia/creativity*) – вмінням вийти за рамки і знайти схожість там, де її важко знайти, аби пояснити комплексні абстрактні концепти [3].

Таким чином, метафора реінтерпретується у модерних дослідженнях як ознака смислотворення і семіотики відходячи від трактування як психологічного довербального феномену. Ідеї інтегральної лінгвістики стають доволі релевантними у сучасній теорії метафори для комплексного і, найголовніше, неконтроверсійного вчення про метафору, що заслуговує подальшої розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Теория метафори. Сборник, Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М: Прогрес, 1990. 512 с.
2. Гуменна І. І. Лінгвофілософський аспект моделювання метафори: Zbior raportow naukowych. *Wspolczesna nauka. Nowe perspektywy*. (30–31.01.2014). Warszawa : Wydawca “Diamond trading tour”, 2014. S. 71–76.
3. Coseriu Eu. Structural semantics and ‘cognitive’ semantics. *Logos and Language*. 2000. № 1:1. P. 19–42.
4. Dongyu Zh., Minghao Zh., Ciyuan P., Jason J. Metaphor Research in the 21st Century: A Bibliographic Analysis. *Computer Science and Information Systems*. 2021. № 18(1). P. 303–321.
5. Faur E. The crux of metaphor: between Cognitive and Integral Linguistics. *Eugenio Coseriu. Past, Present, Future* / ed. Willems Klaas, Munteanu Cristinel. Berlin: De Gruyter, 2021. 404 p.
6. Faur E. Integral Semantics and Conceptual Metaphor: rethinking Conceptual Metaphor within an Integral Semantics framework. *Cognitive Semiotics*. 2013. № 5. P. 108–139.
7. Gibbs R.W. *Metaphor Wars*. Conceptual metaphors in human life. New York: Cambridge university press, 2017. 334 p.
8. Johnson M. *The aesthetics of meaning and thought. The bodily roots of philosophy, science, morality, and art*. Chicago: The University of Chicago Press, 2018. 304 p.
9. Sonesson G. Two models of metaphoricity and three dilemmas of metaphor research. *Cognitive Semiotics*. 2019. № 12:1. P. 1–17.

Пашкова Н. І.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та славістики
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА ДВЕРІ В БАЛКАНО-СЛОВ'ЯНСЬКОМУ ЕТНОМОВНОМУ КОНТИНУУМІ

Важливу роль у семантичній структурі поля «дім» відіграють номінації **меж дому**, які окреслюють замкнений захищений простір. Це вікна, двері, поріг, стіни, дах. Кожна з цих складових поліфункціональна в матеріальному та духовному планах. Конструктивні частини дому не лише виконують захисну функцію, встановлюючи матеріальну межу дім / не дім, відмежовуючи свій обжитий простір від чужого – ворожого і небезпечного, але й актуалізують метафізичні смисли «духовна межа», «межа між своїм і чужим», «межа між буттям і небуттям», «родинна межа», «етнічна межа», «межа між зовнішнім світом і людиною». Дім включає в себе зовнішній простір (позначений номінаціями меж дому) і внутрішній простір як місце безпечного мешкання людини, її світ. Перехід із внутрішнього простору у зовнішній можливий за умови перетину тієї або іншої межі. Власне дім і є для людини межею між своїм і чужим простором, між упорядкованим світом, соціальністю, культурою і небезпечним хаосом. Оскільки дім є етнокультурним символом, архетипом, екзистенційно осмисленим культурним об'єктом, кожна його складова і споруда в цілому набувають сакрального, символічного змісту, долають тонку межу між своїм матеріальним і духовним значенням [7, с. 165]. Недаремно на основі наведених у словнику «Слов'янські старожитності» численних ритуалів з дверима М. Толстой називає двері сакральним локусом [8, с. 25].

Г. Яворська в екзистенційному ключі зауважує, що все життя людини асоціюється з коротким переходом крізь дім – «в одні двері ввійти – в інші вийти» [11, с. 717], з чого випливає категоріальний висновок, що дім – це вимір життя, а його двері – вхід і вихід у небуття. Дім без вікон і дверей – це домовина. Подібну ідею ілюструє наведена Б. Грінченком цитата народної пісні: *«Треба дощок добувати, хоромину будувати, без віконець, без дверець, там спить козак молодець»* [5, IV, с. 410].

Т. Цив'ян з цього приводу зазначає, що наявність входу й виходу є необхідною умовою для збереження домом свого статусу, оскільки дім без дверей – це домовина, з якої не можна вийти; яйце – дім, з якого можна вийти, лише зламавши його; овочі, особливо баштанні або плоди, уявляються як дім без вікон і дверей [10, с. 74]. З огляду на це розрізняються два способи зв'язку дому з зовнішнім світом –

регламентований (через двері) і не регламентований (через вікно, комин і т. ін.). Підґрунтям і результатом цього протиставлення є численні приклади ритуалів, з проникненням або виходом з дому через вікно, комин тощо, наприклад, винесення труни з померлим через вікно.

А. Байбурін слушно пояснює особливість семантики дверей і вікон тим, що зміст їхньої граничності ускладнюється специфічним призначенням забезпечувати проникність меж. Таке парадоксальне сполучення протилежних за своєю сутністю ознак забезпечує їхній статус особливо небезпечних локусів зв'язку з зовнішнім світом і відповідно їхню особливу семантичну напруженість [1, с. 160].

З цієї причини виникла ціла система символічних способів очищення входу: фарбування дверей, одвірків, порогів, щоб через них не проникала «нечиста сила»: «На ніч треба вікна і двері хрестити, щоб нікуди було нечистій силі ввійти», «На дверях кладуть хрести смолою», «Стараються принести з церкви запалену четвергову свічку і випалюють нею хрести на верхньому одвірку або знайдену кінську підкову, ніж, уламок коси», «Вішають для захисту від відьом на вікнах і порогах дверей жалючу кропиву». Аби захиститися від витівок домовика, треба встромити всі христові свічки в усі одвірки і проходи. Іноді дають хворому випити і вмитися наговореною водою, змішаною з пічною золою і вугіллям, тією ж водою змиваються одвірки, щоб не могли ввійти в дім лихоманки й інші хворості. На Богоявлення господар крейдою малює хрести над вікнами, на воротах, дверях і одвірках усіх комор, хлівів і вуликів, усе також скроплює водою. Аби уникнути пожежі від грози, та вікна мажуть молоком одвірки. Безпосереднім вираженням протиставлення дім / ліс А. Байбурін вважає повір'я, згідно з яким позбавляються від лісовика за допомогою будяка або трави пристріл, які встромляли над дверима [1, с. 161]. В усіх цих ритуалах виразно виявляється особливість сприйняття граничних об'єктів у традиційній картині світу: саме тут на межі двох світів, концентруються хтонічні сили, помічені рисами маргіальності, оскільки їх вияв – завжди контакт з людиною, контакт зі стороннім, отже, завжди межа. Саме тому у народній традиції оздоблення інтер'єру виділяється, підкреслюється вхід декоративними оздобами: різьбленням, фарбуванням тощо, що мало значення оберега.

У весільних обрядах насильницьке відкриття нареченим дверей дому нареченої трактується як насильницький напад, злом, зумовлений уявленнями про аналогії будови дому і людського тіла, згідно з якими двері входять у систему генітальної символіки [1, с. 163].

Міфологізація меж виявляється і в ритуальних діях при народженні дитини: відчиненні всіх дверей, у тому числі царських врат в у церкві при складних пологах. Як паралель можна навести балканські ритуали симпатичної магії – звичай відчиняти всі вікна й двері та розв'язувати

вузли під час пологів, щоб допомогти дитині вийти. На цій асоціації побудована й загадка про дитину: «Який звір з дверей виходить, а назад у двері не входить?». Отже, не лише дім у цілому, а й його частина – двері – в народній уяві стійко асоціюється з материнським лоном. Крім того, двері відчинялися, коли в хаті вмирала людина і зачинялися аж після повернення родичів з кладовища. Таким чином двері, як весь дім, є екзистенціальною метафорою початку і кінця життя.

У цьому зв'язку слушно згадати, що в давньому Римі під час війни був звичай не зачиняти розташовані з протилежних сторін споруди двері храму Януса – бога початку й кінця, входу й виходу, ім'я якого споріднене з лат. *ianua* «двері, вхід». Це робилося з метою сприяння безперешкодному плину подій у часі у переломний момент історії, де храм виконував роль моделі Всесвіту.

Е. Бенвеніст тлумачить глибинну семантику континуанта іє. основи **dhwer-* «двері» як позначення межі, розглядуваної зсередини дому, між внутрішнім і зовнішнім простором, «двором», ось чому слова *dvip* і *dveri* сягають спільної формальної та змістової основи [2, с. 196].

В. Иванов та Т. Гамкрелідзе у подібному ракурсі трактують спсл. слово, що постало від псл. **dvьrь* (укр. *dveri*, слн. *dūri*, ст. *davri*, ч. *dveři*, *dveře*, слц. *dvere*, п. *drzwi*, вл. *durje*, нл. *žurja*, а також лит. *dūrys*, сх.лит. *dūres*, лтс. *duris*, гот. *daūr* «ворота», двн. *turi* «двері», дісл. *dyrr*, гр. *θύρ* «двері», *θαῖρός* (з **dhverios*) «дверна петля», лат. *forēs*, *foris* «двері», дінд. *dvāras* «тс.» кіпр. *dor*, алб. *derë* «двері») як вихід із дому назовні, на двір, що ґрунтується на багатозначності іє. основи **d(h)ur*, котра включала значення «зовні», «надворі» [4, II, с. 743; 9, I, с. 487; 6, II, с. 17]. Відповідно спсл. слово, континуантами якого є стсл. *дворь*, укр. *dvip*, р., бр., болг., м. *двор*, чак. *dvót*, схв. *двор*, слвн. *dvòr*, ч. *dvùr*, п., вл., нл. *dwór*, псл. *dvorь*, пов'язане з іє. **dvьri* і споріднене з лтс. *dvars*, дінд. *dvāram* «ворота», дперс. *duvarayā-maiy* «біля моїх воріт», лат. *forum* «двір; ринок, майдан» [9, I, с. 489; 6, II, с. 17]. Р. Болдирев аргументує ностратичне походження слова [30, с. 65]. Первісне значення іє. основи **dhuor-* українські етимологи реконструюють як «простір, замкнений воротами, загорода» [3, II, с. 17]. Погляд Е. Бенвеніста, так би мовити, «на двір з дому через двері» та наявність антонімічних прислівників укр. *вдома – надворі*, лат. *domi – foris* «вдома – надворі», *outdoor* «надворі, зовні» / *indoor* «вдома, в інтер'єрі» дає підстави тлумачити значення слова *dvip* як «простір за дверима дому».

Додамо, що у південнослов'янських мовах континуант іє. **dhuor-* поступився неповноголосним рефлексам псл. **vorta*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбуурин А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. Москва: Языки славянской культуры, 2005. 224 с.
2. Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов / пер. с фр. Н. Н. Казанский и др.; под ред. Ю. С. Степанова. Москва: Прогресс-Универс, 1995. 456 с.
3. Болдырев Р. В. Лексична палеославія у координатах індоевропейської і неіндоевропейської етимології. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ : Вид. центр КДЛУ, 2001. Вип. 4. С. 61–72.
4. Гамкрелідзе Т. В., Вяч. Вс. Иванов. Индоевропейский язык и индоевропейцы. В 2-х т. Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 1984. 1409 с.
5. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : в 4 т. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958.
6. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука та ін. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
7. Пашкова Н. І. Номінативні моделі культурного артефакту ДІМ у мовах карпатського ареалу балкано-слов'янського континууму. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. 278 с.
8. Славянские древности. Этнолингвистический словарь: в 5 т. / под ред. Н. И. Толстого. Москва : Институт славяноведения РАН. Т. 2. 1999. 687 с.
9. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стереотип. Москва : Прогресс, 1986.
10. Цивьян Т. В. К семантике дома в балканских загадках. Мат. симпоз. по вторичным моделирующим системам 1(5). Тарту, 1974. С. 65-85.
11. Яворская Г. М. О концепте ДОМ в украинском языке. *Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура* : сб. статей в честь Н. Д. Арутюновой. Москва: Языки славянской культуры, 2004. С. 716–728.

Собослай В. В.

студентка II курсу магістратури українського відділення
кафедри філології
*Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Закарпатська область, Україна*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ У МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Взаємодія між українською літературною мовою та територіальними діалектами відбувалася протягом її історичного розвитку. Літературна мова доповнюється діалектизмами серед інших завдяки мові художніх творів, фольклору, етнології, усного мовлення, лексикографічних праць (діалектних словників).

Сучасна лінгвістика сприймає діалектне мовлення як рівноправний прояв національної мови. Зважаючи на те, що літературна мова і її норми належать до історично змінних категорій, то й трактування певних одиниць як діалектних теж зазнає історичних змін. У нормативних словниках сучасної української мови представлено значну кількість діалектних слів. Відповідні стилістичні ремарки біля таких слів свідчать про сферу їх поширення й про те, що вони перебувають у межах загальнолітературної норми [2, с. 14–15].

З другої половини XIX – початку XX століття істотно змінився семантико-стилістичний характер лексики. Якщо раніше літературна мова збагачувалася побутовою лексикою, словами з конкретним значенням, то письменники пізнішого періоду прагнули відшукати в народній мові слова з підвищеною стилістичною характеристикою, які відповідали б зростаючим потребам у поетичному вираженні [4, с. 19].

Взаємодія літературної форми та діалектів української мови – це тривалий і складний процес, який можна простежити на будь-якому мовному рівні. Діалектне мовлення – одне з найефективніших джерел збагачення літературної мови. Використання діалектної лексики в літературних текстах є засобом створення мовного образу регіону. Діалектна лексика стала невід’ємною рисою художніх творів, що зображують життя та культури жителів різних куточків України. Західноукраїнські говірки майстерно стилізовано у творах І. Франка, В. Стефаника, Г. Хоткевича, М. Коцюбинського, М. Влад, Ф. Потушняка та ін.

Федір Потушняк – відомий закарпатський письменник. Його творчий доробок – це поезії, новели, оповідання, романи, драматичні твори. Увійшов у літературу як поет-символіст, поет-мислитель. Його оригінальна поетична філософія базується на давніх міфологічних ідеях регіону.

Лексика мови творів Ф. Потушняка привертає увагу мовознавців. Разом із тим проблема використання діалектизмів у творчості Федора Потушняка не знайшло повного відображення в сучасній лінгвістиці, що визначає актуальність теми дослідження «Стилістичні особливості діалектної лексики у мові художньої літератури».

Таким чином, об'єкт дослідження – мова творів Федора Потушняка.

Мета дослідження – визначити та проаналізувати стилістичну функцію діалектизмів у мові творів Федора Потушняка.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичний аспект проблеми використання діалектизмів у художній літературі.

2. Дослідити стилістичну функцію діалектизмів у творах Федора Потушняка.

У художній системі художника світ здається суперечливим зсередини і водночас єдиним. Письменник творив у силі неореалізму, прийомами імпресіоністичного та експресіоністичного письма, з метою, щоб найповніше розкрити внутрішню природу людини.

Життя закарпатського селянина дало Потушняку багатий матеріал для вирішення складних екзистенційних проблем з його своєрідною філософією, давніми звичаями, забобонами, несподіваними, часом незрозумілими вчинками. Своїм змістом і поетикою лірика Ф. Потушняка далеко відійшла від примітивних форм і мови закарпатсько-української поезії ХІХ–початку ХХ століття. Разом із такими митцями краю, як Зореслав, Колос, Рішко, Ірлявський, Потушняк творив нову поезію Закарпаття, вводив її в загальноукраїнський та світовий контекст [1]. Використовуючи різноманітні діалектизми, він створив нову поезію, тим самим зробивши свою поезію більш зрозумілою для всіх читачів. У своїй презентації він використовує порівняльно-історичний метод і проводить паралель між віруваннями українців про напівдемонічних істот та подібними народними віруваннями інших слов'ян.

Лірика Потушняка-поета розвивається в синтезному потоці символізму з сюрреалізмом, експресіонізмом та імпресіонізмом [1]. Початок його літературної діяльності припадає на другу половину 20-х рр., яку він розпочав збіркою поезій «Далекі вогні» (1934). Подальші його збірки: «Хвилини вічності», 1935-36; «Тасмичні вечори», 1938; «Можливості», 1939; «На білих скалах», 1941, та ін. позначені впливом імпресіонізму. У кожній поезії цих збірок увагу читача привертає вміле використання мови у поєднанні літературних слів з діалектизмами.

У першій збірці «Далекі вогні» Федір Потушняк вміло відтворює духовний порив людини до щастя, внутрішньої гармонії, єдності зі світом. Збірка містить різноманітні вірші, у контексті яких ми можемо знайти використання різноманітних діалектизмів. Приклади діалектизмів

цієї збірки подаємо в алфавітному порядку у вигляді окремих словникових статей. Кожне діалектне слово аналізуємо за такою структурою: після реєстрового слова подаємо частиномовну приналежність, український літературний відповідник, після якого слідує контекст із поезій письменника.

Приклади подамо з видання Ф. Потушняка «Мій сад: Поезії і драми»:

Легінь *ім.* ‘юнак; парубок’: Мов *легінь*, веселий, ярий, в гори вечір йде і мріє, місяць ясний із-за лісу визирає на обрію [5, с. 26].

Усохти дієс. ‘ставати сухим втрачаючи вологу’: Весна проходить й літо, природа вся *усохла*, вітри холодні віють, любов лиш зацвіла [5, с. 27].

Толока *ім.* ‘вільна ділянка біля села, що служить пасовищем’: Над *толокою* у вирій відлітає чорний птах, сумно грає-завиває хмурий вітер у лісах [5, с. 29].

Млака *ім.* ‘заболочена низина; трясовина’: Блищать під ледом *млаки*, на водах ламлесь лід, на небі хмари-мраки і сонце – лиш як слід [5, с. 30].

Днись *присл.* ‘сьогодні’: Планети круглі, кругла й мисль, ані малого, великого, а що є завтра, то і *днесь*, і все з числа зійшло одного [5, с. 35].

Грунь *ім.* ‘вершина гори’: В далеких горах над *грунями* таємно сяюча зоря, і ти проходиш над морями в осінньо мертвій поля [5, с. 40].

Плай *ім.* ‘стежка в горах’: Ідуть к нам в мряках ночі, крізь срібний *плай* святі, блаженні їхні очі і душі розп’яті [5, с. 45].

Кріпко *присл.* ‘дуже сильно’: Веде їх *кріпко* пірат білий, в далечах моря лине шлях, і хто устоїть їхній силі; і ангел смерті у лучах [5, с. 49].

Студня *ім.* ‘криниця без зрубу’: Відкрилася ниви зелена зіниця, як *студня*, глибока на небі зірниця, розвилися в полі високі тополі [5, с. 69].

Плат *ім.* ‘хустка; вовняний плат’: Ввійшли в ліси зеленоокі сни, у тиху тінь далекі подорожні, співають в листю птиці голосні, як синій *плат*, далечина сьогодні [5, с. 72].

Плесо *ім.* ‘грядка чотирикутної форми’: В зелене *плесо* у садах незнані в ніч прилинуть птиці, дозріле сонце на шляхах цілує стопи таємниці [5, с. 74].

Спуз *ім.* ‘попід; присок’: Заснув в долонях ночі світ, село, як іскра, згасло з *спузі*, росте на полі віщий цвіт, вогонь у дальнім виднокрузі [5, с. 88].

Брость *ім.* ‘гроно; кетяг’: Єдиний взмах – і зорі з високості упадуть в діл, як срібно білі *брости* [5, с. 91].

Огень *ім.* ‘вогонь’: Проснулась в травах дивна ніч, благий померклий день, крізь вогні ясних свіч *огень*, шлеш вічний нам *огень* [5, с. 91].

Огарок ім. ‘недогарок’: Скажи, ах, милий брате, навіщо тобі маленький свічі *огарок*? [5, с. 104].

Шувар ім. ‘аір’: Та ось іде, збираючи каміння з *шуварів* світом дивно голосіння, із-за гори закашляв день – перегорілий пень [5, с. 105].

Отже, творча індивідуальність Федора Потушняка щасливо поєднувала романтичний світогляд із глибиною символістичного мислення, підживлюваною не лише вродженою поетикою природи, але й гострим розумом філософа, який охопив світ у всіх його діалектичних суперечностях та єдності [1]. Для Ф. Потушняка творчість була підсвідомим містичним актом, способом інтуїтивного розуміння вічних істин та єднання з Богом. Твори поета виявили таку важливу рису українського модернізму, як синтез національних джерел із досягненнями останніх європейських течій. Він був художником із великою віталістичною силою, спонтанним ліризмом, оригінальним співаком тривоги та радощів регіону та чарівної природи Карпат, який збагатив українську літературу яскравими, свіжими фарбами художнього слова, неповторним світоглядом та глибиною думки. Можемо сказати, що взаємодія української літературної мови та територіальних діалектів є однією з найважливіших проблем у функціонуванні національної мови, яка стала предметом уваги багатьох науковців. Діалектизми не лише відтворюють процеси закріплення даного територіального елемента спільної мови в літературній мові, а й впливають на формування стильових норм, тобто використовуються як інструмент стилізації у мові художньої літератури [3, с. 10]

ЛІТЕРАТУРА

1. Голомб Л. Віртуальні виставки. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, 2015. Дата звернення 24.11.2021. URL: <http://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=67>.

2. Жовтобрюх М. А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. *Мовознавство*. 1973. № 1. С. 3–15.

3. Матвіяс І. Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури. *Мовознавство*. 2008. № 6. С. 3–12.

4. Муромцева О. Г. Головні процеси в розвитку лексичного складу української літературної мови другої половини XIX – початку XX ст. *Мовознавство*. 1983. № 6. С. 18–25.

5. Потушняк Ф.М. Мій сад: Поезії і драми / упорядкування, підготовка текстів, передмова та примітки Д. М. Федаки. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. 576 с.

Шелепкова І. М.
старший викладач кафедри українознавства і
мовної підготовки іноземних громадян
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ФОНДУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇЇ МІСЦЯ У СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ

Економічна термінологія, що є об'єктом нашого дослідження, пройшла довгий шлях розвитку, але процес творення понять у ній відзначався певною стихійністю. Такий перебіг подій зумовлювався низкою як лінгвістичних (розвиток мови, міжмовні процеси, зникнення певних понять – і відповідно перехід економічних термінів до розряду історизмів, архаїзмів, появи нових понять – неологізмів), так і екстралінгвальних чинників (розвиток економіки, вплив терміносистеми мови тієї країни, з якою співпрацювала Україна – німецької мови на початку ХХ ст. або англійської на його кінець, перехід від однієї системи господарювання до іншої тощо).

Сучасна українська економічна термінологія почала формуватися ще в період Київської Русі з розвитком торговельних відносин, пройшовши шлях від понять ремесел до одиниць сучасних міжнародних економічних відносин.

Загальновідомо, що справжній розквіт української лексикографії розпочався у 20–30-ті рр. ХХ ст. Видані в цей період перекладні (російсько-українські) словники були першими в розбудові лексикографічної роботи в Україні.

На сьогодні словники ділової мови 20-30-х рр. є раритетними. Пропонуємо їхній перелік (скорочений), спираючись на покажчик Віктора Кубайчука [2]:

Буряк Володимир. Словарь русско-украинский. – Одесса, б/р. – 397 с. (з Додатком 1 – Слова пропущені або неповні переложені, 2 – Канцелярійний словник); *Левіцький М.* Як писати службові папери українською мовою. – Черкаси: Сіяч, 1917. – 27 с.; *Падалка Л.* Російсько-український діловодний словник. Педагогічне Бюро Полтавського Губ. Земства. Полтава, 1918, 3 + 106 с.; *Лебідь Д.* Українська мова. Російсько-український словник та зразки паперів українською мовою. – Чернігів, 1918. – 254 с.; *Бузинний О., Щепотьєв В.* Короткий російсько-український словник // Практичний підручник діловодства. – К.: Книгоспілка, 1924. – С. 43–83; *Російсько-український* словник банкового діловодства / За редагуванням В.І. Орловського та І.М. Шелудька. – К.: Вид. Київської філії

Промбанку, 1925. – 61 с.; *Практичний російсько-український словник ділової мови (конторської та рахівничої)* / Склали Є. Зінкевич, Б. Михайлович, П. Скрипник і І. Степаненко, за ред. М. Гладкого і К. Туркала. – К.: Час, 1926; К.: Книгоспілка, 1926; К.: ДВУ, 1926. – 134 с.; *Осипів М.* Російсько-український словник що-найпотрібніших у діловодстві слів (Практичний порадник). – Харків-Полтава, 1926. – 83 с.; *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія (Проект)* / Дорошенко М., Станіславський М., Страшкевич В. – Х.-К.: Держвидав України, 1930. – 260 с.

Словники, видані у 20-30-рр. ХХ ст., певною мірою задовольняли нагальну потребу в питанні культури української мови. Вони відіграли значну роль у нормалізації сучасної української літературної мови, поширенні мовних норм та їх кодифікації, у піднесенні української мовної культури початку ХХ ст.

Лексикографічні праці періоду 50–60-х років ХХ ст. сприяли уніфікації тогочасної термінології. Серед них слід виділити «Російсько-український словник соціально-економічної лексики» С.А. Воробйової та Т.К. Молодід (*Воробйова С.А.* Російсько-український словник соціально-економічної лексики [Текст] : понад 20 000 слів / С.А. Воробйова, Т.К. Молодід ; ред. І.К. Білодід ; Ін-т історії партії ЦК КП України, АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1966. – 342 с.). Оскільки українську мову на той час вживалася обмежено (в освітніх закладах та державних установах переважала мова російська), словник подає переклад іншомовних лексем без власне українських відповідників.

Починаючи з 90-х років ХХ ст., українська термінографія переживає новий етап свого розвитку: видається ряд тлумачних та перекладних словників у різних галузях науки і техніки.

Однією з найбільш ґрунтовних праць у цей час є виданий 1994 р. Комітетом наукової термінології та Інститутом мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України «Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки».

Серед значної кількості галузевих економічних праць найбільш ґрунтовними перекладними словниками, що характеризуються чіткістю й унормованістю словникових статей, сприяють систематизації та стандартизації економічної термінології, правильному, свідомому використанню галузевих термінологічних одиниць, є «Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування» Віктора Михайловича Бріцина та Олександра Онисимовича Тараненка, що вийшов друком у Києві 2011 року.

Словник містить актуальну лексику української і російської мов, що стосується офіційно-ділової, юридичної, дипломатичної, економічної, комерційно-фінансової та деяких суміжних з ними сфер спілкування.

Поряд з великою кількістю перекладних словників наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. було видано й низку тлумачних економічних словників, таких, наприклад, як «Економічний словник-довідник» за редакцією доктора економічних наук С.В. Мочерного (1995). Валерій Едуардович Коломойцев створює «Універсальний словник економічних термінів: інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємництво» (2000).

2002 року виходить друком четверте видання «Фінансового словника» Анатолія Григоровича Загороднього, Геннадія Леонідовича Вознюка та Тамари Степанівни Смовженко, що містить визначення й тлумачення понад 5000 понять і термінів, які охоплюють такі теми: фінансова система держави, місцеві фінанси, фінанси підприємств, фінансування і кредитування підприємницької діяльності, цінні папери і фондовий ринок та інші.

Найбільшим за обсягом охоплених термінів і за детальністю тлумачення понять є цикл наукових праць «Економічна енциклопедія» у трьох томах (2000–2002) та «Економічний енциклопедичний словник» у двох томах (2005–2006). У виданнях максимально точно подано характеристику економічних категорій, понять, теорій та концепцій економічної науки.

Теоретична і практична значущість праць полягає у систематизації та розвитку теоретико-методологічних засад дослідження економічних процесів, можливості їхнього використання у дослідницькій і навчальній практиці, при формуванні нормативно-правової бази економічної політики держави. Ці аспекти видань акцентують у своїх відгуках відомі науковці та керівники низки вищих державних органів України.

Незважаючи на низку праць про економічну термінологію (в основному це дисертаційні роботи, присвячені таким питанням, як закономірності формування та сучасного розвитку термінології ринкових відносин (О. Покровська); характеристика структурно-семантичних параметрів аналітичних номінацій економічної терміносистеми української мови (О. Чуешкова); дослідження новітньої економічної термінології у плані комунікативно-стилістичного функціонування у текстах періодичних видань (Г. Чорновол); розвиток української економічної термінології ХІХ – ХХ століть та структурно-семантичні особливості сучасної української економічної термінології (Т. Панько) [3] та ін.), сьогодні потребують свого дослідження такі аспекти у вивченні економічної термінології, як:

- висвітлення питань формування української економічної термінології;
- з'ясування шляхів появи економічних термінів у термінологічній системі;

– визначення фонду економічної термінології та її місця у словниковому складі;

– розмежування економічного терміна і загальноповживаного слова, тому що між загальноповживаною і термінологічною лексикою відбувається постійний обмін, в результаті якого мають місце детермінологізація спеціальної лексики, термінологізація загальноповживаної лексики і транстермінологізація, тобто перехід лексичної одиниці з однієї терміносистеми до іншої.

Маємо добрі початки у працях І. Кочан (присвячених динаміці і кодифікації термінів із міжнародними компонентами в сучасній українській мові) [1] і Л. Струганець (присвячених динаміці лексичних норм української літературної мови ХХ століття) [4], це добрі, але все ще тільки початки. Важливість означеного дослідження бачиться й у зв'язку з визначенням перспектив розвитку української економічної терміносистеми.

У зв'язку з означеним можна визначити й основні завдання такого дослідження:

– установлення основних чинників, що сприяють змінам у термінології;

– з'ясування рівнів, на яких відбуваються найпомітніші зміни (семантичні, словотвірні, стилістичні, морфологічні тощо);

– основні шляхи становлення економічної термінології.

У цьому важливими можуть стати методи мовознавчого дослідження як загальні (описовий, порівняльний, експериментальний), так і специфічні (метод моделей, метод опозицій, метод дистрибуцій).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Л. : Вид-ий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 520 с.

2. Кубайчук Віктор. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови. К. : К.І.С., 2004. 176 с.

3. Панько Т.І. Від терміна до системи. Львів : Вища школа. Вид-во при Львівському університеті, 1979. 146 с.

4. Струганець Л. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі української літературної мови ХХ ст. Тернопіль, 2002. 352.

Щербина Д. В.

аспірант кафедри української мови
*Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

ПОВНА МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ СПОРІДНЕНИХ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ПРИСЛІВНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ І БІЛОРУСЬКІЙ МОВАХ

Інтенсивні контакти між двома мовами сприяють, з одного боку, їх взаємному збагаченню, а з другого – породжують небажану інтерференцію, що найчастіше виявляється у відхиленні від норм однієї з мов під впливом іншої. Така інтерференція особливо відчутна у близьких мовах, і серед її найголовніших причин – явище міжмовної омонімії. Міжмовні омоніми становлять великі труднощі в навчанні іноземних мов, перекладацькій і лексикографічній роботі, тому науковий інтерес до цієї багатоаспектної проблеми повсякчас зростає.

Останніми роками з'явилося чимало наукових та прикладних праць, присвячених слов'янській міжмовній омонімії, зокрема українсько-польській, українсько-російській, українсько-чеській, білорусько-російській, білорусько-польській, білорусько-чеській. Є праці на матеріалі трьох, чотирьох і більшої кількості слов'янських мов. Однак в україністиці ще немає комплексного аналізу українсько-білоруської міжмовної омонімії, що й зумовило актуальність нашої розвідки.

Під міжмовними омонімами ми розуміємо різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом [9]. Міжмовні омоніми групують за різними ознаками, але найчастіше в основі їх класифікації лежать формальний, етимологічний, частиномовний або семантичний критерії. Спираючись на логічну схему формально-змістової відповідності, відношення між повними міжмовними омонімами можна характеризувати як семантичне виключення, а між частковими міжмовними омонімами – як семантичне включення або семантичний перетин [2, с. 122–149; 3; 7, с. 111–123; 8, с. 55–62].

Джерельну базу нашого дослідження становлять українсько-білоруські омонімічні опозиції, виявлені порівнянням семантичних структур лексем, узятих зі словника української мови в 11 томах [4], словника української мови у 20 томах [5] і тлумачного словника білоруської мови у 5 томах (6 книгах) [6]. Для аналізу також використано відомості з етимологічного словника української мови в 7 томах [1] та етимологічного словника білоруської мови [10].

Повні міжмовні омоніми, тобто омоніми з відношенням семантичного виключення, можуть виникати внаслідок неоднакового семантичного розвитку етимологічно тотожних лексем, через випадковий збіг форми слів різного походження або під впливом внутрішньомовної омонімії. Зазвичай у міжмовних омоніміях, що з'явилися в результаті неоднакового семантичного розвитку від етимологічно тотожних слів, навіть за відсутності спільної частини в значеннях, зберігаються сліди колишнього семантичного зв'язку.

Як свідчать результати дослідження, основну частину етимологічно споріднених прикметників, охоплених повною міжмовною омонімією, становлять якісні прикметники, що мають переважно схожий характер ознаки: укр. **бахма́тий** [розм.] 'дуже широкий, мішкуватий (про одяг)' і біл. **бахма́ты** 'пишний, розложистий (про рослини)', укр. **ні́ций** 'негідний, підлий, ганебний' і біл. **ні́цы** '1) який має довгі звислі гілки, стебла; плакучий; 2) понурий, похнюплений, похнюпий, похмурий', укр. **неподо́бний** '1) невідповідний // безглуздий, нерозумний; 2) який діє всупереч етичними нормам // непристойний, безсоромний' і біл. **непадо́бны** '1) несхожий; відмінний'; 2) [діал.] негожий, недобрий'.

Трапляються, однак, і значеннево віддалені якісні прикметники, наприклад: укр. **несамові́тий** '1) нездатний відповідати за свої вчинки // який виражає нездатність відповідати за свої вчинки; 2) дуже сильний, значний силою свого вияву' і біл. **несамаві́ты** '1) непривабливий, непринадний, непоказний; 2) негожий, поганий, кепський'.

Прикметники, утворені від споріднених повних міжмовних омоніміїв-іменників за допомогою однакових афіксів, також вступають у зв'язки міжмовної омонімії: укр. **примхлі́вий** '1) якому властиві несподівані бажання, свавільні вигадки, дивацтва; якому важко догодити // який відзначається безпідставністю // який виражає примху; 2) [перен.] який вимагає особливих умов росту й життя, (про тварину, рослину) // який відзначається особливими властивостями, потребує особливих умов використання; 3) [перен.] який відзначається несподіваними змінами; 4) [перен.] який відзначається незвичними формами; вигадливий' і біл. **прымхлі́вы** '1) схильний до забобонів; 2) заснований на забобонах'. Пор.: укр. **прімха** [ж.] '1) каприз, забаганка // свавільна вигадка // незрозумілий вчинок; дивацтво; 2) [тільки мн.] надмірність у розвагах та предметах розкоші; 3) деталь, що служить тільки для прикрашання // предмет розкоші; 4) химерна особливість у поведінці, характері; 5) [перев. мн., перен.] особливі вимоги до умов росту й життя тварини, рослини; 6) [перев. мн., перен.] особливості вияву, несподівані відхилення' і біл. **прімха** [ж., перев. мн.] 'забобон'

Крім того, фіксуємо й кілька пар прикметників з основним значенням відносності, охоплених повною міжмовною омонімією, але

утворених за допомогою однакових афіксів від лексично тотожних слів: укр. **поточний** '1) який існує, відбувається тепер // пов'язаний із теперішнім моментом; 2) повсякденний' і біл. **паточны** [спец.] 'потоковий' – укр. **потік** [ч.] = біл. **паток** [ч.], укр. **покупний** '1) який купується за гроші; 2) [розм.] який віддається за гроші, забарі; продажний' і біл. **пакупны** '1) пов'язаний із можливістю служити засобом купівлі; 2) такий, як при купівлі (про ціну)' – укр. **купувати** [недок.] = біл. **купляць** [недок.], укр. **пливкий** [рідко] '1) плавкий, топкий; 2) [перен.] 'розпливчастий; 3) який швидко пливе, тече, летить' і біл. **плыўкі** 'який легко розмивається (про ґрунт); пливучий' – укр. **пливті** [недок.] = біл. **пльць** [недок.].

Подеколи в одній мові прикметник має значення якості, а в другій – значення відносності: укр. **вигорний** [рідко] 'примхливий' і біл. **вытворны** 'утворений від інших форм, величин тощо; похідний', укр. **страшний** [церк.] 'стос. до останнього тижня перед Великоднем' і біл. **страсны** '1) дуже сильний, нестримний (про почуття) // пройнятий сильним, нестримним почуттям; 2) який захоплено віддається справі // властивий такій людині; 3) здатний на пристрасть'.

Серед етимологічно споріднених прислівників, охоплених міжмовною омонімією, можна виокремити дві групи – відприкметникові й відіменникові. Перша група, тобто прислівники, утворені від міжмовних омонімів-прикметників різної семантики за допомогою ідентичних афіксів, найчисленніша: укр. **бахмáто** і біл. **бахмата**, укр. **ни́цо** і біл. **ніца**, укр. **неподóбно** і біл. **непадóбна**, укр. **несамові́то** і біл. **несамаві́та**, укр. **примхлі́во** і біл. **примхлі́ва**.

Поодиноким, але яскравим прикладом відіменникових міжмовних-омонімів прислівників є опозиція укр. **устя́ж** 'упростяж, цугом' і біл. **усця́ж** [діал.] 'скрізь, усюди, кругом'.

Отже, розглянувши прикметникові та прислівникові повні міжмовні омоніми, які виникли в українській і білоруській мовах унаслідок нерівномірного семантичного розвитку етимологічно тотожних слів, ми з'ясували, що серед досліджуваної лексики переважають якісні прикметники зі схожим характером ознаки та похідні від них прислівники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. Мельничук (гол.) та ін.; АН УРСР, НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.
2. Манакин В. Сопоставительная лексикология. Киев, 2004. 327 с.
3. Міхалевіч А., Мордас Н. Міжмоўная аманімія як праблема сучаснай лексікаграфіі. *Усходнеславянскія мовы ў сучаснай лексікаграфіі*: зб. навук. арт. Мінск, 2015. С. 79–81.

4. Словник української мови: в 11 т. / гол. ред. І. Білодід; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua>.

5. Словник української мови: у 20 т. / гол. наук. ред. В. Русанівський; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ: Наук. думка, 2010–2018. Т. 1–9. URL: <https://sum20ua.com>.

6. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. (6 кн.) / гал. рэд. К. Атраховіч (К. Крапіва); АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. Мінск: БелСЭ, 1977–1984. URL: <https://www.skarnik.by>.

7. Федорчук Е. Межъязыковая омонимия и паронимия в близько-родственных языках (на материале русского и украинского языков): дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2001. 256 с.

8. Хуцишвили С. Славянские межъязыковые омонимы: дис. ... канд. филол. наук. Тбилиси: Тбилисский гос. ун-т им. И. Джавахишвили, 2010. 169 с.

9. Щербина Д. Повні українсько-білоруські міжмовні омоніми. *Філологіка / Philologica* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 97–112.

10. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / рэд. В. Мартынаў, Г. Цыхун; АН БССР, НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства ім. Я. Коласа. Мінск: Навука і тэхніка, Беларуская навука, 1978–2017. Т. 1–14.

НАПРЯМ 7. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Старкова Г. В.

кандидат культурології,
доцент кафедри управління соціальними комунікаціями
*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

«МЕМНА ПЕРСОНА» ТА БОРТЬБА З ЇЇ ВПЛИВОМ: ІСТОРІЯ ДОНАЛЬДА ТРАМПА

45-й президент Сполучених Штатів Америки Дональд Трамп – політичний діяч, який завдяки своїй неординарній і провокативній поведінці призвів до появи великої кількості мемів, ба більше: сама його поведінка стала мемом.

У США Трамп мав впізнаваність як спадковий багатій, власник бренду конкурсів краси «Міс Всесвіт» та ведучий популярного реаліті-шоу «Учень» (The Apprentice) на телеканалі NBC, але світового масштабу слава досягла під час президентської виборчої кампанії у 2015-2016 роках [1].

У статті про 45-го президента США на присвяченому мемам енциклопедичному ресурсі «Know Your Meme» згадується майже два десятки зразків фольклору, що поширювалися користувачами [2].

Передусім варто згадати, що саме завдяки Дональду Трампу популяризувалося словосполучення «фейкові новини» («fake news») [3]. З одного боку, це пов'язано з використаними під час виборчої кампанії технологіями [4], з іншого – з висловлюваннями новообраного глави держави. В січні 2017-го, менш ніж за тиждень до офіційного вступу на посаду, Трамп замість відповіді на запитання кореспондента CNN Джима Акости промовив: «Ваші новини – фейкові». Десь в той самий час він почав повторювати цей вислів у Twitter [там само], послідовно ігноруючи та ображаючи критично налаштовані ЗМІ. В результаті видавництво Collins назвало «fake news» «словом року». Використання цього терміну у 2017 році зросло на 365% [5].

З легкої руки Трампа мемом також стала бейсболка. Щоправда, на ній було написано лозунг його кампанії – «Зробімо Америку великою знову» («Make America Great Again») [6]. Багатій зареєстрував гасло як торгову марку у 2012 році, хоча тотожні за змістом фрази достатньо часто використовувалися в американській політиці [7]. У прив'язці до Трампа гасло набуло популярності з липня 2015 року: його сфотографували

у брендovanій бейсболці під час візиту на мексиканський кордон. Причому використовували лозунг як прихильники кандидата у президенти, так і критики. Наприклад, актор Алек Болдуін опублікував в Instagram свою фотографію в червоній бейсболці з написом російською «сделать америки здорово снова», натякаючи на зв'язки Трампа з урядом РФ.

На поширеність мемів із 45-м президентом США натякає й адаптація одного з них на одному з популярних telegram-каналах серії «Файні меми про українську літературу» («ФМУПЛ») [8]. Картинка складається з трьох частин, фото для яких взяті із першого в історії саміту США – КНДР, що відбувся 12 червня 2018 року у Сінгапурі. За підсумками зустрічі Дональд Трамп і Кім Чен Ин підписали документ [9].

На першій частині мему міститься зображення Дональда Трампа, який сидить за столом і демонструє на камери навпроти щойно підписаний документ. Існує окремий подібний мем – «Перший указ Дональда Трампа» («Trump's First Order of Business») [10]. На тлі документу користувачі змінюють жартівливі написи.

На другій частині зображений Кім Чен Ин, що сидить за тим самим столом і тримає в руках папку з документом. На третій – лідери позують на фоні прапорів обох країн, дивлячись в об'єктиви камери. Автор мему обробив зображення, ніби очі лідерів світяться. Завдяки цьому світлина отримала фіналізуючий сенс: очі «засяяли згодкою» щодо того, хто переглядає мем. Варто вказати, що «Сяючі очі/Лазерні очі» («Glowing Eyes/Laser Eyes») – окремий полісемантичний мем [11].

В українському варіанті на першій світлинці написано «Кожен третій українець не читав "Кобзар"», на другій – «Особисто я читав». Докупи частини мему склали не українці. Вдалося знайти його в англomовному варіанті з натяком на гомофобні заяви 45-го президента США. Так, на першій картинці міститься напис «1 of 3 people is gay. And I am not gay», на другій – «I am not of homosexual either» [12]. Цей мем з'явився вже за кілька днів після саміту в Сінгапурі. Існують й інші інтерпретації.

Тож за чотири роки каденції у США, а може й у всьому англomовному світі ім'я Трампа стало загальним та означає (для критиків) недалекогоглядного, грубого політика із великим впливом та застарілими поглядами. За визначенням Ричарда Докінза [13], меми для розуміння не потребують додаткового пояснення, отже 45-го президента США цілком можна назвати «мемною персоною».

Також політик багаторазово довів своїй країні та всьому світові роль і значення соцмереж. Починаючи з того, що вперше в історії лідер держави комунікував зі світом переважно через особистий акаунт у Twitter (у президента США як інституту є офіційні сторінки). Він мав понад 88 мільйонів підписників.

Як вже зазначалося, твіти Трампа призводили до появи мемів, але й примусили соцмережі переглядати правила. Наприклад, у травні

2020 року він зробив допис на підтримку губернатора Міннесоти, де тривали протести, приводом для яких стала смерть афроамериканця Джорджа Флойда під час жорсткого затримання поліцейськими. Президент США погрожував, що пошле Національну гвардію, яка застосує зброю проти протестувальників, якщо ті грабуватимуть. Twitter зробив позначку, вказавши на порушення правила щодо «прославлення насильства» [14]. Але твіт був цитований багаторазово.

Апогею взаємодія Трампа з соцмережами досягла на початку 2021 року. Протягом грудня Трамп періодично твітів, що результати наступних президентських виборів, які виграв Джо Байден, сфальшовані, а в січні закликав прихильників республіканської партії приїхати до Вашингтону, бо потребує збереження за собою президентства «більш ніж будь-коли» [15]. 6 січня зібрались кілька тисяч людей. Трамп вийшов до них і закликав вирушити маршем під стіни Конгресу, щоб висловити обурення виборами та тиснути на посадовців для відхилення результатів. В цей час в Капітолії проходила спільна сесія палат, яка мала затвердити перемогу на виборах президента США Джо Байдена [16]. Результат штурму – четверо загиблих, десятки постраждалих, Twitter назавжди заблокував акаунт Трампа, побоюючись продовження підбурювання до насильства [17].

Twitter – далеко не єдина соцмережа, яка намагалася обмежити потік думки Трампа. Так, стрімінгова платформа Twitch посилила боротьбу з поширенням hate speech (мови ненависті або ворожнечі) і влітку 2020 року, серед іншого, включила до образливого контенту відео кампанії Трампа від 2016-го, коли він на політичному зібранні назвав мексиканців «гвалтівниками й злочинцями» [18].

На українських теренах про екзальтовану поведінку президента США знали всі, хто слідкує за новинами та мемами. Щоправда, значний інформаційний потік призводить до того, що будь-яка тема забувається, шойно зникає з новинних стрічок. Підтвердженням цього є дані Google Trends, які для запиту «Trump» у світі за рік скоротилися з показника 100 до 8 [19], в Україні – до 19 [20].

ЛІТЕРАТУРА

1. Donald Trump. *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Donald-Trump>.
2. Donald Trump. *Know Your Meme*. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/people/donald-trump>.
3. Fake News. *Know Your Meme*. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/fake-news--3>.
4. Вендлінг М. Історія «фейкових новин». *BBC Trending*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42786093>.
5. Hunt J. «Fake news» named Collins Dictionary's official Word of the Year for 2017. *Independent*. URL: <https://www.independent.co.uk/news/>

uk/home-news/fake-news-word-of-the-year-2017-collins-dictionary-donald-trump-kellyanne-conway-antifa-corbynmania-gender-fluidity-fidget-spinner-a8032751.html.

6. Make America Great Again. *Know Your Meme*. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/make-america-great-again>.

7. Campbell C. Donald Trump trademarked a Ronald Reagan slogan and would like to stop other Republicans from using it. *Business Insider*. URL: <https://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5>.

8. Кожен третій українець не читав «Кобзар»... *Файні мему про українську мову*. URL: https://t.me/faini_memes/2386.

9. Ванек Л. Трамп і Кім – зустріч на рівних? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29287150.html>.

10. Trump's First Order of Business. *Know Your Meme*. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/trumps-first-order-of-business>.

11. Glowing Eyes / Laser Eyes. *Know Your Meme*. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/glowing-eyes-laser-eyes>.

12. 1 of 3 people is gay... *Know Your Meme*. URL: <https://www.facebook.com/memedyafam/posts/804182809775108>.

13. Докінз Р. Егоїстичний ген. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 544 с.

14. Щур М. Трамп і Твітер: хто цензурує кого? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/trump-i-twitter-kinets-vzajemnoji-lubovi/30647133.html>.

15. Десятки законодавців-республіканців мають намір оскаржити результати виборів президента США. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/respublikanzi-kongress-oskarzhennia-rezultativ-vyboriv-prezydenta/31036652.html>.

16. Holland S. Trump summoned supporters to «wild» protest, and told them to fight. They did / Steve Holland et al. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-protests-idUSKBN29B24S>.

17. Twitter остаточно заблокував акаунт Трампа. Які будуть наслідки? *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55590485>.

18. Twitch заблокувала канал Трампа через мову ненависті. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3053997-twitch-zablokuvala-kanal-trampa-cerez-movu-nenavisti.html>.

19. Trump. *Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/trends/explore?q=trump>.

20. Trump. *Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/trends/explore?geo=UA&q=trump>.

НАПРЯМ 8. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Hlavatska Yu. L.

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Hotel and Restaurant
and Tourist Business and Foreign Languages
Kherson State Agrarian and Economic University
Kherson, Ukraine

FAKE NEWS AS A MEANS OF MEDIA COMMUNICATION: SIX STEPS OF LINGUO-STYLISTIC APPROACH

Fake news is a progressively common characteristic of modern political sphere. Fake (forgery, deception, lies) news and materials flood the modern media space and become an important factor in the dissemination of certain opinions in the media on the Internet. Fake news has a long history, but its scale and effectiveness have risen to unprecedented levels today thanks to the development of social networks. Fake news is a message stylistically created as real news, but false in whole or in part.

There have been our several attempts to shed light on the problem [1; 2; 5; 6]. In this article we propose some methodological steps for analyzing texts of fake news within linguo-stylistic approach.

To our mind, the investigation of fake news can be carried out on the basis of the integrated approach with the use of general scientific (synthesis, analysis, systematization, generalization and observation) and purely linguistic (descriptive analytical, contextual interpretive, lexico-semantic, structural semantic, thesaurus, conceptual, linguistic, component, descriptive) methods of analysis. The application of the above methods, focused on describing the linguistic and stylistic specifics of fake news, involves a scientific search at six stages of analysis.

The first step. At this stage the focus is on describing communication as the dominant concept of media. The status of media reality as well as its regulatory functions in close connection with mass communication is the subject of the analysis. Using the methods of synthesis and analysis, one can describe some interpretations of the concepts of “communication” and “media communication” given both in the scientific circles of domestic and foreign scholars and lexicographical sources.

Using the methods of systematization and generalization, different points of view on the definition of media communication, based on existing concepts of communication theory in historical retrospect can be given.

According to the results of descriptive and analytical review of traditional scientific developments on the issue discussed, three levels of communication: technical (accuracy of information transferring from a sender to a recipient), semantic (interpretation of the message by a recipient in comparison with the initial value) and level of efficiency (the results of behaviour being changed in connection with the message) [4] are actively used in up-to-date print and electronic media while creating, processing, transmitting of textual, graphic, audio or digital information.

On this very stage we can conclude that media communication is a functional system based on applied models developed in line with the theory of communication, but the impact of information technology is currently helping to rethink the definition of “media communication”.

The second step. We are sure one can't but deal with the description of such a concept as “post-truth”. This is a new socio-political phenomenon the definition of which can be clarified by means of various lexicographical sources (Ukrainian and English as well). The post-truth is a set of distorted, fabricated or truncated facts, provided with misinterpretations, unsubstantiated conclusions. It's emotionally coloured by inadequate patterns and syllogic conclusions confirming a certain concept followed by the author [3]. Central to understanding the communicative nature of post-truth is the notion of a “media narrative”, or a story about politics in the media. With the help of contextual interpretative analysis one can analyze English-language news, which shows that the authors of the news text explicitly write about deception (untruth), underlying the narrative: not facts or analytical conclusions are important in the communicative process, but already formed interpretations, contrasting with the already concluded beliefs of a recipient.

The third step. It's relevant, in our opinion, to pay attention to the means and forms of fake content expressing. Such means, according to the results of observation and processing of scientific sources, are the basis for creating and disseminating fake news. The use of lexico-semantic analysis may allow to find out the semantics of words-markers of false fake news content. Among them there is a large proportion of nouns naming the doer of the action. It helps to assume a significant role of the individual in creating lies. Also one can observe a significant number of verbs, the diversity of which is achieved by expressing different ways of verb action. A lot of synonyms for the lexeme “*lie*” can be outlined such as “*swank, nonsense, prate, idle talk, twaddle*”. They reflect different shades of meaning of “*lie*”.

At this stage, we again turn to the method of thesaurus analysis to determine the lie. Conceptual analysis is used to identify the range of lexical compatibility of the name of the concept LIE, to analyze lexical units associated with the word “*lie*” alongside with paremiological units the part of which it is.

The fourth step. It is related to the study of rumors as an integral element in the structure of informal communication. Linguistic analysis is involved in order to establish the specifics of language means available in the language, which facilitate the process of packing false information into a convenient form. Discursive analysis in combination with general scientific methods of synthesis and observation prove that rumors as prototypes of fake news (according to G. Pocheptsov) have two dominant characteristics: they have no specific standards of evidence, so the line between information and deception is blurred; rumors are not just a related notion, they gain their power through widespread dissemination and repetition, which confirms the idea of the same characteristic typical of fake news.

The analysis of dictionary entries of the word “rumors” and component analysis of the data show that the semanticization of this lexeme is based on categorization by the following criteria: 1) communicative status, 2) the nature of communication, 3) the channel of information transmission, 4) the type of communication situations, 5) sources of information, 6) the degree of reliability of information, 7) the degree of verification of the message, 8) the extent of information dissemination.

The fifth step directly correlates with determining the status of fake news in modern media space. This step is carried out by using general scientific (synthesis, analysis) and descriptive analytical methods. The structural semantic method is focused on the description of the meaning of the words “fake” and “hoax” to demonstrate their semantic content and identify common semes. One can list six factors having changed the information environment and contributed to the emergence of fakes: democratization of the creation and dissemination of information; information socialization; atomization as a discrepancy of individual news from brands and sources; anonymity of creation and dissemination of information; personalization of the information environment; sovereignty.

The sixth step. We can perform linguistic and stylistic analysis of fake news texts. We use the method of contextual interpretive analysis, which is aimed at studying the media texts of fake news on English-language sites to interpret their content and functional and stylistic peculiarities.

REFERENCES

1. Главацька Ю. Класифікація «фейкових» новин у сучасному медіапросторі: синергетичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Германістика та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2019. Вип. 1. С. 275–280.
2. Главацька Ю. Презентація засобів комічного у текстах «фейкових» новин масмедійного дискурсу: лінгвостилістичний аспект. *Прикладні наукові розробки та теоретичні дослідження XXI століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 15 квітня 2019 р. Вінниця, 2019. Т.3. С. 97–103.

3. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2006. 656 с.
4. Шеннон К. Э. Работы по теории информации и кибернетике. М. : Изд-во иностр. лит-ры, 2003. 829 с.
5. Hlavatska Yu. "Fake" news functions: historical background of their development. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. Херсон, 2018. Вип. 34. Том 2. С.150–152.
6. Hlavatska Yu. "Fake" news via the comic: distortion of information. *Modern development trends in philology and social communication* : collective monograph. Lviv-Toruń, 2019. P. 18–33.

НАПРЯМ 9. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Лесик І. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
*Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

У зв'язку з інтеграцією України до європейського простору зростає потреба у міжкультурному спілкуванні, медіатором якої є мовна особистість перекладача. Формування вторинної мовної особистості перекладача із досконалим знанням іноземних мов набуває особливої значущості для здійснення професійних, економічних, культурних та особистих контактів у сучасному світі. Перекладач перебуває у взаємодії з суб'єктами, які є носіями різних мов і належать до різних культур. Активну позицію мовної особистості перекладача як посередника між двома мовами за умов міжкультурної комунікації не можна недооцінювати.

Значний внесок у розробку лінгвістичної теорії мовної особистості зробили такі науковці як Ф. Бацевич, Г. Богін, В. Виноградов, Ю. Караулов, Т. Космеда та ін; вивченням мовної особистості в лінгвокультурному аспекті займалися С. Воркачов, С. Голик, І. Голубовська, В. Красних, В. Маслова та ін.; особливості мовної особистості перекладачів розглядалися у працях О. Бушева, М. Іваницької, Л. Тарнаєвої, І. Халєєвої, О. Шевченко та ін. Попри те, що поняття «мовна особистість» активно досліджується, його семантичне наповнення залишається дискусійним з огляду на наявність різних тлумачень та поглядів.

Актуальність дослідження зумовлено підвищеним інтересом науковців до проблеми мовної особистості загалом і мовної особистості перекладача зокрема у зв'язку з антропоцентричним спрямуванням сучасних досліджень.

Метою нашої наукової розвідки є розгляд загальнотеоретичних питань, пов'язаних із функціонуванням поняття «мовна особистість в сучасному перекладознавстві»; коло завдань охоплює: уточнення змісту поняття «мовна особистість перекладача», з'ясування його структури та обґрунтування компетентностей як визначальних чинників сформованості мовної особистості перекладача.

Мовну особистість у теперішній час вивчають, ґрунтуючись на інтердисциплінарному підході, який враховує досягнення не лише традиційного мовознавства, але й психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики. З огляду на це розгляд мовної особистості в сучасній лінгвістиці проводиться за різними векторами дослідницької проблематики: комунікативним, когнітивним, психолінгвістичним, соціокультурним.

Поняття «мовна особистість» охоплює низку мовних та позамовних факторів, які репрезентують картину світу. Узагальнивши змістові характеристики наявних визначень мовної особистості, трактуємо її як складний поняттєвий конструкт, багаторівневий образ репрезентанта відповідної ментально-культурно-комунікативної мовної спільноти [4, с. 70]. У сучасному розумінні мовна особистість – це комунікативна особистість, яка є «узагальненим образом носія культурно-мовних і комунікативно-діяльнісних цінностей, знань, настанов і поведінкових реакцій» [2].

Модель мовної особистості, яку запропонував Ю. Караулов, виокремлює три її рівні: 1) вербально-семантичний; 2) лінгвокогнітивний; 3) прагматичний [3]. Рівнева модель мовної особистості, на думку науковця, співвідноситься з трирівневістю смислового сприймання й розуміння, що є базовими для перекладацької діяльності.

В рамках компетентнісного підходу мовна особистість розглядається як результат поєднання компонентів трирівневої структури із субкомпонентами, зміст яких наближається до понять компетентності. Вербально-семантичний рівень містить мовну компетентність, мовленнєві здібності й уміння, що дозволяють семантизувати чужі думки й висловити власні. Субкомпонентами лінгвокогнітивного рівня є спроможність розуміння, продуктивного перероблення чужих категорійних структур, логічного мислення, наявність фонових знань тощо. Третій рівень мовної особистості включає мотиви, настанови, поведінкові стратегії, емоції [7, с. 118–123]. В аналізованій моделі найбільш значущими для професійної діяльності перекладача є сформовані мотиви, ціннісні настанови, здатність до розуміння чужих думок, ефективної трансформації чужих структур, наявність фонових знань тощо.

Екстраполоючи загальнотеоретичні положення мовної особистості в перекладознавчий контекст, зазначимо, що актуальною проблемою сучасного перекладознавства є формування мовної особистості перекладача, здатної до міжкультурної взаємодії.

О. Бушев зазначає, що мовна особистість перекладача – це «комбінація мовної, мовленнєвої, соціокультурної, перекладацької компетенцій і певних особистісних здібностей (аналітична, креативна, емоційна компетенції)» [1, с. 92].

Розглядаючи концепцію мовної особистості перекладача, з'ясуємо її типологічну приналежність. По-перше, перекладач належить до елітарного типу мовних особистостей. Дослідники відносять до елітарності вільне високоякісне володіння літературною мовою, продуктивне жанрове текстотворення, інтелектуальне мовомислення, широку концептосферу когнітивно-ментальних структур пізнання, креативність текстопородження та індивідуальні стратегії й тактики» [5, с. 144]. На нашу думку, маркерами мовної особистості перекладача, крім згаданих, є ще й такі його властивості: перекладацький дар слова (ймовірне прогнозування, відчуття мови, мовна здогадка тощо), перекладацька ерудованість. Вторинну мовну особистість перекладача має також характеризувати вищий рівень розвитку мовленнєвих вмінь, наявність таких комунікативних якостей мовлення, як правильність, ясність, точність, логічність, переконливість, виразність, багатство, естетичність.

По-друге, перекладач відноситься до вторинної мовної особистості, яка є продовженням первинної, або базової мовної особистості, сформованої на основі рідної мови. Перекладач як вторинна мовна особистість перебуває у просторі безпосередньої взаємодії представників щонайменше двох різних культур, є соціокультурним медіатором між ними, тому повинен добре знати особливості кожної з них, усвідомлювати міжкультурну різницю у правилах етикету, культурі спілкування, вираженні невербальних засобів комунікації та на базі цього вибудовувати власну продуктивну комунікативну поведінку. В результаті залучення до картини світу представників іншої лінгвокультури відбувається подвоєння мовної й когнітивної сфер свідомості перекладача. У кожній мові й культурі існує унікальна система концептів, маркованих етнокультурним смислом, що обов'язково повинен врахувати перекладач.

На думку С. В. Серебрякової, «переклад є опосередкованою дискурсивною діяльністю, яка потребує співіснування у свідомості перекладача когнітивних моделей рідної та іномовної культур, що включають, поряд із загальними знаннями про світ і власне мовними знаннями, знання скриптів комунікативних подій, фреймів, що становлять ці комунікативні події, релевантних контекстних параметрів ситуацій спілкування та їх культурної інтерпретації, а також принципів та максимум мовного спілкування, прийнятих в обох культурах, що становлять так звані дискурсивно-прагматичні знання» [6, с. 26].

По-третє, мовна особистість перекладача є професійною мовною особистістю, яка володіє знаннями теоретичних засад і практичних способів перекладу, сукупністю перекладацьких прийомів, які допомагають йому долати типові перекладацькі труднощі й успішно вирішувати різні завдання усного чи письмового перекладу з урахуванням текстового жанру та тематики комунікативної ситуації. Характерна риса професійної діяльності перекладача полягає у його

готовності до перекладів текстів різної жанрово-стильової належності, на відміну від представників інших професій, які переважно здійснюють професійну комунікацію в межах певного дискурсу – економічного, політичного, юридичного тощо.

Отже, мовна особистість перекладача – це вторинна мовна особистість елітарного типу, здатна до міжкультурного спілкування засобами рідної та іноземних мов. Мовна особистість є активним, свідомим суб'єктом професійної перекладацької діяльності, що відбувається у певному соціокультурному просторі, визначається умовами цього простору, конкретної комунікативної ситуації та цілою низкою індивідуальних взаємопов'язаних характеристик перекладача: мовних, світоглядних, психологічних, соціальних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бушев А. Б. Языковая личность профессионального переводчика: научное издание. Тверь : ООО «Лаборатория деловой графики», 2010. 265 с.

2. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.

3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.

4. Космеда Т. А. Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія. Дрогобич : Коло, 2012. 372 с.

5. Мацько Л. І. Мовна особистість Андрія Малишка як лінгвокультурологічний феномен національного виховання у світлі лінгвофілософії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорій і практик.* Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 20 (30). С. 141–146.

6. Серебрякова С. В. Языковая личность переводчика как результат реализации лингвокогнитивного потенциала обучаемого. *Вестник Ставропольского государственного университета.* 2008. № 58. С. 25–30.

7. Шелестюк Е. В. Зависимость смыслового восприятия и речевого воздействия от уровня языковой личности. *Вопросы когнитивной лингвистики.* 2011. № 2. С. 118–123.

Мельник Н. І.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Мельник О. В.

провідний технічний інженер
Відділ продажів ПраТ «Отіс»
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЛІФТОВОГО ОБЛАДНАННЯ: ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Сучасна теорія та практика перекладу технічного тексту в українській лінгвістичній практиці характеризується напрацюваннями спрямованими на загальну систематизацію підходів до перекладу, визначення особливостей перекладу технічних текстів та технічно-спрямованої термінології. Про це свідчать праці В. Карабан, в яких зазначено, що особливості перекладу англословової наукової та технічної літератури полягають в тому, що мова науково-технічної літератури відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями [4]. За твердженням В. Карабан, найбільш типовою лексичною ознакою науково-технічної літератури є насиченість тексту спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями. Терміни – це слова або словосполучення, які мають лінгвістичні властивості як і інші одиниці словникового складу. Відмінність терміна від звичайного слова залежить, перш за все, від його значення. Терміни виражають поняття науковооброблені і властиві лише конкретній галузі науки і техніки [4]. Думку В. Карабан продовжено в наукових пошуках О. Ключник, Г. Грицик [5]. Дослідники І. Рибалко та Л. Ткач розглядають у своєму дослідженні суть і види, основні принципи адекватного перекладу, труднощі, типові лексичні та синтаксичні помилки російсько-українського перекладання, надаються поради щодо правильного перекладу наукових текстів [12]. Проблеми перекладу науково-технічної лексики досліджувалися в наукових доробках Г. Наконечної [9], Л. Гречина [1] тощо. На електронних та друкованих ресурсах українських бібліотек знаходимо наукові праці О. Литвиненко присвячені словотворним та семантичним характеристикам англійської термінологічної підсистеми машинобудування [6]; О. Дубовик, в магістерському дослідженні якої вивчено моделі лексичних

трансформацій як спосіб перекладу німецьких фахових текстів у галузі машинобудування українською мовою [3]. Однак, особливості перекладу термінології ліфтового сервісу, зокрема обладнання, що вимагає від перекладача не лише знань англійської мови та принципів здійснення перекладу технічного тексту англійською мовою, як мови інструкцій та характеристики обладнання, але й розуміння технічних аспектів процесу виробництва та характеристики комплектуючих.

У попередніх публікаціях [8] було охарактеризовано проблеми перекладу в загальному їхньому вигляді, однак огляд наукових досліджень з питань перекладу термінології ліфтового обладнання не стало об'єктом окремих лінгвістичних пошуків. Необхідність такого аналізу детермінується кількома чинниками, серед яких:

1) З урахуванням того, що Україна впродовж тривалого періоду, як держава, була закрита для міжнародної співпраці та інвестицій, оскільки перебувала, як всі інші країни пострадянського простору в економічній стагнації та занепаді, багато реалій, які склалися впродовж цього часу в розвитку технічних знань та забезпечення у розвинутих країнах, стали наразі абсолютно новими поняттями для української лінгвістичної та технічної наук. Термінологія ліфтового обладнання не стала винятком і характеризується не достатньою розробленістю, відповідно потребує значного доопрацювання за сучасних умов. Тож погоджуємось із твердженням Ж. Мацак щодо того, що перекладачам потрібно створювати, або асимілювати велику кількість термінів, які є необхідною умовою існування будь-якої галузі спеціальних знань, поповнювати лексики ліфтового обладнання та сервісу лексики української мови; 2) Створена нормативно-правова база в українському законодавстві щодо термінів та визначення ліфтового господарства за ДСТУ 3552 – 97 «Ліфти пасажирські та вантажні» [13] потребує оновлення та доопрацювання в аспекті перекладу окремих понять і термінів, що стосуються ліфтового обладнання; 3) коректність та правильність перекладу ліфтового обладнання та комплектуючих забезпечуватиме не лише правильність установки, експлуатації та обслуговування ліфтів та ліфтових установок, але й безпеку пасажирських перевезень зазначеними автоматизованими засобами транспортування.

Отже, *метою даної статті* є виокремлення окремих аспектів перекладу термінології ліфтового обладнання з метою конкретизації та коректності перекладу і буде застосовуватись у практиці роботи перекладачів, що здійснюють переклад технічних текстів для вітчизняних компаній, що здійснюють поставку імпорتنних обладнань, але й в процесі підготовки фахівців лінгвістичних спеціальностей та практикуючих фахівців ліфтового сервісу.

Виклад основних результатів дослідження. Здійснення лінгвістичного дослідження особливостей перекладу термінології

ліфтового обладнання варто розпочати з означення того, що під поняттям *«термінологія ліфтового обладнання»* на основі систематизації та узагальнення понять «термінологія» [14], «ліфтове обладнання» [7.], а також визначень у нормативних документах [15; 2] щодо ліфтового обладнання та сервісу ми розуміємо сукупність термінів, тобто слів або словосполучень, що висловлюють специфічні поняття з галузі ліфтового сервісу. Важливо також зазначити, що у даній статті розглядаємо лише аспект термінології, що стосується ліфтового обладнання, оскільки є ще також і ширша термінологія, що належить до понять і термінів ліфтового сервісу, який в свою чергу передбачає такі напрямки як продаж, установлення, обслуговування, контроль та моніторинг якості тощо.

Відповідно до визначень поданих в українських нормативних документах щодо основних понять та термінів у сфері ліфтового сервісу [10] до термінології ліфтового обладнання відносимо: підймальні пристрої, швидкість яких не перевищує 0,15 м/с; будівельні підйомники; канатні дороги, у тому числі фунікулери; ліфти, спеціально сконструйовані та споруджені для військових або поліцейських потреб; підймальні пристрої, з яких можна виконувати роботу; шахтні підймальні установки; підймальні пристрої, призначені для піднімання артистів під час вистав; підймальні пристрої, установлені на транспортних засобах; підймальні пристрої, установлені на обладнанні та призначені для забезпечення доступу до робочих місць, у тому числі місць для технічного обслуговування і контролю на обладнанні; пристрої з рейковою передачею; ескалатори та пасажирські конвеєри (траволатори). Важливо підкреслити, що в даному наказі та таких документах, як «Технічний регламент ліфтів і компонентів безпеки для ліфтів» [11], положень ДСТУ 3552 – 97 розділ «Терміни та визначення ліфтового господарства» «Ліфти пасажирські та вантажні» [13] та Директиви Європейського Парламенту і Ради 2014/33/ЄС від 26 лютого 2014 року про гармонізацію законодавств держав-членів щодо ліфтів і компонентів безпеки для ліфтів [2] подано перелік ключових термінів на українську мову, а тому в започаткованому дослідженні увагу зацентровано на поняттях та контекстних значеннях термінології устаткування та окремих комплектуючих ліфтового обладнання.

Здійсненій огляд нормативної бази дозволяє умовно поділити термінологію ліфтового обладнання на три групи: 1) загальні поняття; 2) типи ліфтів; 3) параметри ліфтів; 4) обладнання ліфта; 5) будівельна частина ліфта; 6) електрообладнання та пристрої керування ліфтом; 7) система керування ліфтом.

Наведемо приклади перекладу термінів та понять ліфтового обладнання відповідно до запропонованих груп. Термінологія кожної з груп та її переклад з англійської на українську мову досить широко

відображена в положенні ДСТУ 3552 – 97 розділ «Терміни та визначення ліфтового господарства» «Ліфти пасажирські та вантажні»: ліфт – lift; вирівнювання – операція, що поліпшує точність зупинки відносно рівня поверхових площадок (leveling); пасажир (ліфта) – будь-яка особа, що її перевозить ліфт (passenger); користувач (ліфта) – особа, що використовує ліфт (user); провідник (ліфта) – особа, яка постійно перебуває у кабіні ліфта та надає команди керування (conductor); ліфтер – особа, яка керує ліфтом та стежить за виконанням пасажирами «правил користування ліфтом» (attendant car).

У контексті типологізації ліфтів представлено такі типологічні характеристики та їхній переклад: ліфт загального призначення – ліфт, який відповідає технічним вимогам для більшості галузей використання (general purpose lift); ліфт спеціального призначення – ліфт, призначений для конкретної галузі використання та (чи) цільового призначення (special purpose lift); електричний ліфт – ліфт, у якого кабіні надає руху електропривод (electrical lift); гідравлічний ліфт – ліфт, у якого кабіні надає руху електронасосний гідропривід поступального руху (hydraulic lift).

У даному переліку не знаходимо визначення «пасажирський ліфт», натомість маємо еквівалент для «вантажний малий ліфт» – ліфт, що має кабіну, доступ людей в яку неможливий через її розміри та конструктивне виконання (service lift).

У термінології параметрів ліфтів є переклад щодо номінальної швидкості (ліфта) – швидкість руху кабіни, на яку розраховано ліфт (rated speed); робочої швидкості (ліфта) – фактично швидкість руху кабіни ліфта в усталеному режимі (worker speed); 5.10 Визначено, що таке корисна площа підлоги кабіни – площа кабіни, вимірювана над підлогою без урахування поручнів (available car area), але не подано переклад словосполучення мала швидкість – знижена усталена швидкість руху кабіни на підході до посадкової (завантажувальної) площадки до моменту спрацювання гальма.

Щодо обладнання ліфта, то в положення ДСТУ3552 – 97 розділ «Терміни та визначення ліфтового господарства» «Ліфти пасажирські та вантажні» маємо такий перелік термінів та їхній переклад: кабіна ліфта – вантажоносний пристрій призначений для розміщення людей і (або) вантажу (lift car); прохідна кабіна – кабіна, що має два і більше входів (виходів) (аварійні двері не враховуються); противага ліфта – пристрій для зрівноваження маси кабіни та частини корисного вантажу (counterweight); «башмак» кабіни підкладений пристрій, що встановлений на кабіні, який визначає положення кабіни відносно напрямних (car shoe); зрівноважувальний канат (ланцюг) – канат, який зрівноважує масу тягових канатів (balancing rope(chain)); купе кабіни – частина кабіни, що складається з підлоги, огорожі і стельового

перекриття (car compartment); буфер кабіни – пристрій для амортизації і зупинки кабіни, який переходить в нижнє робоче положення (car buffer (counterweight)).

Відсутній англomовний варіант для терміну «напрямні», хоча коректніше з технічної точки зору – «направляючі кабіни» [противаги] – пристрій, що забезпечує напрям руху кабіни; немає англomовного варіанту для поняття «канат обмежувача швидкості» – канат для приведення в дію обмеженої швидкості під час руху кабіни.

Доопрацювання, оновлення та розширення термінології ліфтового обладнання потребують розділи «Будівельна частина ліфта», «Електрообладнання та пристрої керування ліфтом» тощо.

Висновки. Здійснений лінгвістичний аналіз термінології ліфтового обладнання дозволяє нам систематизувати отримані результати так: по-перше – виокремити їх на кілька груп (загальні поняття; типи ліфтів; параметри ліфтів; обладнання ліфта; будівельна частина ліфта; електрообладнання та пристрої керування ліфтом; система керування ліфтом), з якими працюватимемо в подальших лінгвістичних дослідженнях, присвячених специфіці їхнього вживання та перекладу; по-друге – зробити висновок про те, що особливості перекладу такої термінології полягають в тому, що переклад повинен корелюватися з нормативно-правовою базою, в якій визначено загальноприйняті поняття та терміни, із затвердженими стандартами та технічним регламентом ліфтів і компонентів безпеки для них, з міжнародними документами щодо забезпечення безпеки функціонування та характеристики обладнання ліфтів та ліфтових установок тощо; по-третє – рекомендувати популяризувати знання термінології ліфтового обладнання в англomовному та українському варіантах серед практикуючих працівників ліфтового сервісу, особливо тих володіння іноземною та державною мовою не відповідає державним та міжнародним стандартам. Зазначене актуалізує необхідність здійснення подальшого дослідження проблеми не лише особливостей перекладу термінології, що застосовується в ліфтовому сервісі, але й педагогічного дослідження щодо рівня володіння працівниками ліфтових компаній англomовною термінологією досліджуваної сфери та знання україномовних еквівалентів понять та термінів ліфтового сервісу, що становить перспективи подальших наукових розвідок з окреслених питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гречина Л.Б. До проблеми лексичних труднощів перекладу науково-технічної літератури. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. Вип. 57. С. 166-169.

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/33/ЄС від 26 лютого 2014 року про гармонізацію законодавств держав-членів

щодо ліфтів і компонентів безпеки для ліфтів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_018-14#Text.

3. Дубовик, О. В. Лексичні трансформації як одна з моделей перекладу німецьких фахових текстів у галузі машинобудування українською мовою : магістерська дис. : 035 Філологія. Київ, 2020. 129 с.

4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564с.

5. Ключник О., Грицик Г. Труднощі науково-технічного перекладу. *Наукова конференція*. Київ, 2013. С. 1–7. URL: <http://conferences.peasmo.org.ua/node/1408>.

6. Литвинко Оксана Анатоліївна. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінологічної підсистеми машинобудування : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Сумський держ. ун-т. Суми, 2007. 211 с.

7. Ліфт. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш ; за заг. ред. Р. А. Шмига. Львів, 2010. С. 119. ISBN 978-966-7407-83-4.

8. Мельник Н. І. Сучасні вимоги до знання англійської мови як іноземної у європейських стандартах педагогічної освіти. *Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст* : матеріали міжн. науково-практ. Інтернет-конф., 10 квітня 2020 р. м. Умань. Умань : «Візаві», 2020. С. 162–167.

9. Наконечна Г.В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Л. : Кальварія. 1999. 110 с.

10. Про затвердження Правил будови і безпечної експлуатації ліфтів. Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 01.09.2008 № 190. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-08#Text>.

11. Про затвердження Технічного регламенту ліфтів і компонентів безпеки для ліфтів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2017-%D0%BF#Text>.

12. Рибалко І.В., Ткач Л.М. Особливості перекладу наукових текстів: Навч. посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2013. 52 с.

13. Терміни та визначення ліфтового господарства за ДСТУ 3552 – 97 «Ліфти пасажирські та вантажні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-08#Text>.

14. Термінологія // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я. С. 479.

15. *Safe use of lifting equipment: Lifting Operations and Lifting Equipment Regulations 1998: Approved Code of Practice and guidance* L113 HSE Books 1998. ISBN 978 0 7176 1628 2. URL: www.hse.gov.uk/pubns/book/L113.htm.

Мосієвич Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
факультету іноземної філології
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У РОМАНІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «СЕРЦЯ ТРЬОХ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Основна сфера застосування термінологічної лексики – офіційно-діловий та науковий стилі. Проте, входячи до різних жанрів художнього стилю, термінологічна лексика набуває виразних стилістичних функцій. Залучення таких елементів є не випадковим у художній прозі романіста, воно цілком виправдане й характеризує його художнє мовлення [1, с. 68]. Основна мета нашого дослідження – проаналізувати функціонування та переклад термінів в романі «Серця трьох» Дж. Лондона українською мовою. Ці терміни розподіляються за трьома групами: бізнес-терміни, морські, юридичні. Головний персонаж роману, Френк, займається нафтовим бізнесом, грає на біржі, тому в романі зустрічаються численні **бізнес-терміни**, наприклад: ... *A year from now, or two years, and your shares will make government bonds look like something the cat brought in...* / *Мине рік чи два, і державні папери порівняно з вашими акціями видадуться справжньою дурницею.* Слід зазначити, що словник Business-College Dictionary визначає термін **shares** не як *державні папери*, а як *акції*. Термін **bonds** в ньому перекладається як *облігації*. Тобто, ми не можемо назвати цей переклад еквівалентним.

Дієслово *to bull* використовується в бізнес-термінології та має значення «грати на підвищення»: ...*Say, when a fellow's got a real bona fide property, being bulled is almost as bad as having the bears after one ... / Запам'ятайте: коли в людини велике підприємство і розпочинається гра на підвищення його акцій, це може бути так само небезпечно, як гра на зниження.* До терміна в мові перекладу додається ще фраза «його акцій».

В наступному прикладі перекладач мав вибір українського перекладу терміна *broker* (брокер, маклер). Зважаючи, що дія роману відбувається 100 років тому, він надав перевагу архаїчному слову *маклер*, що додало історичний колорит українському перекладу: ...*Having arranged with his various brokers to buy, and, through his divers channels of secret publicity having let slip the cryptic tip that something was wrong with Tampico Petroleum's concessions from the Mexican government, Thomas Regan studied a report of his own oil-expert emissary who had spent two months on the spot*

*spying out what Tampico Petroleum really had in sight and prospect / Томас Ріган віддав своїй армії **маклерів** наказ скуповувати акції «Темпіко петролеум», пустив за посередництвом різноманітних каналів таємничу чутку, ніби в «Темпіко петролеум» якісь ускладнення з мексиканським урядом із приводу концесії, і заходився читати звіт свого експерта з нафти, який два місяці знайомився на місці із справжніми перспективами й можливостями цієї компанії.*

Ще один термін на позначення людини, яка працює на біржі – *stock operator*: ... *You need the money,*” **the stock operator assured him brutally, and he bowed pained acquiescence / Вам потрібні гроші, – зрубо уточнив біржовик, і той сумовито схилив голову.** Схвально, що перекладач уникнув недоречного в цьому випадку українського відповідника – *оператор (operator)*, та використав українські морфологічні засоби з додаванням суфіксу *-ик*.

Наступний банківський термін – *control*: ... *Who wants control?* / *Хто це хоче придбати контрольний пакет?* Крім українського відповідного терміна перекладач додає дієслово «придбати», що є традиційним для цього виразу – *придбати контрольний пакет*.

Цікавим прикладом бізнес-терміна є слово *bear*, що в переносному значенні перекладається як «біржовик, котрий грає на зниження» : ... *The time was ripe for a bear raid, and with him were associated half a dozen other big bears who tacitly accepted his leadership / Це був слушний момент, аби провести гру на зниження, тим паче, що його підтримував десяток інших великих «ведмедів», котрі мовчки визнали зверхність Рігана.*

Незначна кількість **юридичних термінів** також підкреслює багатогранність роману. Дуже цікавий приклад спостерігаємо з терміном *wagon*. Це – *поліцейська автівка*. Але, більш того, це – американізм. Зважаючи на часову віддаленість, перекладач використовує в українському перекладі історизм *карета*, а не *автівка*: ... *Send a patrol wagon at once, please, sir / Будь ласка, сер, надішліть негайно поліцейську карету з охороною.*

Ще одним юридичним терміном є лексема *lawsuit*, яка має український еквівалент «судовий процес»: ...*Some little business that presses—how shall I say?—an insignificant little lawsuit that must be settled first / У мене тут одна невідкладна справа... як би це сказати?... невеликий судовий процес, який мені треба довести до кінця.*

В наступному реченні зустрічаються декілька юридичних термінів одночасно:

... *Judges and lawyers engage in competitions and affrays of wit and learning, quite forgetting the plaintiffs and defendants, before them and paying them, who are seeking equity and justice and not wit and learning / Судді й адвокати мудрують, змагаючись один з одним у спритності*

розуму, вихваляються своєю вченістю і зовсім забувають про **позивачів і відповідачів**, котрі платять їм і чекають від них не спритності і вченості, а безпристрасності і справедливості.

Слід зауважити, що термін *lawyer* в значенні «адвокат» є американізмом, в британській англійській мові слово *адвокат* перекладається як «*barrister*».

Пригодницький жанр цього роману обумовив використання багатьох термінів, які функціонують в галузі пароплавства, зокрема, автор вводить до наративу деякі різновиди кораблів – *skiff*, *schooner*. Всі вони мають українські аналоги: ...*Money, like youth, will not be denied, and Francis Morgan, who was the man-legal and nature-certain representative of both youth and money, found himself one afternoon, three weeks after he had said good-bye to Regan, becalmed close under the land on board his schooner, the Angelique. The water was glassy, the smooth roll scarcely perceptible, and, in sheer ennui and overplus of energy that likewise declined to be denied, he asked the captain, a breed, half Jamaica negro and half Indian, to order a small skiff over the side* / Гроші, як і молодість, ніколи не знають перешкод, і Френк Морган, законний і природний власник і молодості, і грошей, одного чудового ранку, через три тижні після того, як він розпрощався з Ріганом, опинився на борту найнятої ним **шхуни** «Анжеліка», яка потрапила неподалік від берега в штиль. Вода була, ніби скло, шхуну ледь гоїдало, і Френк Морган, від нудьги і надлишку енергії, котра так само, як молодість, не знає перешкод, попросив метиса-капітана, сина ямайського негра й індіанки, спустити за борт маленький **ялик**.

Наступний приклад демонструє, як перекладач має зробити вибір серед варіантів перекладу слова *wheel* відповідно до контексту. Воно може перекладатися як *руль*, *кермо*, *стерно*, але перекладач підбирає вірний контекстуальний еквівалент – *стерно*, який відноситься до морської термінології:

...*The Angelique, thrown up into the wind to stop way, foamed alongside, and with an agile leap Francis was aboard, while already, the skipper putting the wheel up, the schooner was paying off and filling* / «Анжеліка», поставлена проти вітру, завмерла, спінуючи воду, і Френк спритним стрибком вихопився на палубу; тієї ж миті капітан повернув **стерно**, вітрила надулися, і шхуна поплила в море.

Лексема *cabin* також має декілька перекладацьких відповідників (кабіна, котедж, блокпост), але перекладач вибирає еквівалент – *каюта*, тому що це – морський термін: ... *On top the small house of the cabin, in solitary state, lay Leoncia* / На даху **каюти** капітана лежала Леонсія.

Морський термін *waist* має український еквівалент – *шкафут* (середня частина (від бака до шканців) палуби корабля): ...*The waist of the schooner was strewn with the bodies of the mixed-breed seamen, while*

for'ard, on the tiny forecandlehead, prone, his face buried upon his folded arms, slept the lookout / На шкафуні покотом лежали матроси, тоді як на носі, на малесенькому півбаку, уткнувшись лицем у згорнені на груди руки, спав вахтовий.

Наступний морський термін *abeam* також має відповідний еквівалент в українському перекладі – **траверз**: ... *A schooner can only run it with the wind abaft or abeam / Шхуна може ввійти в неї лише тоді, коли вітер буде з корми або з траверзу.*

Таким чином, використання термінів в художній літературі дає можливість автору якнайповніше розкрити мистецький задум твору. Перекладач демонструє свою професійну обізнаність з різноманітними термінами бізнесу, морської справи, юриспруденції, які Дж. Лондон використовує в романі. Найпоширенішим способом перекладу термінів є еквівалентний переклад, але, перекладач також використовує граматичні трансформації, контекстуальний переклад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городиловська Г. Стилістичне використання хімічної термінології в художньому тексті (на матеріалі історичних творів Романа Іваничука). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»* 2011. № 709. С. 64–68.

2. Дж. Лондон Серця трьох. URL: http://portfel.info/dir/l/london_dzhek/sercja_trokh/186-1-0-2111.

3. J. London Hearts of Three. URL: https://archive.org/stream/heartsofthreejack00londrich/heartsofthreejack00londrich_djvu.txt.

Сидорчук А. О.

студентка I курсу магістратури
факультету романо-германської філології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Болдирева А. Є.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ПЕРЕКЛАД ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ ГЕЛЕН ФІЛДІНГ «ЩОДЕННИК БРІДЖИТ ДЖОНС» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

В умовах міжкультурної комунікації, коли між автором і читачем виникає проміжна ланка – перекладач, останній бере на себе відповідальність уявити іноземного автора читачам, включаючи

в переклад всі нюанси культури, особистості, індивідуального мислення і стилю автора. Оскільки обсяг перекладної художньої літератури неухильно зростає, а якість перекладу лише бажати кращого, виникає необхідність порівняльного аналізу тексту оригіналу і перекладу з метою виявлення найбільш вдалих стратегій перекладу, а також критеріїв оцінки якості перекладу [3, с. 286].

З огляду на порівняння як на мовний і стилістичний засіб одночасно, Е. О. Фінік стверджує, що саме порівняння є найбільш фундаментальною формою образної мови, яка припускає, що мовні одиниці, буквально пов'язані з одним об'єктом, можуть бути перенесені на інший об'єкт [7, с. 3].

Саме дослідженню порівняння присвячена наша робота.

Порівняння як стилістичний прийом є одним з найпоширеніших засобів виразності і образності в художній літературі. За Л. І. Мацько та О. М. Сидоренко розрізняються логічні й образні порівняння. При логічних порівняннях установлюється ступінь схожості чи відмінності між предметами одного класу, беруться до уваги всі властивості, образне ж порівняння відрізняється від логічного тим, що воно вихоплює одну найвиразнішу ознаку і робить її основною, ігноруючи всі інші [5, с. 383].

Західне мовознавство, зокрема стилістика англійської мови, розмежовує самі поняття *comparison* (порівняння), що уособлює логічне порівняння, та *simile* (порівняння) як стилістичний прийом, риторична фігура, дуже близька до метафори [6, с. 3]. *Simile* – це образне порівняння двох несхожих об'єктів, що належать до двох різних класів, воно вихоплює одну якусь найвиразнішу ознаку, часом несподівану, і робить її основною, ігноруючи всі інші [2, с. 213]. Об'єктом нашої уваги стали саме образні порівняння (*simile*).

Тристороння структура порівняння визначається і в західних дослідженнях, де виділяють «тему» (*topic*) – те, що описується порівнянням, «засіб» (*vehicle*) – те, до чого порівнюється об'єкт, в супроводі з маркером порівняння; «риси подібності» (*similarity feature(s)*) – властивості, спільні для теми і засобу [8, с. 164]. У порівняльній конструкції мають бути представлені усі три компоненти, інакше вона не буде враховуватися у якості порівняння.

Порівняння можуть бути виражені на чотирьох рівнях: морфологічному (морфемному), лексичному, синтаксичному та словотворчому. І.В. Арнольд в якості морфологічного засобу формування порівнянь в англійській мові виділяє суфікси *-ish*, *-like*, *-some*, *-y*. В українській мові морфологічно образні порівняння утворюються шляхом використання орудного відмінку і суфіксів *-видний*, *-подібний*. На лексичному рівні порівняння в англійській мові можуть виражатися через використання слів-маркерів, таких як *like* і *as*, а так само дієслів *resemble*, *seem to*, *look like*, *feel like*, *remind*, *recollect*, *similar to*, *some kind*

of і т.п., в українській мові це слова *нагадувати* (когось, щось), *бути схожим, мати форму* (чогось), *бути подібним до* (когось, чогось) *виглядати як* (хтось, щось). На синтаксичному рівні порівняння можуть бути виражені словосполученнями, підрядними порівняльними чи мати структуру речення – за допомогою слів/словосполучень *як, ніби, нібито; все одно, що, точно, як* (в укр.), *as, like, as ... as* (в англ.). Словотворчий спосіб побудови образних порівнянь полягає у створенні авторських неологізмів, okazіоналізмів, найчастіше це складнопохідні або складні слова (англ.: *blobbily* (у формі сфери), укр.: арко-дужний (такий, як арка)) [1, с. 39].

В сучасному мовознавстві виділяють сталі (фразеологічне) і авторське порівняння. Порівняння, що часто повторюється, набуває сталості і частіш за все стає фразеологічним. Більшість таких сталих порівнянь складаються зі сполучника *as* чи парного сполучника *as ... as*.

У нашій роботі використовується класифікація В.Н. Комісарова, Я.Й. Рецкера і В.І. Тархова, згідно з якою виділяються наступні способи перекладу порівнянь: **переклад метафорою; переклад лексичним аналогом мови перекладу; калькування; описовий переклад, повне опущення** [4, с. 135].

Матеріалом нашого дослідження послуговували романи відомий роман британської письменниці ХХІ століття Хелен Філдінг «Bridget Jones's Diary» («Щоденник Бріджит Джонс») та їх переклад українською мовою у виконанні Луцан Л.

Найчастішим способом перекладу порівняння виявилось калькування.

Sometimes you have to sink to a nadir of toxic fat envelopment in order to emerge from the ashes, phoenix-like...

Іноді необхідно просто дійти до крайнього, токсичного ступеню ожиріння, щоб потім відродитися з попелу, як птах Фенікс.

У даному прикладі перекладач використовує калькування для передачі порівняльного звороту «*phoenix-like*». На наш погляд, цей вибір способу перекладу даного речення є досить влучним, адже для носія української мови містичний птах Фенікс має таке саме значення, що й для будь-кого іншого – триумф вічного життя, воскресіння, віру, постійність. А от спосіб утворення цих двох порівнянь в двох мовах різний: порівняння англійською мовою утворено за допомогою морфологічного оформлення – суфіксом *like*, в українському ж варіанті перекладач вдається до синтаксичного оформлення і використовує сполучник *як*.

Досить поширеним способом перекладу порівнянь є і використання лексичного аналогу.

Una Alconbury looked as though she had just eaten a lemon.

Юна Олконбері як у воду опущена.

Як бачимо, перекладач нехтує можливістю перекласти порівняння «*as though she had just eaten a lemon*» калькуванням (наприклад, «... виглядає наче з'їла лимон»), передавши його при перекладі за допомогою лексичного аналогу – порівняльним зворотом «*як у воду опущена*». Перекладач вдається до підбору аналогу, синонімічного за значенням, який підтверджує посуплений стан знайомої головної героїні яка от-от мала поділитися з Бріджит новинами. Засоби утворення порівняння у двох мовах однакові – синтаксичне оформлення (сполучник *as though* в англійському тексті і сполучник *як* в українському).

Використання метафори при перекладі порівняння обумовлено граматичними та/чи лексичними трансформаціями, які відображають особливості побудови речення в українській мові.

...looked like a water buffalo.

...насувалося суцільне лихо.

По-перше, у даному порівнянні змінюється лексичний образ: оригінальний образ водяного буйвола стає досить генералізованим «лихом». Звісно ж замінюється і спосіб його впровадження в речення, і, по-друге, засоби, за допомогою яких передається цей образ. Англійське порівняння, що знову будується за звичайним для англійської мови принципом, тобто об'єкт та суб'єкт порівняння поєднуються між собою за допомогою порівняльного сполучника *like*, на українську мову передається за допомогою метафори «*насувається лихо*».

Іноді перекладач може повністю опускати порівняння, не компенсуючи втрату цього засобу виразності аніяким іншим стилістичним прийомом.

...I was looking like a complete clod.

...і ти могла подумати, що я нікчемний.

У даному випадку перекладач вдається до опущення порівняння через важкість підібрати адекватний український варіант для сленгового слова «*clod*», що означає «мертве тіло», «олух». Натомість вона перекидає значення порівняння прикметником «нікчемний», що не несе ніякої образності, але досить добре передає страхи героя.

Напрочуд рідко перекладач вдається до описового перекладу.

I keep telling you nobody wants to look like a stick insect.

Кажу ж тобі, ніхто не хоче виглядати, як нісенітна слизька комашка з тоненькими паличками-ніжками.

У даному прикладі зображена майстерна навичка автора передавати деталі за допомогою досить незвичних тропів, і порівняння, вміщене у дане речення, це доводить та змушує перекладача вдатися до описового перекладу. Перекладач використовує у даному випадку описовий спосіб перекладу порівняння, бажаючи якомога більш повноцінно досягти появи образу жалюгідної комахи в голові читача.

Таким чином, перекладач повинен враховувати і стилістичну, і експресивну сторону оригіналу, що потребує від перекладача професійного хисту, творчого підходу та багатого досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования. М.: Просвещение, 1990. 301 с.

2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова Книга, 2005. 224 с.

3. Дудик П. С. Стилiстика української мови: Навчальний посiбник. М.: Видавничий центр «Академiя», 2005. 368 с.

4. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Ч. 1. Лексико-фразеологические основы перевода. М. : Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1960. 175 с.

5. Мацько Л.І. Сидоренко О.М. Стилiстика української мови: пiдручник / за ред. Л.І. Мацько. К.: Вища школа, 2003. 462 с.].

6. Hussain, R. Metaphors and similes in Literature. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*. 2014. P. 3.

7. Finik, E. O. (2014). Verbal image as a translation problem. *Лiнгвістика. Лiнгвокультурологія*. – P. 3-9.

8. Shamsaeefard, M., Fumani, M. R. F. Q., Nemati, A. (2013). Strategies for Translation of Similes in Four Different Persian Translations of ‘Hamlet’. *Linguistics and Literature Studies*, 1 (3), 164-168.

ДОСЛІДЖУВАНИЙ МАТЕРІАЛ

Helen Fielding Bridget Jones’s Diary. New York : Copyright, 2001. 320 p.

Гелен Флдінг Щоденник Бріджит Джонс / Пер. з англ. Львів : Видавництво старого Лева, 2017. 432 с.

НАПРЯМ 10. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Ignatieva A. I.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate of Professor at the Department
of General Military Disciplines
Military Law Institute Yaroslav Mudryi National Law University

Korolov S. S.

Candidate of Historical Sciences, Docent, Colonel,
Head of the Department of General Military Disciplines
Military Law Institute Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine

BASIC PRINCIPLES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE BODIES OF MILITARY JUSTICE IN UKRAINE

A change in the sociocultural context of the study of foreign languages in Ukraine leads to a change in the content of the study and teaching of foreign languages. The philosophy of education today is connected with the problem of man, ideal, culture. In this regard, a number of scientists draw conclusions about the need to build a sociocultural education. This problem worried the thoughts of educators and public figures for a long time.

According to the new draft program on foreign languages for specialized higher military educational institutions (universities), the main purpose of teaching foreign languages is the formation of the communicative competence of military personnel. At the same time, the new program is built taking into account the requirements of the Council of Europe Recommendations, which focus on the formation of sociocultural competence and the need for learning intercultural communication, within the framework of the sociocultural approach to teaching foreign languages, is defined as the communicative interaction of people who speak different cultural communities through the realization by them or other people of their belonging to various geopolitical, religious, national, as well as social subcultures. In order for this dialogue of cultures to be successful, its participants must have completely different sociocultural information about each other, so sociocultural competence is the basis, a necessary condition for an equal, productive dialogue of cultures.

The prospect of the integration of the Armed Forces of Ukraine into the European military structures requires an increase in the requirements for foreign language training of military specialists, as part of the professional

training of officers, and the introduction of modern pedagogical training technologies in military practice.

The military pedagogical process is a purposeful, organized activity of commanders, staffs, bodies for working with personnel in training, educating military personnel, units and the military unit as a whole, preparing them for skillful and courageous actions as intended. In peacetime, this is to ensure the combat readiness of a military unit, units, in a combat situation – the preparation and conduct of hostilities, the fulfillment of assigned tasks.

The essence of the military pedagogical process is the transfer of knowledge, social, service and combat experience to commanders (chiefs) and the assimilation of their subordinates through interaction. At the same time, experience is transferred that is transformed into internal traits, ideals and personal qualities of a soldier, in his military-professional training, culture and moral character, in abilities, abilities, skills, and habits [2, p.12].

The process of training of serviceman is implemented during combat training. Combat training is a system of organizational, methodological, educational and special measures aimed at achieving and maintaining the level of knowledge, skills, abilities and other qualities of personnel necessary for the performance of combat missions, and combat coordination of troops. Taking into account the laws governing the functioning of the human psyche and the mechanism of formation of basic mental formations makes it possible in practice to effectively apply various principles, forms, methods and teaching aids. The principles of training are the basic theoretical principles that reflect the laws of the process of forming the knowledge, skills and abilities that they need in military personnel.

Large-scale research conducted regarding the process of language learning and increased attention to reading skills led to the concept of «vocabulary control».

In parallel with this, the concept of «grammar control» appeared, which paid attention to the grammatical constructions that are most often found in oral speech. These designs have been introduced into dictionaries and student manuals. The fundamental difference between the oral approach and the direct method was that the methods built on the basis of this approach had theoretical principles that indicated how to choose the content, distribute the complexity of the exercises and the presentation of such material and exercises. The main advantage offered was that such a theoretically determined organization of the content led to a less confusing sequence of training events, with better contextualization of the existing vocabulary and grammatical constructions [4, p.45].

All language features should have been presented in «situations». The emphasis on this paragraph led to the second title of this approach. Proponents proclaimed that this approach led students to acquire good habits that were repeated in appropriate situations. This teaching method was noted

by the SPT (presentation (introduction of new material in the context), practice (controlled practical phase) and production (classes are based on less controlled practice) [5, p.16].

Although this approach is completely unknown among language teachers today, its elements have had a lasting impact on language teaching. They have become the basis for many manuals on the study of English as a foreign language, to the present. Many of the structural elements of this approach were called into question, which would lead to the emergence of communicative language teaching on its basis. However, his emphasis on oral practice, grammar and sentence construction is still widely supported by language teachers and remains popular in countries where language learning is mainly based around grammar.

According to it, training is built on specific images, directly perceived by cadets and students. Visuality is used both as a learning tool and as a means of learning. In the first case, specially selected visual and auditory samples (sound recording, tables, diagrams, training pictures, videos) help cadets and students to master the norms of pronunciation of speech sounds, vocabulary units, learn to understand speech by hearing and express their thoughts in circles. communication. In the second case, the means of transparency act as a source of information, familiarizing students with the country of the language being studied [1, p.12].

The principle of strength ensures that the learning material is stored in the students' memory and that it can be used in various communicative situations. Strength of assimilation of the material is ensured due to its accessibility, successful presentation, provides emotional impact on the student, the use of various training exercises.

The principle of accessibility and feasibility stipulates that from the first lessons the material is presented in accordance with the age and intellectual abilities of students, and its assimilation does not cause them insurmountable difficulties. Accessibility is provided both by the material itself and by the method of working with it. Strength implies compliance with certain requirements for the volume of material used, the pace of promotion of the curriculum [3, p. 28].

Consequently, the most important teaching of foreign language of serviceman, such principles are:

1. communicative approach;

the principle of the strength of mastery of knowledge, skills and abilities;

principle of presentation;

the principle of training at a high level of difficulty.

Communicative language teaching, also known as the «communicative approach», emphasizes the role of interaction as a means and as the ultimate goal of language learning. Despite the considerable amount of criticism, it remains popular, especially in Europe, where constructivist views on

language learning are dominant in academia, although in fact they are rather an approach than a method.

Recently, task-based language learning (TBLL), also known as the task-based learning method (TBLT), the task-based instruction method (TBI), has gained considerable popularity. TBLL is a further refinement of the CLT approach, which emphasizes the successful accomplishment of both learning organization and performance evaluation. Dogme language teaching has the same philosophy as TBL, although different in approach. Dogme is a communicative approach that encourages teaching without printed manuals, instead focusing on conversational interaction between cadets and students.

REFERENCES

1. Bell David (2003). *Method and Postmethod: Are They Really So Incompatible?* White Plains, NY: Longman.
2. Bonn, Keith E. (2009). *Army Officer's Guide*, 48th edition. Harrisburg, PA: Stackpole. 129 p.
3. Hall, Graham (2011). *Exploring English Language Teaching: Language in Action*. London, New York: Routledge. P. 28.
4. Johnson, Keith; Johnson, Helen (2009). «Approach». *Encyclopedic Dictionary of Applied Linguistics: A Handbook for Language Teaching*. Oxford: Blackwell Publishers. 180 p.
5. Govorun A.V. The use of presentations as an active method of teaching foreign languages at universities // *Modern foreign language teaching at higher education institutions / National University of Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mudryi / Compiled by Assoc. Nesterenko K.V. Kharkov: NA «Yaroslav Mudryi National Law University, 2013. pp. 16-18 (In Ukr.)*

НАПРЯМ 11. МОВА СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Супруненко С. О.

студентка I курсу магістратури
українського відділення кафедри філології
*Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м. Берегове, Закарпатська область, Україна*

ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ У РОМАНІ МАКСА КІДРУКА «ДОКИ СВІТЛО НЕ ЗГАСНЕ НАЗАВЖДИ»

Постмодерний науково-фантастичний роман Максима Кідрюка «Доки світло не згасне назавжди» є першим українським твором, написаним з використанням технології AR, тобто, доповненої реальності (від англ. augmented reality). Ця новаторська технологія, за словами самого автора, була використана ним для того, щоб заохотити до прочитання книги підлітків, які за власної волі (а не за вимогою освітньої програми) художню літературу (а особливо сучасну і українську) не читають [3]. У світі науки та техніки, що динамічно прогресує, AR вже не вважається новітньою технологією, однак у світі літератури це цілком нова галузь сторітеллінгу. Попри те, що протягом останніх років вона активно застосовується при написанні дитячої розвивальної літератури (наприклад, якщо навести смартфон на сторінку такої книжки, на екрані застрибають літери), саме у романі Максима Кідрюка «Доки світло...» AR вперше в українській літературі була використана на вищому, серйознішому рівні.

Макс Кідрюк (разом з луцькими IT-спеціалістами) детально продумав алгоритм роботи програми, щоб читач без зайвих зусиль зрозумів як та коли нею користуватися [1]. На початку книги зазначено QR-код, за яким можна завантажити додаток, необхідний для користування доповненою реальністю. Він доступний для користувачів двох найпопулярніших операційних систем смартфонів – Android та IOS. Принцип роботи додатку примітивний, для нього знадобиться лише смартфон і сама книга. При наведенні камери на обкладинку книги чи піктограми, що розміщені на її сторінках, на екрані читача з'явиться або анімація, або зображення місця, де відбуваються події в романі, або додаткова історія про якогось із персонажів. Самі піктограми є унікальними: вони різняться між собою і більше схожі на руни, ніж на класичний квадратний QR-код, через що вони читабельні лише за допомогою авторського додатку.

Варто зазначити, що навіть без використання технології доповненої реальності книга є цілісною, тобто зміст не втратиться, якщо читач не скористається додатком. Також цікавим є те, що читач сам може вирішити коли переглянути піктограми – під час чи після прочитання всієї історії. Для найглибшого занурення в історію, уявлення повної картини, яку хотів передати автор, кращим рішенням буде послідовне зчитування піктограм. Так, інтриги перед прочитанням додасть зчитування самої обкладинки книги («інтерактивної», як назвав її на презентації письменник [2]), і зміст, вкладений в анімацію, поступово розкриється читачеві у викладеній Кідруком історії.

Піктограми із зображеннями геолокацій потребували серйозних зусиль від авторів ідеї, адже для цього проводилася аерозйомка деяких архітектурних об'єктів Рівного – міста, де відбуваються події роману. У доповненій реальності можна розглянути будинки, де мешкали герої розповіді, вулиці та парки, якими вони ходили, кав'ярні, де вони зустрічалися. Прикметно, що одні й ті ж локації у додатку поступово розширюються та доповнюються деталями відповідно до розвитку сюжету. Над будівлями, що існують у реальності, завбачливо написано, хто з вигаданих героїв там мешкає, наприклад, «Квартира Іванки Бадалян», «Квартира Рути Статник».

За іншими піктограмами ховаються сайд-сторі, які допомагають краще зрозуміти сюжет. Ці відгалуження були зроблені автором для компактності книги, адже кожна із «другорядних гілок сюжетного дерева» [2] значно розширила б її. На презентації книги письменник висловлює думки щодо актуальності та новаторства такого підходу до написання сучасної літератури: *«Ми іноді говоримо, що якийсь роман має нелінійний сюжет. І, як на мене, це не зовсім правильно, бо коли ми говоримо про нелінійність, то йдеться радше про хронологічну непослідовність. Тобто, ось ці нібито паралельні сюжетні лінії розгортаються паралельно лише у читача у голові, а на папері (в тексті) їхні епізоди між собою хоч і перемішані хронологічно, однаково немовби нанизані на одну нитку, тобто «технічно» такий роман все ж залишається лінійним.<...> На противагу цьому, використання мобільного додатку дає можливість створити по-справжньому нелінійний сюжет. Тепер ми можемо зробити структуру сюжету деревоподібною, винісши певні фрагменти з тексту в додаток. Фрагменти, які розкривають той чи той епізод з основної сюжетної лінії з абсолютно несподіваного боку».* [2] Кідрук бачить доцільність винесення певних епізодів поза текст з двох причин: по-перше, вони завеликі для зносок, а по-друге, їх наявність безпосередньо у романі пригальмовувала би його читання.

Незважаючи на позасюжетність епізодів, ці історії є важливими для розуміння внутрішнього світу персонажів. Наприклад, першою такою

новелою є розповідь про Григора Статника, батька Рути. В інших епізодах можна познайомитися ближче з історією Іллі Ісаєва, нареченого Індії, а також Якова та Анни Чорнаїв, шкільних вчителів Рути. Ще один важливий елемент наративу, який Макс Кідрук виніс за рамки тексту, це щоденник Анни Чорнай, без якого мотивація та внутрішні переживання героїні не були б розкритими до кінця.

Окремого висвітлення заслуговує другорядний герой роману Марк Грозан. Його постать вже відома читачам попереднього роману Кідрука «Не озирайся і мовчи», в якому підліток виступає головним героєм. Письменник застосовує інтертекстуальність у поєднанні з віртуальною реальністю: для нових читачів, що вперше знайомляться з Грозаном читаючи «Доки світло...», він пропонує придбати та прочитати книгу «Не озирайся і мовчи». Також у читачів є можливість поспілкуватися з цим героєм через чат у Messenger. Насправді, по той бік екрану знаходиться лише вдало «написаний» чат-бот, який, тим не менш, виконує важливу роль в урізноманітненні емоційного полотна роману. Спілкуючись із Марком, читач цікавиться його переживаннями, історією, місцем, яке він займає в романі «Доки світло не згасне назавжди». Для занурення в таємничу, містичну атмосферу Марк може надіслати відео чи навіть зателефонувати.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що Макс Кідрук веде своєрідну інтелектуальну гру з читачем, де останньому необхідно самотужки складати пазли до купи із наявних (хоч іноді й старанно прихованих) елементів. Самим використанням технології AR письменник підносить на новий рівень поняття «тексту в тексті», осучаснюючи формат книги загалом. Цей формат оповіді в подальшому стане доволі популярним, адже автори зможуть втілювати свої ідеї не лише на папері, але й у доповненій зображеннями чи звуками реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луцька компанія ideil «оживила» книгу Максима Кідрука. URL: <https://pershyj.com/p-lutska-itkompaniya-rozrobila-dodatok-dlya-knigi-maksa-kidruka-38918>.
2. Макс Кідрук «Доки світло не згасне назавжди» (презентація). URL: https://www.youtube.com/watch?v=PSsI7n3iO_0.
3. Український письменник поставив свою долю на додаток для смартфона. URL: <https://my.ua/news/cluster/2019-07-03-ukrayinskii-pismennik-postaviv-svoiu-doliu-na-dodatok-dlia-smartfona>.

Міжнародна науково-практична
конференція

«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ»

28–29 січня 2022 р.
м. Одеса

Видавець – Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»

Адреса для кореспонденції: 65001, м. Одеса, а/с 332

Електронна пошта: nauka@fcenter.org.ua

Сторінка: www.fcenter.org.ua, Т: 099 415 08 03

Підписано до друку 31.01.2022 р. Здано до друку 01.02.2022 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 10,69.

Тираж 100 прим. Зам. № 0102-22.